

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / Kasvatus- ja perhetyö

Nina Vesterinen

PERINNELEIKIT KOUVOLALAISTEN PÄIVÄKOTIEN ESIKOULUISSA

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

VESTERINEN, NINA

Opinnäytetyö

Työn ohjaaja

Toimeksiantaja

Maaliskuu 2011

Avainsanat

Perinneleikit kouvolaisten päiväkotien esikouluissa

69 sivua + 15 liitesivua

Lehtori Miia Heikkinen

Kouvolan kaupunki / varhaiskasvatus

esiopetus, päivähoito, leikki, perinne

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa perinneleikkien tilannetta kouvolaisten päiväkotien esiopetuksessa. Tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia perinneleikkejä päiväkotien esiopetuksessa leikitään. Tavoitteena oli myös saada tietää, kuinka paljon perinneleikkejä leikitään ja mikä vaikuttaa siihen, että juuri näitä leikkejä leikitään.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastattelut tehtiin yksilohaastatteluina kolmelle lastentarhanopettajalle eri puolilla Kouvola sijaitsevien päiväkotien esikouluissa.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa on kerrottu esiopetuksesta, esiopetusikäisistä lapsista, leikistä yleisesti ja leikistä esiopetuksessa. Perinneleikeistä on myös oma lukunsa. Siinä selvitetään mm. mitä perinneleikit tässä opinnäytetyössä tarkoittavat ja mitä merkitystä niillä on. Opinnäytetyössä on lisäksi teorial tietoa perinneleikkien vähenemisestä.

Tutkimuksesta ilmeni, että perinneleikkejä leikitään vielä melko paljon kouvolaalaisissa päiväkotien esikouluissa. Joidenkin perinneleikkien leikkimistä joudutaan rajoittamaan turvallisuuden tai epäsopivien tilojen vuoksi. Perinneleikeissä on paljon valinnanvaraa, ja lapset saavat usein päättää, mitä he haluavat leikkiä. Liikuntaleikit ovat suosittuja. Myös muita kehitystä tukevia ja viihdyttäviä perinneleikkejä leikitään.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

VESTERINEN, NINA

Bachelor's Thesis

Supervisor

Commissioned by

March 2011

Keywords

Traditional Plays in Kindergartens' Preschools in Kouvola

69 pages + 15 pages of appendices

Miia Heikkinen, Senior Lecturer

City of Kouvola / Early Childhood Education

preschool education, day-care, play, tradition

The purpose of this study was to examine the situation of traditional plays in kindergartens' preschools in Kouvola. The intention was to determine what kind of traditional plays are played in preschools. Another aim was to find out how much they are played and why particularly these traditional plays are played.

Focused interviews were used in order to collect information. There were three individual interviews for teachers of preschool in kindergartens around Kouvola.

The theory part begins with a text about preschool and preschool aged children. After that there is a report about playing generally and playing in preschool. There is also a chapter about traditional plays, in which for example the meaning of the traditional play is viewed. The work also provides information about decreasing of the amount of traditional plays.

The results show that traditional plays are still played quite much in preschools of kindergartens in Kouvola. Some traditional plays are restricted because of safety aspects and inappropriate area conditions. There are many alternatives in traditional plays and children often can decide what they want to play. Especially the plays with physical movement are popular but also other plays that support development and entertain are played.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	ESIOPETUS	7
	2.1 Esiopetus vai esikoulu?	7
	2.2 Esiopetuksen toiminta-ajatus	7
	2.3 Esiopetuksen tehtävä	8
	2.4 Esiopetuksen sisältöalueita	9
	2.4.1 Kieli	9
	2.4.2 Matematiikka	10
	2.4.3 Liikunta	10
	2.5 Sosiaaliset suhteet esiopetuksessa	11
	2.6 Esikoululainen	12
3	LEIKKI	16
	3.1 Leikin määrittelyä	16
	3.2 Aikuisen rooli lasten leikeissä	18
	3.3 Leikin kehitys	19
	3.4 Sääntöleikit	20
	3.5 Leikki esiopetuksessa	23
4	PERINNELEIKIT	27
	4.1 Määrittely	27
	4.2 Leikit ennen ja nyt	29
	4.3 Perinneleikkien oppiminen	32
	4.4 Perinneleikkien merkitys	33
	4.5 Miksi lapset haluavat leikkiä perinneleikkejä?	36
	4.6 Erilaisia perinneleikkejä	37
	4.6.1 Rituaalileikit leikeissä	38
	4.6.2 Kiinniottoleikit	40
	4.6.3 Piiloleikit	40

4.6.4	Sokkoleikit	41
4.6.5	Kimin leikit	41
4.6.6	Talvileikit	41
4.7	Perinneleikkien katoaminen	43
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	47
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelma	47
5.2	Tutkimusmenetelmän valinta	48
5.3	Tiedon kerääminen	48
6	TULOKSET	50
6.1	Kuinka usein perinneleikkejä leikittiin?	50
6.2	Millaisia perinneleikkejä leikittiin?	50
6.2.1	Piiloleikit	50
6.2.2	Piilotusleikit	51
6.2.3	Kiinniottoleikit	51
6.2.4	Kimin leikit	52
6.2.5	Palloleikit	52
6.2.6	Leikkilorut	53
6.2.7	Piirileikit	54
6.2.8	Muita sisäleikkejä	54
6.2.9	Muita ulkoleikkejä	55
6.3	Miksi juuri näitä leikkejä leikittiin esikoulussa?	57
7	POHDINTA	58
7.1	Perinneleikit kouvolalaisten päiväkotien esikouluryhmissä	58
7.2	Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys	59
7.3	Jatkotutkimusehdotukset	60
7.4	Oman itseni ja ammatillisuuteni kehittyminen	61
	LÄHTEET	62
	LIITTEET	
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Teemahaastattelun runko	
	Liite 3. Perinneleikkejä	

1 JOHDANTO

Erääseen koulutehtävään etsin tietoa leikin vaikutuksesta lapsen kehitykseen, ja aihe oli mielestäni mielenkiintoinen. Siitä sain ajatuksen, että haluaisin tehdä opinnäytetyöni leikeistä. Mieleeni tuli oman lapsuuteni leikit ja se, ettei vanhoja hyviä leikkejä pitäisi unohtaa, vaan ne tulisi siirtää perimätietona lapsille, jotka taas voisivat opettaa ne seuraavalle sukupolvelle. Perinneleikkien häviäminen huolestutti minua. Halusin tietää, kuinka paljon perinneleikkejä leikitään esikouluissa, ja kannustaa lastentarhanopettajia opettamaan lapsille perinneleikkejä.

Aihe alkoi muotoutua päässäni ja soitin Kouvolan varhaiskasvatuspäällikölle, olisiko hänellä kiinnostusta tällaisen opinnäytetyön hankkeistamiseen. Hän oli kiinnostunut ja nykyinen aiheen muoto perinneleikkien tutkimisesta löytyi ohjaavan opettajan ja varhaiskasvatuspäällikön avustuksella.

Tutkimuksen toteutin teemahaastatteluina kolmelle lastentarhanopettajalle, jotka työskentelevät päiväkotien esikouluissa eri puolella Kouvola. Selvitin, millaisia perinneleikkejä leikitään kouvolaisten päiväkotien esikouluryhmissä, kuinka usein perinneleikkejä leikitään ja mikä vaikuttaa siihen, että kyseisiä perinneleikkejä leikitään.

Teoriaosuudessa lukija voi perehtyä esiopetuksen maailmaan. Esiopetuksen tehtävän ja toiminta-ajatuksen lisäksi olen etsinyt tietoa esikouluikäisistä lapsista ja heidän oppimisestaan sekä sosiaalisista suhteistaan. Olen hakenut tietoa myös leikin määrittelystä ja aikuisen roolista lasten leikeissä. Perinneleikit ovat yleensä sääntöleikkejä, joten sääntöleikeistä olen kertonut enemmän kuin muista leikin kehitysvaiheista. Opinnäytetyön aiheeseen liittyen olen perehtynyt myös leikkeihin esiopetuksessa.

Leikit muuttuvat aikojen saatossa, mutta silti niiden perusajatus on pysynyt samana jo kauan. Perinneleikit viehättävät nykyisiä lapsia kuten ne viehättivät lapsia kuusikymmentä vuotta sitten. Mahdollisuudet leikkimiseen eivät kuitenkaan ole aivan samanlaiset kuin silloin. Opinnäytetyössä on selvitelty perinneleikkien vähenemistä ja mahdollisia syitä siihen. Liitteessä kolme on kerrottu opinnäytetyössä mainittujen leikkien sääntöjä. Liitteessä esitelty leikit ovat tekstissä kursivoituna.

Toivon, että tämä opinnäytetyö auttaa esiopetusikäisten lasten kanssa toimivien aikuisten lisäksi myös vähän vanhempien lasten kanssa työskenteleviä henkilöitä huomaamaan perinneleikkien mahdollisuudet kasvatustyössä ja kannustaa heitä opettamaan perinneleikkejä lapsille.

2 ESIOPETUS

2.1 Esiopetus vai esikoulu?

Varhaiskasvatustieteen pohjalta määriteltynä esiopetusta on kaikki alle kouluikäisen oppimisen tukeminen. Esiopetuksen rajoittaminen vain kuusivuotiaisiin on puhtaasti hallinnollinen ratkaisu. (Hujala 2002, Kirjan keskeinen käsitteistö.) Vaikka esiopetus on perusopetuslain 4. ja 9. §:n mukaan määritelty 6-vuotiaita koskevaksi, on sen määrittelyssä ollut vaikea saavuttaa käsitteellistä yksimielisyyttä tutkijoiden ja ammattihenkilöiden keskuudessa (Niikko 2001, 26 - 32). Esikoulu on lasten ja vanhempien keskuudessa melko vakiintunut nimitys 6-vuotiaiden esiopetukselle (Hujala 2002, Kirjan keskeinen käsitteistö). Tässä opinnäytetyössä ”esiopetus” tarkoittaa 6-vuotiaiden esiopetusta.

2.2 Esiopetuksen toiminta-ajatus

Siirtyminen kouluun on perinteisesti ollut lapsille suurimpia kulttuurisia muutoksia heidän elämässään. Erityisen suuri se on ollut siirryttäessä suoraan kotiympäristöstä kouluun. Koulussa lapsi kohtaa vertaisryhmän, josta kotona kasvaneella lapsella ei välttämättä ole ollut lainkaan kokemuksia. Myös päivähoidosta kouluun siirtyminen on lapselle suuri tapahtuma, vaikka ryhmässä toimiminen on jo itsessään tuttua. Koululla ja päivähoidolla on omat traditionsa ja omat toimintaa ohjaavat säädöksensä, joista rakentuvat molempien omat, toisistaan melkoisestikin poikkeavat kulttuurit. (Hujala 2002, 27.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010 (s. 7) ohjeistaa, että esiopetuksen järjestämisessä tulee ottaa huomioon toisaalta muun varhaiskasvatuksen ja toisaalta perusopetuksen tavoitteet ja sisällöt. Esiopetuksen onkin katsottu helpottavan lapsen siirtymistä päivähoidosta oppivelvollisuuskouluun. Sitä voidaan tarkastella eräänlaisena siltana: sillan kummassakin päässä on lapselle tärkeä siirtymävaihe, jossa lähettävän ja

vastaanottavan ympäristön arjen käsikirjoitusten tulisi olla lapsen näkökulmasta riittävän yhdenmukaisia. Sillan alkupäässä lastentarhanopettaja tekee lapsikohtaiseen suunnitelman ja pyrkii rakentamaan jatkumon jokaisen perheen kanssa. Sillan loppupäässä tehdään yhteistyötä oppivelvollisuuskoulun kanssa toimintatapojen ja opetussuunnitelman yhteiseksi linjaamiseksi. (Hujala 2002, 47 - 49.)

Vaikka siltoja rakennetaankin, tulee koulun kuitenkin saada lapsen silmissä säilyttää tietty salaperäinen erilaisuutensa ja samalla sinne siirtymisajankohdan ansaittu juhlallisuutensa. Kouluun tullessaan lapsi kohtaa tietyn kynnyksen, jonka hän itse kokee tärkeäksi. Lapselle on merkityksellistä, että hän saa kokea tuon kynnyksen. Kynnyksestä ei saa tulla painajainen, mutta sen tehtävä on kohottaa hänet uudelle tasolle, jolle hänen tulee olla valmis nousemaan. Ei ole viisasta höylätä kynnystä kokonaan pois tekemällä päiväkodissa mahdollisimman samanlaisia asioita kuin koulussa. Koulussa tulee alkaa selkeästi uudenlainen, terveessä mielessä koulumainen meininki taidollisine ja tiedollisine vaatimuksineen. (Jantunen 2009b, 102.)

2.3 Esiopetuksen tehtävä

Esiopetuksen keskeiseksi tehtäväksi määritellään lapsen suotuisien kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksien edistäminen. Lapsen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista kehitystä tuetaan ja seurataan sekä ennalta ehkäistään mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Tärkeää on vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa myönteisten oppimiskokemusten avulla sekä tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Tavoitteena on, että lapsen myönteinen minäkuva vahvistuu. Lapsen kokemusmaailmaa rikastutetaan ja häntä autetaan suuntautumaan uusiin kiinnostuksen kohteisiin. Esiopetuksessa on huomioitava myös sukupuolten erityistarpeet. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 6 - 7.)

Esiopetus osana varhaiskasvatusta on yhteistyöprosessi, jossa lapsi omaehtoisen elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan, vertaisryhmäkontaktien sekä aikuisen tavoitteisen ohjauksen avulla kasvaa aktiivisena toimijana ja löytää oppimaan oppimisen strategian (Hujala 2002, Kirjan keskeinen käsitteistö). Hän omaksuu perustietoja, -taitoja ja -valmiuksia oppimisen eri alueilta ikänsä ja edellytystensä mukaisesti. Leikin kautta oppiminen on keskeistä. Lapsi säilyttää oppimisen ilon ja innostuksen sekä us-

kaltaa rohkeasti ja luovasti kohdata uudet oppimishaasteet. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 7.)

Esiopetuksessa lapsi oppii pohdintaa oikeasta ja väärästä. Hän harjoittelee yhteiselämän pelisääntöjä ja sitoutumista niihin. Hän opettelee paremmin hallitsemaan itseään ja selviytymään arkipäivän tilanteissa. Terveiden ja hyvinvoinnin ylläpitämistä harjoitellaan. Myös tasavertaisuutta ja ihmisten erilaisuuden hyväksymistä opetellaan. Lisäksi lapsen kieli- ja kulttuuri-identiteettiä sekä hänen kykyään ilmaista itseään monipuolisesti pyritään vahvistamaan ja kehittämään. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 7 - 8.)

Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kehitystä ja tukea häntä oppimaan jokapäiväisessä elämässä tarvittavia valmiuksia ja taitoja sekä hankkimaan keinoja ja mahdollisuuksia etsiä ja ratkaista häntä kiinnostavia asioita ja kysymyksiä. Esiopetuksessa lapsi oppii yhdessä toisten kanssa löytämään tapoja selvittää sosiaalisissa tilanteissa ja selvittää esille tulevia ongelmia hyväksytyllä tavalla. Esiopetus opettaa lasta tulemaan toimeen elämässään, se luo pohjaa itsenäistymiselle, omatoimiselle oppimiselle ja rikkaille vuorovaikutussuhteille toisten ihmisten kanssa. (Lummelahti 2001, 21.)

2.4 Esiopetuksen sisältöalueita

2.4.1 Kieli

Esiopetuksessa luodaan pohjaa luku- ja kirjoitustaidon oppimiselle. Tavoitteena on herättää ja lisätä lapsen mielenkiintoa suullisen ja kirjoitetun kielen havainnointiin ja tutkimiseen. Kielellisen tietoisuuden kehittymistä tuetaan kielellä leikkien, loruillen ja riimitellen sekä tutustuen monipuolisesti kirjoitettuun kielimuotoon. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 13.)

Kielen ja puheen kehityksen alueella leikillä on keskeinen sijansa. Se laajentaa sanavarastoa, kehittää ajattelua ja terävöittää havaintokykyä. (Jantunen, Ylipiha & Hokkanen 1993, 101.) Kielellinen kehittäminen ei ole yhtä kuin lukemaan opettamista, vaan kielellisiä valmiuksia voidaan ja niitä tuleekin esikouluiässä opettaa kokonaan eri muodoissa ja yhteyksissä. Kuusivuotiaasta kiinnostaa toiminta, itse tekeminen ja kokeminen. Sadut, sanaleikit, loruilu, riittäminen, rallattelu ja kielellä leikkiminen on hauskaa. Mukaan

voi liittää isoja liikkeitä ja käyttää koko kehoa. Suurten irtokirjaimien ja iloisten liikuntaleikkien avulla lapsi saa monipuolisia aistikokemuksia, jotka auttavat häntä lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen prosessissa. Kirjaimiin ja äänteisiin tutustuminen voi ryhmä- tai luokkahuoneen sijaan tapahtua leveällä käytävällä tai vaikkapa hiekkakentällä. (Jantunen et al. 1993, 146; Piironen et al. 2001, 140.)

2.4.2 Matematiikka

Esiopetuksessa luodaan ja vahvistetaan pohjaa matematiikan oppimiselle. Lasta ohjataan kiinnittämään huomiota luonnollisissa arkipäivän tilanteissa ilmeneviin matemaattisiin ilmiöihin. Pääosin leikkien, tarinoiden, laulujen, liikunnan, pienten työtehtävien, keskusteluhetkien ja pelien avulla johdattelu sekä runsas havainnollisuus ovat luonnollisia tapoja avartaa lapsen käsitystä matematiikasta. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 13.) Esimerkiksi lukukäsitteen opetteluun hyppynarut, pallot, keilat ja vanteet sopivat mainiosti. Samoin lasketut askeleet, hyppy tai heitot antavat lapselle aistikokemuksia lukumäärän merkityksestä. Myös rytmiset taputukset, musisointi ja rakenteiden havainnointi kehittävät lapsen matemaattista ajattelua. (Piironen et al. 2001, 139.) Lapsen myönteistä suhtautumista matematiikkaa kohtaan tulee tukea. Esiopetuksessa on tärkeää kehittää lapsen keskittymistä, kuuntelemista, kommunikointia ja ajattelun taitoja. Matemaattisen ajattelun kehittämisessä on tärkeää, että lapsi oppii tarkkailemaan myös omaa ajattelemistaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 14.)

2.4.3 Liikunta

Kuusivuotias nauttii usein liikuntaleikeistä ja liikkumisesta. Hän voi olla kuin elohopea, jatkuvasti menossa tai tulossa. Nopean kasvun vaihe aiheuttaa joillekin lapsille ohimenevää kömpelyyttä. (6 - 7-vuotias.) Päivittäinen monipuolinen liikunta on välttämätöntä lapsen tasapainoiselle kasvulle, kehitykselle ja terveydelle. Liikkumisen ja leikin avulla harjaannutetaan lapsen fyysistä ja motorista kuntoa, liikehallintaa ja motorisia perustaitoja. Lapsen hienomotoriikka, kädentaidot sekä käden ja silmän yhteistyö kehittyvät arkipäivän toiminnoissa. Ohjatun liikunnan lisäksi lapselle annetaan mahdollisuuksia omaehtoiseen liikunnalliseen toimintaan ja leikkiin. Lasta tuetaan toimimaan omatoimisesti, aloitteellisesti ja yhteistoiminnallisesti ryhmässä sekä rohkeasti kaikissa liikuntatilanteissa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 16.)

Liikunta on lapsen elämän ilon välitön ilmaisukanava. Itsetunnon kehitys lähtee oman fyysisen minän ja kehon toimintojen tuntemisesta. Terveen itsetunnon rakentumiselle on tärkeää tunne, että osaa ja pystyy itse säätämään kehoaan ja sen toimintoja.

(Huisman 2001, 63.) Oman kehon hallinnan ja voiman käytön säätelyn oppiminen sekä liikkeiden ajoitusten oppiminen vaikuttavat lapsen motoriikan hallintaan – ensin koko kehon tasolla karkeamotoriikassa ja sitten hienomotoriikassa. Liikuntaleikit ja liikunta-harjoitukset toimivat sekä oppimisvalmiuksien kehittäjinä että menetelminä opetettaessa eri sisältöjä. (Huisman 2001, 66.)

Leikillä on tärkeä merkitys lapsen liikunnallisten taitojen kehityksessä. Leikkiessään lapsi pystyy kontrolloimaan omaa käyttäytymistään paremmin kuin leikin ulkopuolella. (Jantunen et al. 1993, 101.) Liikunta edellyttää eri aistitoimintojen (tasapainoaisti, kosketus- ja tuntoaisti, lihas-jänneaisti, näkö- ja kuuloaisti) välittämän tiedon käyttöä ja yhdistelyä. Leikki ja muu fyysinen aktiivisuus, jotka sisältävät tällaisia toimintoja sekä kehon ja sen osien hahmottamista ja käyttöä, ovat tärkeässä asemassa esiopetuksen liikuntatuokioissa. (Pulli, Hakala & Segercrantz 2001, 154.)

2.5 Sosiaaliset suhteet esiopetuksessa

Lasten sosiaalisen kehityksen ongelmat näkyvät parhaiten siinä, kuinka lapsi leikkiesseen käyttäytyy samanikäisten seurassa. Nämä jo varhain todettavissa olevat käyttäytymisen ongelmat ennakoivat myöhemmin, jopa aikuisiällä, ilmeneviä ongelmia. (Rusanen 2008, 15.) Lasten sosiaalisten suhteiden tukeminen esiopetuksessa on erittäin tärkeää, koska mahdollisiin ongelmiin lapsen sosiaalisessa kehityksessä voidaan vaikuttaa parhaiten silloin, kun lapsi on vielä pieni. Tukemalla lapsen sosiaalisia suhteita edistetään samalla myös kognitiivista kehitystä eli juuri niiden taitojen kehitystä, joita yhteiskunnassamme arvostetaan. (Rusanen 2008, 277.)

Lapsen kehitys on toisaalta yksilöllinen ja ainutlaatuinen, toisaalta syvästi sosiaalinen prosessi. Oppiminen ja kehittyminen syntyvät henkilökohtaisen toiminnan ja sosiaalisen kanssakäymisen vuorovaikutuksesta. (Sarras 1995, 37.) Lapset tarvitsevat sekä opettajan tukea ja ohjausta että vertaisia, joiden kanssa yhdessä leikkiä ja toimia sekä arvioida omaa itseään, toimintaansa ja osaamistaan (Hujala 2002, 89). Osallisuus vertaisryhmään ja sosiaalinen vuorovaikutus ovat sekä lastentarhanopettajien että lasten vanhempien näkemysten mukaan olleet varhaiskasvatuksen tärkein merkitys lapselle.

Lapsuuden vertaisryhmä on nähty merkittävänä alustana sosiaaliseen kasvuun ja persoonallisuuden rakentumiseen. Oppimistutkimus korostaa lisäksi sosiaalista vuorovaikutusta, lasten yhteistä toimintaa ja yhteisöllisyyttä ongelmanratkaisutaitojen kehittämisen ja kaiken oppimisen perustana. (Hujala 2002, 98.)

Oppimisen motivaatio ja mielekkyys synnytetään nimenomaan yhdessä toimien. Yhteisessä tekemisessä luodaan emotionaalinen perusta, johon oppimisen motivaatio ja mielekkyys perustuvat. Vastavuoroiset suhteet yhteisessä tekemisessä luovat oppimisen mielekkyyden. Yhteisellä leikillä on oma erityinen merkitys psykologisessa kehityksessä. Yhteisesti jaetut teot edellyttävät yksilöltä taitoa tarkastella itseään ja tekojaan sivusta, toisten näkökulmasta sekä kykyä vaihtaa sisäistä näkökulmaa ja objektiivista suhtautumista toisten mukanaolijoiden tekemiseen. (Hakkarainen 2002, 100 - 101.)

Lapsille toisten lasten seura ja mahdollisuus vuorovaikutukseen ovat tärkeitä sinänsä, eivät vain oppimisen kannalta. Kuusivuotiaalle vertaisryhmä mahdollistaa erilaisten pelien harrastamisen ryhmässä. Toiminta vertaisryhmässä lisää viihtymistä ja parantaa yhdessäoloa ja esikoululaisten me-henkeä. (Niikko 2001, 142.)

Oppimisvalmiuksien kehittymisen yksi olennainen osa-alue ovat sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden hahmottaminen ja hallitseminen, joita kouluoppiminen edellyttää. Kyse on kolmentyyppisistä vuorovaikutussuhteista: aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta, lasten keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä lapsen suhteesta omaan itseensä. Kunkin suhteen taustaedellytykset ja tehokkaimmat tavat kehittää niitä löytyvät leikeistä. (Hakkarainen 2002, 98.)

2.6 Esikoululainen

Laajojen tutkimusten avulla on laadittu kehitysarviointeja, jotka vastaavat kutakin ikäkautta. Näiden normien mukaan voidaan olettaa, miten tietyn ikäiset lapset ovat keskimääräisesti edistyneet fyysisessä, motorisessa, kielellisessä, kognitiivisessa ja sosio-emotionaalisessa kehityksessään. (Lummelahti 2001, 21 - 22.) Lasten kehitystaso ei kuitenkaan ole vakio suhteessa ikään, vaan lasten kehityksessä ja sen etenemisessä on huomattavia yksilöllisiä eroja erityisesti esi- ja alkuopetusikäisissä (Lerkkanen & Koivisto 2001, 29 - 30).

Kuusivuotiaasta lasta luonnehditaan useimmiten uteliaaksi, sosiaalseksi ja innokkaaksi oppimaan. Hän kysyy ja tutkii, on fyysisesti aktiivinen ja leikkii. Lapsi on harvoin paikallaan. Häntä voi sanoa suorastaan levottomaksi. Kuusivuotiaan motorinen käyttäytyminen pyrkii jatkuvasti yli rajojensa. Silmä ja käsi eivät työskentele yhtä nopeasti ja yhteistoimisesti kuin viisivuotiaalla. Lapsi tahtoo tehdä kaikkea. Häntä kuvataan myös sanataiteilijaksi, joka on kiinnostunut uusista sanoista ja sanaleikeistä. (Brotherus 2004, 6; Jantunen 2009a, 80.)

Kuuden vuoden ikää on kutsuttu mm. kuningasvuodeksi: esikouluikä on kuin varhaislapsuuden kruunaus. Ikään liittyy itsenäistymisvaihe, joka joillakin 6-vuotiailla menee ohi ilman suurempia kuohuja. Joissakin 6-vuotiaiden kodeissa taas elää vaihtelevan pitkän ajan tunnemyrskyissä kamppaileva ”pieni murrosikäinen”. (6 - 7-vuotias.) Kuusivuotiaana olemisen on haastavaa aikaa: on lähes koululainen ja joka tapauksessa hyvin iso. Lapsi elää murrosvaihetta, jossa hän käy läpi suuria muutoksia fyysisesti mutta myös tunne-elämässä ja ajattelussa sekä sosiaalisessa kehityksessään. Hän on kaikille tuttu: harvahammas venyneine jäsenineen. (Lautela 2009, 27 - 28.)

Yksilöllinen keskittymiskyky paranee olennaisesti ja mahdollistaa tietyn itsenäisen ajattelun. Lapsi miettii ennen kuin toimii, syntyy harkinta. Tämä uusi vaihe avaa myös mahdollisuudet tehokkaalle yhteistyölle, koska oma käsitys ei enää sekaannu toisten näkemyksiin. Sääntöleikeissä tapahtuu selvä muutos, joka tekee nämä leikit varsinaisesti mahdollisiksi: seitsenvuotiaat varmistavat yhdenmukaisten sääntöjen olemassaolon pelin ajan ja kontrolloivat toinen toisiaan. (Jantunen 2009a, 75.)

On melko tavallista törmätä lapsen rajattomaan uskoon omiin mahdollisuuksiinsa ja omaan itseensä ennen koulun alkua (Hakkarainen 2002, 103). Lapsi luulee olevansa maailmankaikkeuden keskipiste. Hän haluaa olla ensimmäinen, eniten rakastettu, voittaja. (Jantunen et al. 1993, 58.) Tämä on lapsen minuuden kasvun kannalta hyvin tärkeä vaihe, joka lapsen on saatava elää läpi, ennen kuin hän on valmis luovuttamaan myös muille ihmisille heille kuuluvan arvonsa. Itsekeskeisyyttä ei tulisi lietsoa ja pitkittää, mutta se täytyy ymmärtää ja hyväksyä. (Jantunen 2009b, 101.)

Yhteinen oppiminen toisten lasten kanssa edellyttää kykyä arvioida rakentavasti omia tekoja ja mahdollisuuksia sekä oman epäonnistumisen syitä. Liian hyvä itsearvio voi johtua kyvyttömyydestä nähdä itsensä ulkopuolisten silmin ja analysoida vertaillen

omia ja toisten suorituksia. Lapsen kanssa pitäisi pohtia, miltä sama tilanne näyttää toisten silmissä. Tätä voidaan harjoitella ”ohjaajaleikeissä”. Ohjaajaleikki edellyttää lapselta juonen kehittelyn ja useiden roolien samanaikaisen toteuttamisen taitoa. Esikouluikäisiä kiinnostavat perinneleikit sisältävät näitä haasteita. Monien roolien samanaikainen suhteuttaminen omassa toiminnassa vaikuttaa itsearviointiin. (Hakkarainen 2002, 103 - 104.)

Esikouluikäinen lapsi haluaa oppia ja toimia paljon leikkitovereiden kanssa. Ryhmäleikit ovat mieluisia. Lapsi on kiinnostunut sukupuolten eroista ja tässä vaiheessa ilmenee samastumista omaan sukupuoleen. Lapsi alkaa muodostaa yksinkertaisia moraalisääntöjä ympäristön suhtautumisen ja mallin mukaan. Lapsen itsetuntemus kehittyy, ja hän alkaa muodostaa tietoista käsitystä itsestään. Esimerkiksi tehtävien sujuminen vaikuttaa itsetunnon vahvistumiseen tai heikkenemiseen. (Lummelahti 2001, 25.)

Kuusivuotiaat leikkivät ja harrastavat yhä enemmän kavereidensa kanssa ja osaavat noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä aikuisen tukemana. Lapsi kokeilee rajojaan ja miettii isoksi kasvamista, ymmärtää varsin hyvin sosiaalisia tilanteita ja osaa ilmaista omia mielipiteitään. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 57.) Kaverisuhteet voivat olla räiskyviä kuusivuotiaalla. Sekä myönteisiä että kiukkuisia tunteita osoitetaan vahvasti. Riidat syttyvät ja sammuvat nopeasti. Lapsi oppii kaverisuhteissa monia taitoja: neuvottelua, vuorottelua ja toisten huomioon ottamista. Useinkaan aikuisen ei tarvitse puuttua lasten keskinäisiin leikkeihin, elleivät ne muutu niin rajuiksi, että turvallisuus on vaarassa. Lasta voi auttaa pohtimaan ystävyys-suhteisiin liittyviä asioita. Kaikki eivät tule parhaiksi ystäviksi kaikkien kanssa. (6 - 7-vuotias.)

Lapsen on aiempaa helpompaa luokitella esineitä ja yhdistellä asioita sekä ymmärtää syy-seuraussuhteita. Tämä antaa pohjaa ymmärtää paremmin erilaisia sosiaalisia tilanteita eli sitä, miten sosiaaliset suhteet toimivat. Alkaa pitkä harjaantumisvaihe: Kuinka löydän paikkani yhteisössä? Kuinka ristiriitoja käsitellään? Kuinka minun käytökseni vaikuttaa muihin ja muiden minuun? (Mäkelä 2009, 67.)

Kuusivuotias pyrkii ottamaan huomioon myös toisia ihmisiä, hän ymmärtää, miltä toisesta tuntuu. Hän tietää monista asioista, mikä on oikein ja mikä väärin, hän ymmärtää myös useimpien sääntöjen merkityksen. Kuusivuotias osaa auttaa, hän osaa olla kohtelias ja jakaa toisillekin, mutta kuitenkin hänen omat toiveensa ja tarpeensa määräilevät

ensisijaisesti hänen käyttäytymistään. Epäonnistuminen ja häviäminen saattavat olla joillekin kuusivuotiaille vaikeita sietää, varsinkin jos lapsi on tottunut aina voittamaan. (Lummelahti 1997,14.)

Leikkikin käy läpi muodonmuutoksen. Tämän kehitysvaiheen tyypillinen tunnusmerkki, oikeastaan alkusignaali, on kun taitava leikkijä tulee aikuisen luo valittamaan, että ”ei ole mitään tekemistä”. Terveessä kehityksessä nyt ensimmäistä kertaa ilmenevä pitkästyminen kertoo, että on tultu taitekohtaan, jolloin on pysähtymisen hetki, odotusta ja epävarmuuttakin. Vanha pitää jättää, kun jotain uutta on syntymässä. (Lautela 2009, 31.)

Kun lapsi saa pysähtyä ja lähteä taas itse omasta aloitteestaan liikkeelle, voi havaita, että leikkimisen aika ei todellakaan vielä ollut ohi. Leikin kulku on kuitenkin aivan toinen nyt. Sitä suunnitellaan etukäteen, siihen tarvittavia esineitä lähdetään etsimään määrätietoisesti. Leikki voi jatkua pitempään kuin aiemmin ja olla useamman päivän projekti. Se voi kyllä muuntua tänä aikana, mutta ei enää katkeile. Se leikitään loppuun. Leikin jatkumisen mahdollistaa muistin kehittyminen. (Lautela 2009, 31 - 32.) Muistin vapautuminen on koululaiseksi syntymistä. Se on kehitys, joka tapahtuu ajallaan ja jonka on tärkeä saada tapahtua ajallaan samoin kuin fyysisen syntymän. Treenaaminen ja kiirehtiminen ovat mahdollisia, mutta vaarana on keskosuus; täysiaikaisena syntyminen antaa vahvemman pohjan. (Lautela 2009, 36.)

Koulukypsyys tarkoittaa lapsen valmiutta selviytyä niistä fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista vaatimuksista, joita koulunkäynti edellyttää. Koulukypsyys sinällään edellyttää tiettyjen sosiaalisten taitojen omaksumista, joita ovat esimerkiksi kieltojen ja rajoitusten kestäminen, oman vuoron odottaminen, luopuminen, sen kestäminen, ettei aina voi olla keskipisteenä ja puolensa pitäminen. (Nurmiranta et al. 2009, 62.)

Lapsen koulukypsyyttä arvioitaessa on tärkeä huomioida kaikki kehityksen alueet. Myös sosiaalinen ja emotionaalinen alue ovat tärkeitä. Juuri yhdessäolon ja tunne-elämän valmiudet tuntuvat olevan koulutulokkailla puutteellisia tänä päivänä. Vaikeudet tällä alueella ovat myös tavallinen seuraus varhaisesta kognitiivispainotteisesta kasvatuksesta. (Lautela 2009, 37.)

Koulukypsä lapsi haluaa omasta tahdostaan kuunnella ja kykenee keskittymään, ”hän on rauhoittunut”. Rauhoittumista voi opettaa yhtä vähän kuin kypsymistä. Lapsesta itsestä nousee oma tahto järjestykseen kuusivuotiaan oppimisjakson päätteeksi, kun hän on saanut riittävästi harjoitella liikkuen, leikkien ja toimien oman kehitysvaiheensa tarpeita vastaavassa oppimisympäristössä. (Lautela 2009, 38.)

3 LEIKKI

3.1 Leikin määrittelyä

Lasten leikkiä tutkimalla saadaan käsitys siitä, mitä kaikkea leikkiminen sisältää. Kutsumme sitä leikiksi, kun muutaman viikon ikäinen vauva tutkii varpaitaan, yksivuotias vierittää palloa ja nelivuotias järjestää nukeilleen kutsut. (Kauppinen 1995, 28.) Piaget’n mukaan leikistä voidaan puhua siitä lähtien, kun lapsen oma toiminta ja toiminnan kohde eriytyvät: lapsi tietää, mitä toiminnasta seuraa ja toistaa sitä huvikseen. Hän pudottaa esineen maahan, ei enää kokeillakseen, vaan pudottamisen ilosta ja saadakseen aikuisen nostamaan sen takaisin. (Helenius 1993, 17.) On esitetty näkemys, ettei lapsi osaa leikkiä ennen kuin aikuinen on opettanut häntä leikkimään. Tämä näkemys on kuitenkin kumottu. Leikkiminen on synnynnäinen taito, joka lapsella on jo kohdussa. Uusia sääntöjä voidaan opettaa ja oppia muttei leikkimistä. (Riihelä 2004, 30.)

Jo pienetkin lapset puhuvat leikistä ja leikkimisestä. Silti leikki on ilmiö, joka aiheuttaa päänvaivaa niille, jotka haluaisivat määritellä sen yksiselitteisesti ja kattavasti. Yleensä tyydytään vain kuvaamaan leikin tunnusmerkkejä. Ranskalainen Roger Callois teoksessaan ”*Les jeux et les hommes. Le masque et vertige* (1958)” määrittelee leikin toiminnaksi, joka on vapaaehtoista, erillistä, ennakoimatonta, säännönmukaista ja kuvitteellista. Eri tutkijoiden tunnusmerkistöt eroavat jonkin verran toisistaan, mutta leikin olennaisimmista piirteistä ollaan yksimielisiä. (Kalliala 1999, 36; Kalliala 2003, 185; Kalliala 2004, 4.)

- *Leikki on vapaaehtoista.* Leikkiin ei voi pakottaa, ei edes suostutella ilman, että se menettää jotain olennaista itsestään. Siihen ryhdytään leikin itsensä vuoksi, ei siitä syystä että siinä oppii ja kehittyy. Silti lapsi luonnollisesti omaksuu leikkiesseen monenlaisia tietoja ja taitoja. Lapsi ei siis leiki oppiakseen mutta oppii leikkiessään.

- *Leikki eroaa tavallisesta elämästä*, vaikka saakin usein sisältönsä siitä. On tärkeää erottaa, milloin leikitään ja milloin tehdään jotain muuta.
- *Leikki on ennakoimatonta*. Kuvitteluleikkiä luonnehtii vapaa improvisointi ja keksiminen. Sääntöleikissä säännöt määrittelevät esineiden käytön, ajan, fyysisen tilan ja leikkijöiden toiminnan yksiselitteisesti, mutta myös ennakoimattomuus on tärkeää: jos lopputulos on etukäteen tiedossa, sääntöleikki menettää viehättyksensä.
- *Leikki on nautinnollista ja tuottaa mielihyvää*. Siinä vaiheessa, kun leikki ei enää tunnu mukavalta, lapsi luonnollisesti lopettaa leikkimisen ja menettää mielenkiintonsa asiaan. Kaikilla leikkiin osallistuvilla on hauskaa. Leikissä ei kiusata eikä alisteta toisia.
- *Leikillä ei useinkaan ole selkeätä päämäärää, eikä siinä pyritä mihinkään lopputulokseen*. Leikki ei ole tuottavaa toimintaa, se ei lisää menestystä tai vaurautta, eikä sinänsä tuota mitään uutta. Leikissä on tärkeitä vain itse leikkimisen toiminta. Tämän vuoksi lapsen ei tarvitse leikeissä hallita välineitä täydellisesti.

(Kalliala 2003, 185 - 187; Kalliala 2004, 4 – 5.)

Leikin erillisyyden tunnistamisessa leikkiviestin ymmärtäminen on tärkeää, koska leikki ei ole niinkään määrätynlaista tekemistä kuin suhtautumista. Leikin suhde siihen, mikä ei ole leikkiä, on olennainen: hyppääminen, kiven heittäminen, kiinniottaminen, jopa kysyminen tai jonkun ihmisen puheen jäljitteleminen voivat olla leikkiä tai ei-leikkiä, leikillisesti tai vakavissaan toteutettuja. (Kalliala 1999, 37.)

Vaikka aikuiset käyttävätkin leikin käsitettä monin tavoin kuvaamaan mitä erilaisimpia toimintoja, lapsi erottaa leikin ei-leikistä erehtymättä (Kalliala & Tahkokallio 2001, 34). Yksin leikkiessä on samantekevää, onko jokin esine tai teko leikkiä vai ei-leikkiä. Sen sijaan yhteisleikki ei suju, jos ei olla yhtä mieltä siitä, mitä ollaan tekemässä. Leikkisignaalit voivat olla sanallisia tai sanattomia. Leikki on pikemminkin asenne kuin määrätynlaista tekemistä. Ilmeet ja eleet paljastavat usein leikillisen asenteen. (Kalliala 2003, 186; Kalliala 2004, 4.)

3.2 Aikuisen rooli lasten leikeissä

Aikuisen roolin yksinkertaistaminen siten, että leikkiä saa katsoa, mutta ei koskea, on passivoinut aikuisia. On vaikea toimia aktiivisesti leikin hyväksi, jos pelko aikuiskeskeisyydestä alkaa jyskyttää takaraivossa heti, kun osallistuu jollakin tavalla lasten leikkiin. (Kalliala & Tahkokallio 2001, 38.)

Aikuisen tuki ja leikissä mukana oleminen lasten ehdoilla ja tarpeista lähtien on osoittautunut useiden selvitysten mukaan tarpeelliseksi. Opettajan osallistumista leikkiin on pidetty tarpeettomana sillä perusteella, että silloin lasten leikkiminen häiriintyy ja keskeytyy. Joissakin leikeissä näin saattaakin käydä, kuten keskittyneessä ja hyvin toimivassa roolileikissä. Opettajan on oltava tietoinen lasten leikkimistarpeista ja huomattava lasten toiminnasta ja käyttäytymisestä, milloin leikissä mukana oleminen on tarpeellista ja sopivaa. (Korhonen 2001, 39.) Aikuinen voi tuhota leikin sekä tökeröllä sekaantumisella että jättämällä lapset tyystin oman onnensa nojaan (Kalliala & Tahkokallio 2001, 38).

Leikkimiskyky syntyy ja kehittyy vain riittävän hyvässä vastavuoroisessa ihmissuhteessa. Vuorovaikutuksen laatu näkyy aina lapsen leikeissä. (Airas & Brummer 2003, 175.) Lapsen kanssa leikkiminen, pelien pelaaminen, kirjojen lukeminen ja satujen ja lorujen kertominen sekä lapsen kanssa jutteleminen ovat suositeltavia aikuisen ja lapsen välisiä yhteisiä toimintoja, jotka tukevat lapsen kehitystä. Länsimaissa onkin muita kulttuureja tavallisempaa, että aikuiset toimivat pienten lasten leikkikumppaneina, osallistuvat lapsen leikkeihin ja antavat hänelle toimintamalleja. (Lyytinen & Lyytinen 2003, 116.)

Yhteisiin leikki- ja lukuhetkiin sisältyy useita lapsen kehityksen kannalta tärkeitä asioita. Vanhemman aktiivinen osallistuminen lisää lapsen leikkimotivaatiota. Ilmapiiriltään myönteisissä vuorovaikutustilanteissa lapsi kokee turvallisuuden tunnetta ja saa palautetta itsestään sekä omista taidoistaan. Yhteisissä toimintahetkissä lapsi on yleensä innostunut, hän seuraa tarkkaavaisesti tapahtumia ja toimintaa myötäilevää puhetta. (Lyytinen & Lyytinen 2003, 116 - 117.) Leikin harmonian ylläpitämiseksi täytyy kunnioittaa sosiaalisia leikkisääntöjä: yhteisymmärrystä, molemminpuolisuutta ja vastavuoroisuutta. Leikkimällä pieninä aikuisten kanssa lapset oppivat perustan näille säännöille, jotka hioutuvat myöhemmin leikissä muiden lasten kanssa. (Franck 199, 14 - 15.)

Ohjauksen tehtävänä on laajentaa ja syventää leikin ideoita, kehittää lasten välisiä suhteita ja kannustaa omatoimiseen leikkiin (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002, 198). Suoran ohjauksen menetelmiä ovat kielellinen ohjaus, esimerkkileikki ja mukana leikkiminen. Mukana leikkiminen on tarpeen erityisesti silloin, kun lapsella on niukasti mielikuvia leikin kulusta tai välineiden käytöstä, ja silloin, kun lapsiryhmän yhteisleikki ei ota sujuakseen. (Brotherus et al. 2002, 198 - 199.) Aikuisen mukanaolo leikissä avaa myös mahdollisuuksia saada mukaan sellaisia lapsia, jotka muuten arkailevat leikkiin liittymisessä. (Karvonen, Siren-Tiusanen & Vuorinen 2003, 72.)

Aikuisen on hyvä valvoa sääntöleikin onnistumista siinä tapauksessa, että on itse opettanut säännöt lapsille. Kun lapset leikkivät yksinään, he selvittävät yleensä kiistansa ilman aikuisen apua. Jos aikuinen opettaa leikin, hän ei voi vetäytyä kesken kaiken viestittämättä, että huijaaminen on hyväksyttävää. Kun hän vie asian loppuun asti, hän opettaa leikin lisäksi reilun pelin periaatteen. (Kalliala & Tahkokallio 2001, 39 - 44.)

Aikuinen voi vaikuttaa paljonkin siihen, miten lasten leikkikokemukset rikastuvat, mutta vaikuttamisen pitää tapahtua leikin tilanteen ulkopuolella, sillä leikki loppuu, jos siitä tehdään opetustilanne. Pohdittaessa leikin ja opetuksen välistä suhdetta on kuitenkin pidettävä mielessä, että leikki ei ole vain opetuksen väline. Lapset elävät omaa ainutkertaista lapsuuttaan leikissä. Asiasisältöjen ja taitojen välittämisen rinnalla lasten välille muodostuvien todellisten suhteiden tukeminen ja jalostaminen on aikuisten ydintehtäviä. (Helenius 1993, 59)

3.3 Leikin kehitys

Leikki on ajattelun ja tahtomisen koulu, jossa lapsi kehittyy, koska leikkii, ja leikkii, koska kehittyy (Hännikäinen 2004, 360). Lasten leikki kehittyy ja muuttuu iän myötä. Eri leikkiutkijat ja leikin asiantuntijat käyttävät hieman erilaisia käsitteitä tarkoittaessaan samaa leikin muotoa. Leikin kehityksen pääsuuntia varhaisvuosina voidaan kuvata seuraavasti:

- Imeväisiästä noin kahden vuoden ikään asti hallitsevat esine- ja toimintaleikit (käytetään myös käsitteitä harjoitusleikit tai funktioleikit). Ne eivät rajoitu pelkästään tähän vaiheeseen, vaan esiintyvät myöhemminkin esimerkiksi liikuntaleikkeinä (mm. naruhyppely).

- N. 2-vuotiaana alkaa kehittyä kuvittelu- eli roolileikki (ensin yksinkertaisia mielikuvia sisältävä leikki, sitten varsinainen mielikuvitusleikki, josta käytetään myös käsitettä symbolileikki) ja rakenteluleikki. Molemmat jatkuvat myöhemminkin.
- 6 - 7-vuotiaana alkaa sääntöleikkien ja pelien valtakausi, joka jatkuu kouluikään ja aikuisikään asti.

(Karvonen et al. 2003, 68.)

Leikissä sosiaalinen kehitys etenee myönteisten kokemusten karttuessa rinnakkaisleikistä yhteisleikkiin. Jo pienilläkin lapsilla voi syntyä yhteistoimintaa, jos aikuinen välittää lasten leikkitoiveita silloin, kun nämä eivät vielä kielellisesti kykene selvittämään toisilleen aikomuksiaan. Lasten välisistä suhteista tulee aikaa myöten leikin kehittymisen perustekijä. Yhteinen leikki vaatii sosiaalisia taitoja, mutta samalla se harjoittaa niitä. (Helenius 1993, 62.)

3.4 Sääntöleikit

Noin 6-vuotiaana lapsi alkaa leikkiä sääntöleikkejä, joiden tunnusomaisena piirteenä on se, että säännöt ja roolit ovat ennalta sovitut. Myös leikkijöiden väliset suhteet ja toiminnan kulku ovat ennalta määrättyt. Säännöt voivat olla aikuisen kehittelemiä tai lapset voivat myös itse kehittää tai muuttaa leikin sääntöjä tilanteen mukaan (Brotherus et al. 2002, 196 - 197).

Pelaamisen ja leikkimisen välinen raja on häilyvä. Suomen kielessä pelit ja leikit erotetaan toisistaan, mutta joissakin kielissä (esim. englanti, ranska) ei edes ole vastaavaa käsiteparia vaan tyydytään käyttämään leikit ja pelit kattavaa yleiskäsitettä. (Kalliala 2003, 201.) Sääntöleikit sijoittuvat pelien ja leikkien rajamaastoon. Niissä leikki rakennetaan yksiselitteisten ja kaikkia koskevien sääntöjen varaan. Tässä mielessä sääntöleikit muistuttavat pelejä. Näyttää kuitenkin siltä, että mitä selkeämmin säännöt ovat aikuisten laatimia, sitä todennäköisemmin puhutaan peleistä. Jalkapalloa, jääkiekkoa, sählyä, Afrikan tähteä, sikaa, muistipeliä ja dominoa pelataan. Pelissä nimetään voittaja ja häviäjä. Jos taas lapset määrittelevät säännöt, on kysymys leikeistä. Perinteiset piha-leikit ovat siis sääntöleikkejä. *Kirkonrottaa, kymmentä tikkua, peiliä, väriä ja tervapa-*

taa leikitään, ei pelata. Ilmeisesti lasten omissa leikeissä kilpailun elementin vapaaehtoinen sääteleminen on se elementti, joka pitää leikin leikkinä. (Kalliala 1999, 88 - 89; Kalliala 2003, 201.)

Vaikka kilpailu on tunnusomaista useimmille sääntöleikeille, on silti hyvinkin mahdollista, että lapsi osallistuu leikkiin yhdessäolon eikä kilpailun vuoksi. Voidaan kuitenkin ajatella, että itse leikkiin sisältyy henkilökohtaisesta merkityksenannosta riippumaton kilpailun elementti. Jos esimerkiksi *kirkonrottaa* leikkiessä olisi samantekevää, yrittääkö tulla löydettyksi viimeisenä tai koettaako pelastaa muut vai ei, leikin keskeinen idea häviäisi. (Kalliala 1999, 41.)

Sääntöleikkejä leikitään yleensä melko suurissa ryhmissä. Lapset leikkivät yhdessä, vuorottelevat, pelaavat peliä tai kilpailevat. Säännöistä neuvotellaan ja sovitaan yhdessä. Pienetkin lapset pystyvät ottamaan osaa sääntöleikkeihin, mutta tarvitsevat siihen aikuisen opastusta ja tukea. (Nurmiranta et al. 2009, 61.) Hyvin oppimissaan leikeissä lapset selviävät ilman apua jo esikouluiässä. Aikuisen on lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa kuitenkin hyvä muistaa, että sääntöleikki edustaa pitkälle kehittynyttä leikin muotoa, joka tyypillisimmillään on vasta kouluikäisille luonteenomaista toimintaa. (Helenius 1993, 46.)

Sääntöleikkiin siirtymisen edellytyksenä on kyky ymmärtää sääntöjä. Yhteisiin pelisääntöihin sopeutuminen ja niiden noudattaminen on sääntöleikissä mukana olemisen ehdoton edellytys. Joissakin leikeissä pärjää vikkela ja nokkela, toisissa ratkaisee satuma. Onni ja epäonni vaihtelevat ja pettymyskin täytyy sietää, jos aikoo pysyä leikissä mukana. Leikkijältä edellytetään lisäksi neuvottelutaitoa, kykyä viestiä omia ideoitaan, kykyä organisoida asioita, sosiaalista kypsyyttä, sitoutuneisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Jokaisen leikkijän pitäisi olla valmis tuomaan oma panoksensa yhteiseen toimintaan. (Brotherus et al. 2002, 196; Kalliala & Tahkokallio 2001, 58; Korhonen 2001, 41.)

Sääntöleikit ovat merkittävä osa lapsen kehitystä. Sääntöleikkien oppiminen auttaa lasta selvittämään riita- ja ongelmatilanteita kielellisesti. Lapsi oppii kuuntelemaan ryhmän jäsenenä annettuja ohjeita. Hän oppii myös tarkentamaan ja havainnollistamaan omaa sanottavaansa opettaessaan leikin ja pelin sääntöjä sellaiselle, joka ei niitä tunne. Sääntöleikit auttavat lasta irtautumaan aikuisen ohjauksesta ja ovat siis osa lapsen itsenäistymisprosessia. Sääntöleikkien harjoittelu voi myös auttaa lasta ymmärtämään

yhteiskunnan normeja ja sääntöjä ja tottumaan niihin. (Brotherus et al. 2002, 197; Jantunen et al. 1993, 98 - 99.)

Lapset ymmärtävät vähitellen, että säännöt koskevat kaikkia leikki-tilanteissa ja että heidän oma tahtonsa ei hallitsekaan. Tuolloin kehittyvät tärkeät sosiaaliset käsitteet oikeudenmukaisuus ja solidaarisuus. Lasten on opittava keskustelemaan ja eläytymään toisten ajatteluun. Hävitä tai voittaa -leikeissä ja peleissä lapset oppivat arvioimaan itseään ja suhtautumaan suorituksiinsa. Aikuisilta ja toisiltaan lapset oppivat käsityksiä tärkeästä ja arvokkaasta. Ristiriitatilanteissa on opittava keskustelemaan toiminnan periaatteista ja säännöistä. Samalla on otettava huomioon, mistä tilanteista kukin lapsi voi selvitä. Leikeissä lapset soveltavat sääntöjä joustavasti omat ja toistensa tarpeet ja kyvyt huomioon ottaen. (Kauppinen 1995, 29) Sääntöleikit ovat yhteisleikkejä, joissa on osattava ottaa huomioon muut leikkijät. Näin lapsi oppii myös toimimaan yhdessä muiden kanssa. Sääntöleikissä lapsiryhmä on yleensä tasavertainen ja oikeudenmukainen. (Brotherus et al. 2002, 197.)

Yhdessä toisten lasten kanssa leikkiminen on lapselle luontaista ja mieluista. Monissa leikeissä tarvitaan paljon leikkijöitä, jotta leikki-idea ja toiminta toteutuvat. Tällaiset leikit edistävät ryhmätoimintoja ja rakentavat me-henkeä. Sosiaalisten taitojen vahvistuminen ja vuorovaikutuksen oppiminen on leikin avulla mahdollista kaikille lapsiryhmän jäsenille. (Korhonen 2001, 41 - 42.)

Sääntöleikki kehittää lasten ryhmätoimintoja ja yhdessä oppimista. Sen avulla opitaan asioita, joita ei opita missään muussa toiminnassa. Ohje tulee leikin säännön kautta, ei opettajalta tai muilta aikuisilta. (Korhonen 2001, 41.) Sääntöleikit ja pelit ovat tärkeitä erityisesti oppimisen ohjauksessa. Niitä voidaan käyttää tilanteissa, joiden tarkoituksena on varmistaa kasvatuksen sisältöalueiden kehityslinjoja. Varsinkin kuusivuotiaat innostuvat kovin perinteisistä pihaleikeistä ja opettelevat mielellään kielellisiä loruja. (Helenius 1993, 46.)

Sääntöleikeissä ja peleissä harjoitellaan psyykkisen kehitysvaiheen keskeisiä kysymyksiä, kuten oman identiteetin vahvistamista kilpailemalla vertaisryhmässä. Lapsi näkee oman suorituksensa vertaisryhmässä ja saa itse realistisen kuvan omista taidoistaan ja osaamisestaan. Toisaalta taas sattumalla ja hyvällä tuurilla on osansa, jolloin epäonnistuminen ei aina ole omista taidoista ja osaamisesta kiinni. Lapsen on turvallista epäon-

nistua tutussa ryhmässä leikin varjolla. Lapsi oppii näin hallitsemaan epäonnistumisen tuomaa tunnetta ilman suurempaa mielipahaa. (Korhonen 2001, 41; Airas & Brummer 2003, 175.)

Monissa sääntöleikeissä on pääosan esittäjä tai pääleikkijä. Tällaisissa tilanteissa lapsi joutuu olemaan kaiken keskipisteenä ja saa esiintymiskokemusta. Onnistuminen ja siitä saatu myönteinen kokemus vaikuttavat lapsen itsetuntoon. Ketään ei voi pakottaa tai käskää leikkimään, mutta rohkaista ja kannustaa voi tärkeällä ja leikkijän kannalta ehkä erittäin merkittävällä hetkellä. (Korhonen 2001, 41 - 42.)

Sääntöleikkeihin kuuluvat erilaiset yhteis-, perinne- ja liikuntaleikit, didaktiset leikit ja pelit sekä laulu- ja piirileikit (Korhonen 2001, 38). Sääntöleikkejä ovat myös lauta- ja korttipelit, lattialeikit, kielelliset leikit samoin kuin ne pienet leikittelyt ja hypitykset, joilla on ollut tapana huvittaa pikkulapsia (Helenius 1993, 86). Myös sormileikit (mm. lorut ja riimit) voidaan luokitella sääntöleikkeihin (Brotherus et al. 2002, 197).

Sääntöleikit perustuvat yhteisesti sovittuihin sääntöihin, jotka ovat olemassa leikki- ja tilannekohtaisesti. Säännöt saavat olla mielivaltaisia ja tuulesta temmattuja, kunhan eivät estä leikin kulkua. Lapset eivät pysty selittämään, miksi esimerkiksi hippaleikissä jokin asia takaa leikkijälle koskemattomuuden turvan. Perusteleminen ei olekaan tärkeää; riittää, että tuntee sattumanvaraisesti määrätyt säännöt ja sitoutuu niihin – nimenomaan kysymättä miksi. (Kalliala 1999, 86 - 87.)

3.5 Leikki esiopetuksessa

Vanha sanonta kuuluu: ”Kannettu vesi ei kaivossa pysy”. Esiopetuksen ydinasia ei ole oikean tiedon jakaminen, vaan opettaa lapsia kyseenalaistamaan asioita, analysoimaan, pohtimaan ja rohkeasti arvioimaan tietoa ja erilaisia tilanteita, joita he elämässään kohtaavat. Myös erilaisten näkemysten korostaminen on tärkeitä. Oppiminen tähtää ennen kaikkea asioiden ymmärtämiseen. (Hujala 2002, 40; Riihelä 1995, 22.) Jotta opetus ja oppiminen johtaisivat kehitykseksi tunnistetuiksi pysyviksi muutoksiksi lapsissa, on opetuksen tapahduttava lasten mielekkääksi kokemassa toiminnassa. (Hakkarainen 2002, 9). Mielekkyys ja ilo ovat ennen oppimista pienten lasten maailmassa. Lapsi ei ajattele, mitä opin, vaan ”tämä on kivaa!”. Paras keino synnyttää lapsissa aitoa oppimi-

sen halua ja intoa on tehdä mahdolliseksi leikki ja lasten omat kokeilut. (Karvonen et al. 2003, 18.)

”Lapsi ei leiki oppiakseen, mutta oppii leikkiessään” (Callois Kallialan 1999, 39 mukaan). Leikillä on keskeinen sija esiopetustoiminnan kehittämisessä. Viime vuosina leikin merkitys ja asema pienten lasten pedagogiikassa on ollut tunnustettu tosiasia. (Brotherus et al. 2002, 202.) Esiopetuksessa leikki on tärkein oppimisen strategia. Esi-kouluiässä leikki edistää mielikuvituksen, persoonallisuuden ja abstraktin ajattelun kehittymistä. (Hujala 2002, 93.) Myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010 (s. 11) painottaa, että toiminnassa tulee ottaa huomioon lapsen tarve oppia mielikuvituksen ja leikin kautta.

Leikki tarjoaa turvallisen ja lasten voimien mukana laajenevan yhteistoiminnan verkon koulua edeltävinä vuosina. Luottamukselliset leikkisuhteet antavat pohjan myöhemmillä pelitilanteille, joissa on osattava voittaa ja hävitä, ja joissa valmis sääntö määrää leikkijöitten suhteet. Kouluvalmiuksien yksi merkittävä osa on se, että odotetaan lasten kykenevän omatoimisiin suhteisiin luokkatoveriens kanssa. Lapsuuden leikkiryhmissä itsenäisille sosiaalisille taidoille luodaan pohja. (Helenius 1993, 64.)

Oppiakseen hyvin jonkun taidon, sitä on harjoiteltava. Toistaminen kuuluu leikin luonteeseen. Lapset leikkivät kotia päivästä toiseen. He pelaavat muistipeliä ja ovat piilosilla uudestaan ja uudestaan. Leikilliset motiivit hallitsevat ja taidot syntyvät sivutuotteena. Leikki tarjoaa tilaisuuden harjoitella asioita ilman suorituspainetta. Aikuinen tiedostaa päämäärät, alle kouluikäinen lapsi ei, eikä häneltä tule sitä vaatiakaan. Aikuinen tietää leikin monet ”hyödyt”, mutta lapsen päämäärä on leikki. (Kalliala & Tahkokallio 2001, 59.) Hänen oppimisessaan ei ole tietoisia päämääriä ja tavoitteita hankkia joku tieto tai taito, vaan hänen toimintaansa ohjailevat kiinnostus toimimiseen jonkun motivoivan materiaalin parissa tai jonkun tietyn menettelytavan mukaan. Innostavana tekijänä on myös ryhmä, toiset samanikäiset, samalla tavalla ajattelevat ja toimivat toverit, joiden kanssa voi mitellä voimiaan monella tavalla, fyysisesti ja henkisesti. (Lumme-lahti 1997, 6.)

Oppiminen leikissä on luonnollista ja tapahtuu ikään kuin itsestään. Lapsi oppii leikeissään mm. kieltä, vuorovaikutustaitoja, ryhmäsääntöjä ja monia muita tärkeitä asioita. Leikkitilanteissa lapsi saa kokemuksia ja elämyksiä, ja niissä lapsi itse on sananmukai-

sesti aktiivisena tekijänä ja kokijana. Lapsi itse päättää ja valitsee, mitä kokee, mitä ottaa vastaan, mistä välittää ja mistä ei. Tiedon jäsentämiseen ja tiedostettuun toimintaan tarvitaan kuitenkin ulkopuolista apua, huomion ja tarkkaavaisuuden kohdistamista ja keskittymistä. (Korhonen 2001, 38 - 39.)

Lapsi tarvitsee käytännössä kokemuksia monenlaisista leikeistä: yksi muoto ei sulje pois toista, vaan kaikki yhdessä muodostavat lapselle monipuolisen ja elämyksellisen leikkimaailman. Erilaiset leikkimuodot kuuluvat siten oleellisesti esiopetuksen oppimis- ja opetustilanteisiin. Leikki voidaan nähdä sekä itseohjautuvana lapsen luonnollisena toimintana että opettajan järjestäminä oppimista edistävinä tilanteina. Kummallakin on todettu olevan oma merkityksensä lapsen oppimisessa ja uusien asioiden kokemisessa. (Korhonen 2001, 37 - 38.) On kuitenkin muistettava, että leikin ensisijainen tunnuspiirre on vapaaehtoisuus. Leikki edellyttää, että jokainen päättää ja vastaa tekemisestään. Leikkiä ei koskaan voi valjastaa menetelmäksi. Emme saa lapsia leikkimään, mikäli he eivät sitä halua. Sitä vastoin voimme virittää lasten mielikuvitusta, joka saattaa johtaa leikkiin. (Kauppinen 1995, 30.)

Kuusivuotiaan lapsen leikki on kehittynyttä ja lapsi on kiinnostunut peleistä, erilaisista leikkiin ja sääntöihin pohjautuvista tehtävistä sekä luovista toiminnoista. Monissa leikeissä on nähtävissä sekä rooli- että sääntöleikin piirteitä. Sääntöleikit edellyttävät erityisesti sosiaalisen ja kielellisen alueen hallintaa. Yhteisleikeissä lapsen pitää tulla toimeen ikäistensä kanssa keskustelemalla ja hallita monimerkityksellisten ilmaisujen oikeaa käyttöä. Leikkiin osallistuminen vaatii sitoutumista ja sääntöjen mukaan toimimista. Tämä vaatii lapselta varsin hyviä sosiaalisia taitoja sekä sisäistä halua ja innostusta yhteiseen toimintaan. (Korhonen 2001, 40.)

Esikoulu- ja kouluikään tultaessa lapsi oppii ottamaan huomioon toisten ihmisten näkökulman ja ymmärtää paremmin syy-seuraussuhteita. Tämä näkyy etenkin erilaisissa sääntöleikeissä. Kouluikäistä eivät enää kiinnosta niin paljon fantasialeikit, vaan leikit, joissa harjoitellaan sääntöjen noudattamista. (Nurmiranta et al. 2009, 61.) Sääntöleikeissä kehittyvät lasten taidot arvioida leikin sääntöjä suhteessa omaan toimintaansa. Samalla lapset opettelevat sääntöjen tärkeysjärjestystä. Vuorottelu ja tasa-arvoiset mahdollisuudet koskevat kaikkia. Lapset voivat oppia paljon muutakin, kuten kauppa-leikissä mittaamaan ja laskemaan, viestejä lähettäessään tuntemaan kirjaimia ja numeroita tai savesta muotoillessaan ratkomaan kolmiulotteisuuden ongelmia. He oppivat

leikin muodossa. Kun kilpailusta tulee totta, leikki loppuu. Silloin säännöt ovat itsetar-
koitus ja voittaminen pääasia. (Kauppinen 1995, 30.)

Esikouluikäiset lapset käsittävät leikin ohjeita suhteellisen nopeasti ja helposti, ja yhä
enemmän pelkän sanallisen selityksen mukaan. Säännöt voivat olla aikaisempaa moni-
mutkaisempia ja ne ovat lapsille tärkeitä. Tilankäyttö sujuu yleensä helposti: lapset
osaavat etsiä tyhjää tilaa, juosta törmäilemättä, vaihtaa suuntaa ja pysähtyä. Nopeus,
kestävyys ja koordinaatiokyvyt ovat kehittyneet. Leikkejä ja pelejä voi jo valikoida hy-
vin monipuolisesti. Myös joukkuekisailuun ja alkeispeleihin alkaa olla kiinnostusta täs-
sä ikävaiheessa. Erilaisissa pallo- ja välineleikeissä kehittyvät silmä-käsi ja silmä-jalka
koordinaatio. Suosituissa leikeissä on yleensä vähän taktisia vaatimuksia. Pisteiden ja
maalien laskemista ei tarvitse korostaa. Leikeissä pitää olla jännitystä ja turvallisuus on
huomioitava. (Karvonen et al. 2003, 141.)

Lapsi alkaa mielikuviansa välityksellä hallita omaa toimintaansa. Leikissä lapsi opette-
lee keskittymisen ensi askeleet. Keskittyminen ja orientoituminen olennaiseen ovat
kouluoppimisen ydinkysymyksiä. (Helenius 1993, 24.) Leikin hartaus ja kiinteys ovat
sitä keskittymiskykyä, jota meillä on lupa edellyttää 5 - 6-vuotiaalta. Vähitellen tämä
kyky alkaa sisäistyä ulkoisesta toiminnasta sisäiseksi kyvyksi kuunnella ja keskittyä
kuulemaansa. Ellei ole kyennyt keskittymään leikkiinsä, on epätodennäköistä, että kun-
nolla kykenee keskittymään kuuntelemiseen tai kuulemalla omaksumaan joitain oppisi-
sältöjä. (Jantunen 1996, 14.)

Leikillä on siis suuri merkitys kuusivuotiaan lapsen jokapäiväisessä elämässä, oppimi-
sessa ja hyvinvoinnissa. Lapset elävät esiopetusikäisinä elämänsä parhainta rooli- ja
sääntöleikkien aikaa. Leikki on kuusivuotiaiden luontaista ja ominta toimintaa. Iän
karttuessa leikin tarve ja ilo alkaa jo vähitellen hävitä, ja leikki korvautuu toisenlaisilla
toiminnoilla. Tästä syystä esikoululaisten tulisi antaa vielä leikkiä paljon. (Kärkkäinen
2003, 5.)

4 PERINNELEIKIT

4.1 Määrittely

Perinne-käsite on modernin kulttuurin tuote. Se on luotu osoittamaan tiettyä kulttuuri-ilmiötä ajallisesti jatkuvaksi ja yhteisölliseksi, useamman kuin yhden yksilön kantamaksi. Länsimaiseen kulttuuriin kuuluu pyrkimys paljastaa ja katkaista epätoivottavat perinteet. Perinteellistämällä jokin kulttuuri-ilmiö on voitu lisätä sen arvoa. Useat kulttuuriperinteet on nostettu näkyviin ja määritelty valikoivasti. Menneisyydestä on aktiivisesti noudettu jotakin pikemminkin kuin otettu aineksia passiivisesti vastaan edellisiltä polvilta. (Apo & Anttonen 2001.) Kaikki perinne on laadultaan yhteisön kiinteyttä lujittavaa, sillä se muodostuu yleisesti hyväksytyistä aineksista ja on sellaisena olennainen osa viitekehystä, joka säätelee ryhmän toimintaa (Virtanen 1970, 233). Käytänteiden katoaminen merkitsee yleensä sitä, ettei niillä ole tärkeää tehtävää (Virtanen 1981, 76).

Leikiksi nimitetään usein tavallisessa kielenkäytössä lähes kaikkea lasten toimintaa. Varsinaisille pihaleikeille ovat kuitenkin ominaisia kiinteät säännöt, joiden rajoissa on mahdollisuus voittaa tai hävitä, saavuttaa parempi tai huonompi asema, yleensä kilpailuaines. Leikkien rinnalla elää joukko perinnäisiä viihdykkeitä ajan kuluttamiseksi, esim. pallon pompottelu, tasapainotaiteilu ja puujaloilla kävely. (Virtanen 1970, 38.)

Perinnetieteen kannalta leikki on määriteltävissä perinnäiseksi kulttuurin muodoksi, opituksi, määrä sääntöjen puitteissa tapahtuvaksi ja usein kilpailuluonteiseksi toiminnaksi, jota harrastetaan pääasiassa huvin vuoksi, kuten muitakin leikkejä. Perinnäiset kansanleikit (folk games), jotka ovat leikkejä nimenomaan etnologian (kansantieteen) tarkoittamassa mielessä, voivat olla yhtä hyvin aikuisten kuin lasten leikkejä. (Leikki 2001.)

Perinneleikki eli kansanleikki on opittu ja perinnäinen kulttuurin muoto, määrä sääntöjen puitteissa tapahtuva toiminta, jota harrastetaan pääasiassa huvin vuoksi. Lasten pihaleikkien elinehtoihin kuuluu siis mahdollisuus opitun perinteen siirtämiseen. Esimerkiksi piilos- tai takaa-ajoleikkien eri variaatioiden säännöt opetetaan nuoremmille leikkijöille. (Virtanen 1981, 68.) Perinneleikkejä ovat näin ollen leikit, jotka ovat siirtyneet

perintönä sukupolvelta toiselle. Varhaisnuorisjärjestöjen mielestä yhden lapsisukupolven läpi kulkenut leikki on jo seuraavalle perinneleikki (Paakkinen 1987, 33).

Leikeistä puhuttaessa kansanperinteen tutkimus on keskittynyt erityisesti sääntöleikkeihin. Sääntöleikit ovat aikuisten ajanvietteestä lasten leikeiksi siirtyneitä sosiaalisia leikkejä tai pelejä, joita on varta vasten luotu aikuisten – ja lasten – huviksi ja hyödyksi. (Helenius 1993, 44.) Leikkien alkuperän tutkiminen on vaikeaa. Monet sellaiset leikit, joita pidettiin oman kansamme keskuudessa syntyneinä, Vesikansa huomasi 1930-luvun lopulla olevan yleisiä kansanleikkejä monissa muissakin maissa. (Vesikansa, O. 1986, 7.)

Leikkeihin kuuluu oma sanastonsa ja säännöt, joiden puitteissa osanottajat kilpailevat keskenään voitosta tai häviöstä, paremmasta tai huonommasta asemasta tai leikkisuorituksesta. Tästä huolimatta kilpailutilanteen aikaansaaminen ei ole leikkien ainoa eikä aina edes tärkein funktio, vaan vanhat kansanleikit ovat usein olleet naimaikäisen nuorison leikkejä ja sellaisina luonteeltaan eroottisia. Leikkeihin luetaan usein kuuluviksi myös perinnäiset pelit, voimainkoetukset ja kansanomaisen urheilun. Leikkien ja tanssin välimaastoon sijoittuvat draamalliset laululeikit. (Leikki 2001.)

4.2 Leikit ennen ja nyt

Kuva 1. Pieter Bruegelin Kinderspiele vuodelta 1560 (Kinderspiele)

Aika muuttaa leikkiä. Silloinkin, kun muutos on asteittaista ja jatkuvaa, se hahmottuu – ainakin jälkikäteen – toisiaan seuraavina ja toisistaan poikkeavina vaiheina. Leikin historiallinen tarkastelu antaa kuitenkin aihetta myös pysyvyyden korostamiseen. (Kalliala 1999, 53.) Pieter Bruegel vanhemman maalaus ”Kinderspiele” (lasten leikkejä) vuodelta 1560 (kuva 1) on arvokas dokumentti keskiaikaisista kadun leikeistä, joilla oli länsimaaisessa kulttuurissa vakiintunut asema. Tutkijat ovat löytäneet siitä noin 80 erilaista leikkiä. Teoksesta löytyy mm. noppapelin, nukkeleikin, sokkoleikin ja piiloleikin leikkijöitä. Erilaiset pallopelit olivat myös suosittuja. (Franck 1999, 2; Kalliala 1999, 15.) Osa leikkiperinteestä on siirtynyt suhteellisen muuttumattomana vuosisadasta toiseen ja kansalta toiselle. Joidenkin leikkien muodot ja merkitykset ovat muuttuneet vuosisatojen saatossa, mutta perusteemat ovat pysyneet ennallaan. (Kalliala 1999, 53.)

Leikki heijastaa kulttuuria ja omaa aikaansa. Viisikymmentä vuotta sitten leikittiin eri tavalla kuin nyt. Jo muutaman sukupolven – ehkäpä vain yhden polven – aikaero ja kulttuurin sisällön muuttuminen muuttavat leikin ilmeä. Leikissä on myös jotakin

pysyvää: lapset rakentavat ja ilmaisevat siinä keskinäisiä suhteitaan peilaten niitä yhteiskuntansa arvoihin. (Helenius 1993, 20; Brotherus et al. 2002, 186.)

Sukupolvien välinen yhteinen leikki oli aikoinaan harvinaista. Leikin tehtävänä oli edistää sukupolvien ja eri ryhmien sisäistä kanssakäymistä. Mm. nuorille leikki soi mahdollisuuden työn lomassa ja aikuisten silmien alla rakentaa suhteita omaan ikäluokkaan. (Kuosmanen 1987, 29 - 30.)

Leea Virtanen tutki 1960 - 70-luvuilla lastenperinnettä Suomessa (Laaksonen 2004, 470). Virtanen totesi tällöin, että ”lastenleikit ovat kansanperinteen elinvoimaisimpia lajeja, jotka elävät myös kaikissa nykyaikaisissa yhdyskunnissa”. Vaikka osa leikeistä on siirtynyt suhteellisen muuttumattomana sukupolvelta ja kansalta toiselle, perinne kuitenkin muuntuu kunkin aikakauden ja ympäristön erityistarpeita vastaavaksi. Syntyy ajalle tyypillisiä ja lyhytikäisiä muoti-ilmiöitä. (Virtanen 1970, 13.)

Leikkiympäristö on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Leea Virtanen kuvailee miljöötä 1960-luvulta: ”Kaupunkipuutalot sijaitsevat tavallisesti avaran tontin kadunpuoleisella reunalla. Tavallisesti tonttia ympäröi parin metrin korkuinen lauta-aita, joten piha on melko eristetty alue. Piha on usein avara ja puistomainen. Naapuruussuhteet ovat läheiset, sillä piha on paitsi lasten myös aikuisten kohtausta paikka. Parhaimmillaan kaupunkipuutalon piha on ihanteellinen leikkipaikka monine sokkeloineen ja palokujiineen.” Kaupunkipuutalojen lapset viettivät enemmän aikaa pihalla kuin kerrostalojen tai omakotitalojen lapset. Näillä pihoilla tytöt ja pojat leikkivät myös eniten yhdessä. Päivittäisen yhdessäolon seurauksena lapset tottuivat toisiinsa niin, että heidän suhteensa alkoi muistuttaa sisarusuhdetta. (Virtanen 1984, 77.)

Samanaikaisesti lukemattomat lapset varttuivat aikuisiksi kuulumatta koskaan pihayhteisöön tai samanikäisten toverisakkiin. Heidän taitamansa perinne on luonteeltaan satunnaista, koulun välitunneilta ja yksityisiltä tovereilta opittua. Omintakeinen pihakulttuuri ei synny tyhjästä: on tietenkin oltava runsaasti lapsia, kernaasti hieman eri-ikäisiä, on oltava piha tai muita toimintatiloja, ja ilmeisesti on eduksi, jos lähistöllä on samanikäisten vastaryhmä yhteenkuuluvuutta lujittamassa. (Virtanen 1970, 239.)

Leikkiperinteen laatuun vaikuttaa mitä voimakkaimmin pihan laatu ja muut miljöötekijät, esim. vuodenaika. Kun lapsilta kysytään, mitkä leikit ovat suosittuja, voidaan saada

tulokseksi leikkejä, joista he pitävät eniten, leikkejä, joita he useimmin leikkivät tai jonkin pihalla mahdollisen puuhailun. 1970-luvun alussa useimmat pihaleikit olivat erilaisia kiinniotto-, piilos- ja palloleikkien muunnelmia, mikäli ulkoiset olosuhteet soivat niihin mahdollisuuden. (Virtanen 1970, 42.)

Leikit ovat muuttuneet vuosikymmenien aikana. Ne kumpuavat lapsen omasta ympäristöstä ja kokemuspöörästä, erityisesti median kuvista ja kertomuksista. Leikeissä on usein aineksia aikuisten maailmasta. Satujen paha noita-akka tai prinsessa ja prinssi ovat muuttuneet TV:n jatkokertomuksien hahmoiksi. (Grönholm 2004, 328.)

Lapsi on perinteen vastaanottaja, mutta samalla myös itse sen välittäjä ja tuottaja. Kukin aika luo omaa perinnettään myös leikin alueella. Tämän hetken lapsi elää meillä runsauden keskellä. Leikki kertoo aina ympäristöstä, jossa se elää. Lelumassojenkin keskellä lasta yleensä kiinnostavat lelut ja leikit, joissa jää tilaa omalle mielikuvitukselle, luovuudelle. (Pyykkö 1987, 26.)

Reeli Karimäki keräsi vuonna 2000 tutkimusaineistoa leikkejä käsittelevään väitöskirjatyöhönsä. Se käsittää yli 1500 kirjallista leikkikuvausta, jotka osoittavat, etteivät leikit suinkaan ole sisällöllisesti köyhiä tai kokonaan häviämässä, ne ovat vain piilossa aikuisten katseilta lapsen todellisuudessa, lapsen maailmassa. (Karimäki 2004, 256.) Karimäen tutkimusaineistossa suosituimpia leikkejä ovat erilaiset kiinniottoleikit, kuten *hipat, kirkonrotta, rosvo ja poliisi* -leikki, pallopelit, naruhyppy, lumilinnojen rakentaminen sekä lorun tai runon rytmittämät taputusleikit. (Karimäki 2005, 112 - 113.) Grönholm mainitsee suosituiksi leikeiksi lisäksi muun muassa *tervapadan, kukkulan kuninkaan ja maan valloituksen* (Grönholm 2004, 329).

Kirkonrotta, kymmenen tikkua laudalla ja lukuisat erilaiset hippaleikit ovat sellaisia, jotka vaativat leikkiympäristöltään ennen kaikkea tilaa. Monilla pihaleikeillä on myös muita vaatimuksia ympäristönsä suhteen. *Polttopallossa* esimerkiksi on voitava piirtää maahan ringi. (Karimäki 2005, 117.) Koulujen ja päiväkotien pihojen lisäksi leikkipäivät, kentät ja kotipihat ovat edelleen suosittuja pihaleikkien leikkiympäristöjä. Pihaleikeillä Karimäki tarkoittaa sellaisia yleensä ulkona leikittäviä leikkejä, joiden säännöt ovat juurtuneet lasten mieliin ja joiden nimestä lapset osaavat jo päätellä leikitavan (esimerkiksi *kirkonrotta, hippa, rosvo ja poliisi*). Nämä ovat myös leikkejä, joihin tarvitaan paljon leikkijöitä ja leikkijät liikkuvat usein juosten. Karimäki on myös huo-

mannut, että lapset osaavat monia leikinalkajaisloruja, joita he käyttävät toisinaan alkaessaan leikkiä pihaleikkejä. Leikinalkajaislorujen avulla päätetään kuka saa leikissä tärkeän roolin, esimerkiksi jää hipaksi. (Karimäki 2005, 116.)

Pihaleikeilläkään ei ole olemassa ainoaa oikeaa leikkitapaa. On erilaisia tapoja leikkiä, leikki muotoutuu kulloisenkin tilanteen ja leikkijöiden vaatimusten mukaan, mutta säännöt ovat kuitenkin verraten yhteneväiset. Pihoilla leikitään paljon myös lasten itsensä keksimiä leikkejä, jotka ovat rinnastettavissa pihaleikkeihin. Leikkiä ei voi kuitenkaan tietää kuin tietty leikkiyhteisö, joka sen leikin on keksinyt. (Karimäki 2005, 117.)

Samaa perusleikkiä voi myös tarpeen mukaan muunnella eri tilanteissa. Leikkivälineet ovat muuttuneet vuosien saatossa, joten leikkienkin on täytynyt muuttua, mutta perinneleikkien perusajatuksukset ovat ikivanhoja ja yli maailman levittäytyneitä. Myös aikuiset leikkivät perinneleikkejä. Leikkejä käytetään muun muassa ohjelmanumeroina erilaisissa tilaisuuksissa ja illanvietoissa. (Vesikansa, S. 1986, 5). Niin kauan kuin osaamme leikkiä, säilymme nuorina (Vesikansa, O. 1986, 7.)

4.3 Perinneleikkien oppiminen

Yhteisöllisyys on leikkikulttuurin rakentamiselle välttämätöntä. Leikkiyhteisön täysivaltaiselta jäseneltä vaadittava yhteinen tieto ja yhteiset arvostukset, yhteinen kieli ja tapa ymmärtää koodeja ja sanomia edellyttävät tiettyä kehitystasoa. Spontaaneissa leikkiryhmissä lapset saattavat tosin aloittaa leikkiryhmään liittymisensä hyvinkin varhain, mutta 3 - 4-vuotiaan rooli on vielä katselijan ja ”leikin liepeillä olijan” sinänsä tärkeä sivurooli. (Kalliala 1999, 55 - 56.)

Lasten oma leikkikulttuuri on perinteisimmillään kilpailu- ja sattumaleikeissä. Perusasetelma on selvä: leikit siirtyvät lapsisukupolvelta toiselle pääasiassa ilman aikuisia. Leikkien perussäännöistä pidetään kiinni, muuntelut ovat lukuisia, mutta merkitykseltään vähäisiä. (Kalliala 1999, 177.)

Leikkikulttuurin luojat ja kantajat ovat isompia, usein ryhmän isoimpia lapsia. Nykyisin on aiempaa huomattavasti vähemmän leikkiryhmiä, joille on tunnusomaista heterogeeninen ikäjakauma. Suomalaisen yhteiskunnan tiukka ikäjako heijastuu myös lasten

leikkiin: aikaisemmin kuusivuotiaat olivat oppipoikia, nyt päiväkotilasten oma leikkikulttuuri on 6-vuotiaiden, päiväkodin isoimpien, harteilla. Tämä merkitsee sitä, että perinteiseen tapaan lapsisukupolvelta toiselle ”pienin hyppäyksiin” siirtyvän leikkiaineksen on siirryttävä entistä nopeammin: eri-ikäisten pihaporukoissa aikaa perinteen välittämiseen oli muutama vuosi, päiväkodissa yksi ainoa. (Kalliala 1999, 56.)

Leikki tarvitsee leikin taitajia. Ongelma onkin siinä, missä kuusivuotiaat leikit omaksuvat. Jos he eivät kuulu pihayhteisöön, jossa leikkejä voi oppia isommilta, ikäjako katkaisee leikkien siirtämisen nuoremmille lapsille. Oppiminen on siis mahdollista, mutta sattumanvaraista. (Kalliala 1999, 90.)

Lasten omapitoisuus hupenee ja muuttuu, kun aikuiset lainaavat lasten leikkiperinnettä ja palauttavat sen lapsille kaukana ”meidän pihalta”. Leikkejä opitaan aikuisilta, jotka ovat leikkineet lapsena kotipihallaan. Täydellisen vapaaehtoisuuden ehto ei ole voimassa aikuisen ohjaamassa tilanteessa, vaikka ainakaan kaikki lapset eivät todennäköisesti – ja toivottavasti – leiki vastahakoisesti tai hyödyn vuoksi vaan puhtaasti leikin vuoksi. (Kalliala 1999, 177.)

Aiemmin sääntöleikit siirtyivät lapsisukupolvelta toiselle ilman aikuisen väliintuloa. Näin tapahtuu edelleen paikoitellen mutta ei suinkaan aina. On lapsia, jotka eivät koskaan kuulu pihan leikkiporukoihin. Onkin syytä kysyä, pitäisikö aikuisten auttaa ja siirtää leikkiperinnettä eteenpäin, niin että leikkiminen ei olisi kiinni ainakaan siitä, että leikkejä ei osata. (Kalliala 2003, 202 - 203.)

Airi Pyykkö on sitä mieltä, että aikuinen on velvollinen välittämään lapselle entisaikojen perinnettä. Aikuisten olisi tunnettava perinnettä, kiinnostuttava siitä ja nähtävä vastuun sen välittämisessä. Pyykkö toteaa, että kotien, päivähoidon ja joukkotiedotuksen sekä muun varhaiskasvatuksen parissa toimiville kasvattajille tarvitaan tukea leikkiperinteen siirtämiseen. (Pyykkö 1987, 26.)

4.4 Perinneleikkien merkitys

Entä sitten? Mitä väliä sillä on, että lapset eivät opi loruamaan ”vasta pesty puhdas selkä, Rexionalla raikastettu, kuka siihen viimeks koski, likaisilla käsillään, ympyrä ja risti,

kuka siihen pisti”? Miksi pitäisi juosta pakoon mustaksi mieheksi muuttunutta nuohoojaa tai mennä piiloon ilta illan perään? (Kalliala 2003, 201.)

Kun perinteiset pihaleikit vähenevät, niihin käytetty aika käytetään johonkin muuhun. Aikuisten ohjaamat harrastukset ovat yksi vaihtoehto. Erityisesti silloin, kun leikit korvautuvat joukkuelajeilla, kilpailu tulee avoimemmaksi. Leikkeihin pääsee mukaan jokainen, joka osaa säännöt. Leikeissä voi, saa ja pitää olla yksi joukosta. Joukkueisiin sen sijaan karsitaan, suorituksia arvioidaan ja pahimmassa tapauksessa leikki on kaukana. Silloinkin kun kaikki sujuu hyvin, toiminta on laadullisesti erilaista kuin pihaleikit. (Kalliala 2003, 201.)

Pihaleikeissä syntyi ketään karsimatta korvaamaton yhteenkuuluvaisuuden tunne, jota lapset nyt hakevat lapsuuden laitoksista, pienemmät päiväkodeista, isommat kouluista. Kun lapsia on paljon, ikä ja sukupuoli määräävät leikkiryhmän jäsenyyden, minkä johdosta ikä- ja sukupuolijako jyrkkenee. Lisäksi harrastukset, TV-ohjelmat ja tietokonepelit valitaan sukupuolen mukaisesti jo ennen kouluikää. Monille pihan yhteisleikit ovat lapsuudessa tarjonneet todellisia kontakteja toiseen sukupuoleen. Jos ei tyttö voi pihalla tutustua poikiin, tuntuu kuin ”pojat eivät voisi olla tovereita, vaan aina jotenkin sukupuolioletoja”. Pihan leikkiporukoissa eri-ikäiset tytöt ja pojat leikkivät yhdessä, koska kaikkia tarvittiin yhteisissä leikeissä. (Kalliala 1999, 96; Kalliala 2003, 202; Virtanen 1981, 75 - 76.) Näillä leikkiporukoilla oli merkitystä myös leikin kehittymiseen, sillä roolileikki muuttuu sääntöleikiksi helposti niissä tilanteissa, joissa nuoremmilla lapsilla on mahdollisuus osallistua vanhempien ikätovereittensa puuhiin iältään heterogeenisissa pihayhteisöissä. (Helenius 1993, 44.)

Sellaiset leikit kuin esimerkiksi *Kirkonrotta* ja *Vinkki* opettavat suhtautumistapoja ja olemaan monien ihmisten parissa: oppii tuntemaan yhteisvastuuta, mutta samalla toisen pienimmätkin heikkoudet. Vaikeasti kuvattava sosiaalisen näkemyksen avartuminen on yksi tiiviin leikkiyhteisön sosiaalisista vaikutuksista. (Virtanen 1984, 78.)

Jean Piaget antoi erittäin suuren merkityksen peleissä tapahtuvalle lasten yhteistoiminnalle ja näki siinä moraalikasvatuksen ydinkysymyksen: ulkoapäin lapseen kohdistetun auktoriteettimoraalin sijaan lapsiyhteisössä kehittyvä vastavuoroisuuteen perustuva keskinäisen kunnioituksen etiikka, jota esimerkiksi leikin sääntöihin sitoutuminen edustaa.

Piaget suosittaakin lasten omatoimisen yhteistyön mahdollistamista, jos halutaan edistää varhaisiän moraalista kehitystä. (Helenius 1993, 45.)

Pihaleikit tarjoavat lapsille erilaisia itsearvioinnin mahdollisuuksia. Tavallisessa kiinniottoleikissä ei kukaan näennäisesti voita tai häviä, mutta silti yksilön asema tulee monin tavoin mitatuksi, ja saman pihan lapset ovat hyvin perillä toistensa kyvyistä eri leikeissä. Pihan vetovoima on sitä suurempi, mitä enemmän siihen kuuluu suunnilleen samanikäisiä lapsia, sillä mitta-asteikko on myös tällöin laajempi ja monipuolisempi. (Virtanen 1970, 40.)

Joskus leikit ovat vaihtuneet television katselemiseen ja videopeleihin. Silloinkin, kun ruutupuuhat ovat sinänsä lapsille sopivia ja sallittuja, ne tekevät liikkuvasta lapsesta istuvan lapsen. (Kalliala 2003, 202.) Vuonna 1981 Mannerheimin Lastensuojeluliitto etsi haastattelujen avulla vanhoja pihaleikkejä tarkoituksenaan saada perheet leikkimään television katselun sijaan (Kuosmanen 1987, 29 - 30). Kansanperinteen leikit, pelit, piirileikit ja tanssit kehittävät fyysistä aktiviteettia (Jantunen et al. 1993, 148). Suomalaisen naisliikunnan uranuurtaja Anni Collan toimitti vuonna 1904 oppaan ”Suomen kansan leikkejä”. Hän tarjoaa vanhoja kansanleikkejä vaihtoehtoksi uudemmalle koululiikunnalle. (Laaksonen 2004, 467.)

Arvoitukset, sanaleikit, lorut ja hokemat harjoittavat muistia ja nokkeluutta. Ne käyttävät muististrategioita kehittäviä menetelmiä: toistoa, rytmiä, riimitystä ja assosiaatioita. Riimit ja lorut kutittavat kuusivuotiasta kovasti, ja sanoilla tehdään riemukkaita kuperkeikkoja. Lapset oppivat itsekkin keksimään ja kertomaan toisilleen arvoituksia ja hokemia. Lorut ja runot kehittävät myös lapsen rytmitajua. Kuusivuotias nauttii toistosta ja rallatuksesta. Vanhat lorut antavat myös tietoa kansanperinteestämme ja rikastuttavat sanavarastoa. (Jantunen et al. 1993, 53; Lautela 2009, 35.)

Ympäristöopiskelussa monet leikinomaiset toiminnot vahvistavat havaintojen tekemistä, kuvailua, vertailua, päättelyä ja ongelmanratkaisua. Tällaisina leikkeinä mainittakoon mm. *mitä tiedät ystävästäni*. Ystäväenä voi olla jokin ympäristön ilmiö tai kohde, kuten sade, ukkonen, aurinko, eläin, kasvi tai ihmisen tekemä esine. Aisteja käytetään hyväksi havaintojen teossa mm. sellaisissa leikeissä kuin ”kuule, kuka koputtaa”. Silloin tarkkaillaan, mistä suunnasta – edestä, takaa, vasemmalta, oikealta – ääni kuuluu. (Aho 2001, 129.)

Leikki toimii myös perinteen siirtäjänä. Se, joka ei menneisyyttä tunne, ei voi tulevaisuutta rakentaa. Lapsi on perimmältään sama kautta aikojen – lasten omin perinne on leikkiperinnettä. Leikkiä lapsen on helppo ymmärtää. Leikkiperinteeseen tutustumalla voi nykylapsi kokea elävänä eri aikakausien elämän; vanhan hyvän ajan, jolloin asiat tehtiin itse ja jolloin oli aikaa yhdessäololle ja leikeille. (Pyykkö 1987, 25 - 26.)

4.5 Miksi lapset haluavat leikkiä perinneleikkejä?

Kuusivuotiaiden aikaperspektiivi on lyhyt, eikä tietoisuus perinteiden ”sukupolviluonteesta” kuulu heidän kulttuuriseen kompetenssiinsa. Perinteillä leikittelyminen osana jälkimodernia lapsuutta ei näin ollen voi kuulua heidän elämäänsä. Perinteisten leikkien säilymisen motiiveja on myös turha hakea nostalgisen säilyttämisen pyrkimyksistä. (Kalliala 1999, 95.)

Leikkejä leikitään yhä niiden itsensä vuoksi. Tästä syystä onkin erityisen kiinnostavaa havaita, että monen lapsen leikkirepertuaariin kuuluu edelleen perinteisiä leikkejä. Lapsen aito ja spontaani kiinnostus on se tekijä, joka sitkeästi ylläpitää leikin traditiota. Voidaan päätellä, että kilpailuelementin olemassaolo ja toisaalta sen itsesäätely muodostavat yhdessäolon viehätysten kanssa yhdistelmän, joka vetoaa lapseen ja vastaa hänen kehitystarpeitaan. Nämä sosiaaliset leikit näyttävät puhuttelevan lapsia edelleen niin kuin ennenkin, vaikka olosuhteet ovat muuttuneet leikeille epäsuotuisemmiksi. (Kalliala 1999, 96.)

Vaikka kilpailun elementti on yksi niistä tekijöistä, joihin leikin viehätys perustuu, leikeissä ei voiteta tai hävitä niin kuin peleissä. *Peilissä* ja *värissä* pitää koskettaa ensimmäisenä seinään päin kääntyneen kuurujan selkää. Piiloleikeissä pitää yrittää olla se, joka löydetään viimeiseksi. *Kirkonrotan* tyyppiseen leikkiinkään ei ryhdytä ainakaan yksinomaan kilpailun takia eikä varsinkaan voiton vuoksi. Astuminen leikin maailmaan, mielivaltaisten sääntöjen ja toiston määrittämään tilaan, merkitsee vahvasti yhteen liittymistä, mukana olemista ja ryhmään kuulumista, leikin jännityksen pakotonta jakamista. Yhdessä leikkiminen on ensisijaista, kilpailu toissijaista. Kuitenkin leikki menettää viehätöksensä, jos kilpailun elementti poistetaan kokonaan, eikä enää ole syytä yrittää piiloutua taitavasti tai pelastaa toisia rohkeasti. Näissä leikeissä on yritettävä tehdä jotakin toista paremmin oikeasti ja tosissaan. Ovela piiloutuminen, nopea pakeneminen ja dramaattinen pelastaminen ovat osa leikin viehätystä. Hetken sankaruuden

kokee se, joka pelastaa toiset viime hetkellä. Leikin jännitys, yhdessä olemisen viehätys ja taiten säädelty kilpailu kutsuvat lapsia perinteisiin leikkeihin edelleen. (Kalliala 2003, 201 - 202; Kalliala 1999, 86 - 88.)

Omissa leikeissään lapset säätelevät kilpailua taiten niin, ettei se koskaan kohoa liian hallitsevaan asemaan. Osallistujia ei tavallisesti karsita; riittää, että osaa leikin säännöt ja noudattaa niitä. Vaikka lapset ovat tietoisia toistensa kykyeroista, pysyviä hierarkioita leikkijöiden välille ei luoda, koska ne ovat leikin kannalta ei-toivottavia. Leikin jännityksestä pääsee osalliseksi sellainenkin leikkijä, joka ei yllä sankaritekoihin. Yhdessä leikkiminen on tärkeintä ja leikki kestää jopa sen, että ohimenevästi lakkaa yrittämästä parastaan. (Hidastelee hipassa, kurkistelee tai huutelee piilosta). Liian ylivertainen leikkijä on uhka leikille, koska hän tekee leikin kulusta ennustettavan, toisin sanoen ikävän ja tylsän. Tarvittaessa lapset lisäävät leikin ennustamattomuutta omatekoisilla tasoituksilla, jotka mahdollistavat eri-ikäisten lasten riittävän tasavertaisen osallistumisen. (Kalliala 1999, 88, 91.)

Leikeissä lapset luovat tilanteen, joka on heidän hallinnassaan. He voivat käyttää voimiaan tarvitsematta selittää mitään kenellekään. He voivat olla hyviä leikkijöitä miettimättä, ovatko he suosittuja. He voivat kuulua leikissä samalle puolelle kuin kaverit, joita he muuten arastelevat tai pelkäävät. Kukin lapsista voi luottavaisesti jaella komentoja vuorollaan, kiusata, paiskata pallon toisen päälle, anastaa toisen omaisuutta, teeskennellä kuollutta tai pussata kiinni ottamaansa. Leikissä voi turvallisesti tehdä sellaista, mikä tavallisessa elämässä johtaisi joukosta karkottamiseen. Leikin tila on yhteinen, säännöt ovat samat jokaiselle. (Kalliala 1999, 89.) Lasten perinnettä ei levitetä tietoisesti, mutta laatunsa vuoksi se tarjoaa valmiita käyttäytymismalleja ja keskustelunaiheita ja on siksi omiaan aina lähentämään ikätovereita toisiinsa. (Virtanen 1970, 218 - 219.)

4.6 Erilaisia perinneleikkejä

Ryhmien pihaleikit ovat lähinnä kouluikäisten sääntöleikkejä, joihin nuorempia lapsia otetaan mukaan, jos leikki ei ilman noita lisäjäseniä suju (Helenius 1993, 44). Kansanleikkeihimme lukeutuu näytelmäleikkejä, laululeikkejä, juoksu- ja kiinnitavoittamisleikkejä, seura- ja panttileikkejä sekä mittava määrä erilaisia notkeus-, voimankoe- ja urheiluleikkejä. Useat leikit ovat liittyneet tiiviisti tiettyihin vuodenaikoihin ja vuo-

tuisjuhliin. Leikkien nimet ja leikitavat voivat olla kovinkin erilaisia eri puolilla maata. Tuttu leikki voi löytyä aivan toisen nimisenä ja toisenlaisin säännöin. (Piela 2001, 7 - 8.)

Monet suosituista seuraleikeistämme perustuvat osanottajien kekseliäisyyteen ja nopeisiin hoksottimiin. Perinteessämme tunnetaan sadoittain vanhoja ja laajalle levinneitä arvaus-, kekseliäisyys- ja panttileikkejä, joita ehtymättä muunnellaan uusien leikkijöiden ratoksi. Esimerkiksi *Vettä kengässä* leikki on tunnettu jo 1800-luvun alussa. (Piela 2001, 7.)

Leikkiperinteemme vanhinta kerrostumaa ovat useaan kohtaukseen jakautuvat draamalliset kansanleikit, jotka ovat kuin pienoisanäytelmiä. Leikkien aiheina olivat arkiset työt ja toimet. Näytelmäleikeistä pisimmät saattoivat kestää tuntikausia, sillä taitava leikinjohtaja improvisoi leikkiin monia hauskoja yksityiskohtia. Leikin lomassa voitiin ottaa puheeksi myös jonkun leikkijän laiskuus ja teettää hänellä kuvainnollisesti keskeneräiset tai tekemättömät työt. (Piela 2001, 7 - 8.)

Kansanperinteeseen sisältyy rikas lasten sylittely- ja hypitysleikkien kokoelma. Nämä leikit ovat pieniä sääntöleikkejä. Perinneleikkeihin sisältyvät säännön ohella muutkin leikin keskeiset tunnuspiirteet: kuviteltu tilanne, korvaavat toiminnot ja toimijat. (Helelius 2004, 15.)

Leikkejä on paljon erilaisia ja niitä voidaan ryhmitellä monella eri tavalla. Tämä ryhmittely ei ole ”virallinen”. Se on tehty siksi, että pystyisin esittelemään leikkien erilaisuutta. Näiden lisäksi on vielä paljon muita leikkejä, jotka eivät kuulu vielä mihinkään näistä ryhmistä.

4.6.1 Rituaalileikit leikeissä

Pihaleikkeihin sisältyy paljon ainesta, joka ei ole välttämätöntä voiton tai häviön määrittämiseksi: leikinalkajaislukujen loputonta esittämistä, kiteytyneitä dialogeja, sääntöjä, jotka näyttävät olevan olemassa vain siksi, että niitä halutaan olevan. Nämä kerta kerralta samanlaisina toistuvat leikin vaiheet tuovat leikkiin seremoniaallisen sävyn. (Virtanen 1970, 238.)

Leikin ehdottaminenkin on kuin ensimmäinen leikki, ensimmäinen tilaisuus itsevertailuun ja kilpailuun siitä, kuka saa tahtonsa läpi. Virtanen kirjoittaa, että ennen kuin ratkaiseva yhteistoimintapäätös saatiin aikaan, käytiin pihayhteisön kesken usein monivaiheinen neuvottelu, riita, jopa tappelukin. Monilla pihoilla kehitettiin mutkikkaita menetelmiä sovinnolliseen ratkaisuun pääsemiseksi. (Virtanen 1970, 45.)

Vuoden 1949 leikkikirjassa oli yhtenä ryhmänä leikkiseremoniat (Vesikansa, O. 1986, 7). Leikkijöiden järjestystä arvotaan leikeissä, joissa suoritus tapahtuu vuorotellen tai pareittain. Arpomisleikkejä ovat muun muassa mailan kierto, kruuna ja klaava, käden arvaaminen ja nuolen/pullon pyöritys. Arpomista käytetään usein myös silloin, kun leikkijät jaetaan ryhmiin tai puolueisiin. Joissakin leikeissä tarvitsee arpoa se, joka aloittaa leikissä jossakin määrättyssä tehtävässä. Arpomistapojen rinnalla voidaan käyttää erilaisia leikkilukuja tai leikkiloruja. (Vesikansa, O. 1986, 483 - 486.)

Leikinalkajaislukujen tehtävänä on ratkaista kiista siitä, kuka joutuu suorittamaan leikin erikoistehtävän ja saa yleensä vähiten halutun roolin. Kyseessä on siis monien leikkien välttämätön alkuepiso, mutta usein se laajenee monivaiheiseksi ja on oikeastaan jos sinänsä mielenkiintoinen leikki. Leikinalkajaislukujen lukemista voi luonnehtia piharunouden esitystilaisuudeksi. Lukijaksi pääsyä yleensä tavoitellaan; lukija on esiintyjä ja siinä vaiheessa leikin johtaja. (Virtanen 1970, 146.) Lapset seisovat piirissä ja ”arpomislorun” lausujan sormi osoittaa vuorotellen kutakin leikkijää. Muut odottavat passiivisina, kenen kohdalle sormi pysähtyy. ”Kohtalon sormi” määrää leikkijän osan. (Kalliala 1999, 96.)

Kuusivuotiaat tuntevat jo lorujen perinteisen käyttötavan: sääntöleikit aloitetaan ”laskemalla kuka jää”. Lorut ovat pieniä leikkejä itsessään ja niiden rituaalinomainen kerääminen lisää myös niitä seuraavien leikkien viehätystä. Lorujen lausumiseen liittyy mutkattomasti myös kielellinen ilonpito, joka ilmenee joko äänteellisesti kiehtovina nonsense-riimeinä tai ajankohtaisina, koristeellisina lisukkeina. (Kalliala 1999, 97.)

Leikkiriimit säätelevät leikin kulkua. Narun hyppäämiseen kuuluvat lorut tahdistavat hyppäämisen, ja leikinalkajaisluvut luetaan myös jokaista tavua erikseen korostaen ja leikkijöitä tahdikkaasti osoittaen. Leikkiä tahdistava ja säätelevä riittely luetaan usein puolittain laulamalla tai omatekoiselta kuulostavalla sävelmällä. (Virtanen 1970, 140.)

Usein varsinkin istuma- yms. leikkejä leikittäessä määrätään hävinneille joitakin rangaistuksia tai virheen tehneelle annettavaksi pantti. Pantin voi lunastaa takaisin suorittamalla etukäteen valittu tehtävä, jonka jälkeen saa antamansa pantin haltuunsa. (Vesikansa, O. 1986, 498.)

4.6.2 Kiinniottoleikit

Kiinniotto- ja *hippaleikit* ovat ikivanhaa kansainvälistä perua. Niiden hiipumaton ja maailmanlaajuinen suosio perustune jännitykseen: saako takaa-ajaja, joka käsitetään usein pahaksi maagiseksi hahmoksi tai vaaralliseksi pedoksi minut kiinni vai ei. Hipan kosketus mielletään edelleenkin pelottavaksi, joka tartuttaa toiseen jotain taianomaista pahaa, siksi kosketuksen saanut yrittää äkkiä puhdistautua siitä hipaisemalla toista leikkijää. Onneksi miltei kaikissa hippaleikeissä on turvapaikka, johon hippa ei saa tulla, ja jossa leikkijät voivat välillä levähtää. (Piela 2001, 7.)

Eri puolella Suomea takaa-ajoleikillä on erilaisia nimiä. Säännöt ja leikitapa ovat kaikkialla suunnilleen samanlaiset, mutta käytetty terminologia, leikin erityiskieli, vaihtelee. Tavallisessa kielenkäytössä voi esiintyä takaa-ajaja tai kiinniottaja, mutta leikissä hippa, nade, litta, rästi tms. Kiinniottoon kuuluu lähes säännönmukaisesti takaa-ajajan härnääminen ja kiusoittelu. Leikin jännitys kasvaa, kun hippa vihastuneena säntää nokkelan härnääjän perään. Leikkijä tuntee onnistuneensa härnätessään hippaa röyhkeästi ja säilyessään silti kiinni joutumatta. (Virtanen 1970, 48 - 49.)

4.6.3 Piiloleikit

Piiloleikit ovat pihojen suosituimpia yhteisleikkejä, jos niihin vain tarjoutuu mahdollisuus. Yksinkertaista kätkeytymistä ja löytämistä, joka on leikin perusidea, mutkistetaan ja tehdään jännittävämmäksi erilaisin säännöin, jotka kohdistuvat määrävaiheisiin. Sen ajan määrittämiseen, joka etsijän on odotettava toisten piiloutuessa, käytetään erilaisia tapoja. Hänen on esim. laskettava tiettyyn summaan, kerättävä tikkuja laudalle, haettava mahdollisimman kauas potkaistu purkki tai kierrettävä määrämatka. (Virtanen 1970, 53.)

4.6.4 Sokkoleikit

Sokkoleikeissä yhden tai useamman osanottajan silmät sidotaan esimerkiksi liinalla. Leikin johtajan on sokkoleikeissä erityisesti valvottava sokkoa, ettei tällä ole mahdollisuuksia toimia epärehellisesti, sen enempää kuin leikkijöillä yleensääkään, sillä koko leikkiminenhän perustuu ”reilun pelin” periaatteeseen. (Vesikansa, O. 1986, 118 - 122.)

4.6.5 Kimin leikit

Tämän ryhmän erikoinen nimi johtuu partioliikkeen perustajan eräälle esittämälleen muistileikille antamasta nimestä ”*Kimin leikki*”, josta on paljon erilaisia muunnoksia. Kim on erään samannimisen Kiplingin romaanin iloinen ja hymyilevä poikatyyppe. Kimin leikit ovat periaatteeltaan kaikki samanlaisia ja perustuvat eri aistien ja muistin kehittämiseen. Leikeissä on joitakin esineitä, ääniä, kuvia, tuoksua tai muuta vastavaa, jotka leikkijät yrittävät muistaa. Kimin leikki on yleensä istumaleikki, mutta myös liikkeessä suoritettavia variaatioita leikitään (esim. *Juoksu-Kim*). (Vesikansa O. 1986, 468.)

4.6.6 Talvileikit

Talvella Suomeen saadaan ihana leikkimateriaali, lumi. Vaikka useimmat lumileikit eivät olekaan sääntöleikkejä, on niissä kuitenkin joitakin perinteisiä tapoja, joiden mukaan leikitään. Useita lumileikkejä voi leikkiä yksinkin, mutta hauskinda leikkiminen on hyvässä seurassa.

Varhaisin kuvaus lumilinnnoista ja lumisodista on kirjoitettu vuonna 1555 Olaus Magnuksen teokseen ”Pohjoisten kansojen historia”. Olauksen kertomuksen ja sitä kuvittavan piirroksen mukainen lumilinna tunnetaan hyvin myös 2000-luvulla. Perinteinen lumilinna tehdään edelleen päältä avoimen ympyrän tai kaaren muotoon. Jyrkkäseinäinen muuri rakennetaan suojaäällä pyöritetyistä lumipalloista tai pakkaslumesta murettuista lohkarista. Muuraukseen käytetään irtolunta. (Nyman 2004, 220 - 221.)

Pojat käyttivät lumilinnnoja yleensä lumisodan linnoituksena. Tyttöjen omissa leikeissä lumilinnat palvelivat usein kotileikin paikkoina. 1900-luvun puolen välin suuret rakennelmat ovat hävinneet, ja nykyiset lumilinnat ovat yleensä pieniä peruslinnoja muurei-

neen ja oviaukkoineen. Uusiin ilmiöihin kuuluu myös se, että perheiden aikuiset, osallistuvat ahkerasti lumileikkeihin. Lapsen näkökulmasta aikuiset ovat aiempaa tärkeämpiä leikkitovereita ja siten myös huomattavia leikkiperinteiden välittäjiä. (Nyman 2004, 223 - 228.)

Kolmen pallon lumiukko on todellinen leikkiperinteen klassikko. Se pyöräytetään melkein aina samanlaiseksi. Hämmästyttävän vakiintunut muoto viittaa leikin korkeaan ikään. Ensimmäiset tiedot lumiukoista löytyvät kuitenkin vasta 1800-luvulta. Leikki on kuitenkin luonteeltaan ajaton. Nyman miettii, että ihmiset ovat varmasti pyörittelleet lumipalloja jo kivikaudella ja ehkä siitä tehtiin myös ihmistä jäljitteleviä hahmoja. Vaikka leikki elää, ovat todisteet sulaneet. Nykyisin saatetaan tehdä myös erimuotoisia lumiukkoja tai vaikka lumiakkoja, mutta perushahmo on silti säilynyt muuttumattomana (Nyman 2004, 228 - 231).

Porkkananenä vaikuttaa meidän aikanamme lumiukkoon kuuluvalta itsestäänselvyydeltä. Tosiasiassa porkkananenä vakiintui lumiukon kasvoille postikorteissa vasta 1900-luvun puolen välin tienoilla. Ruoalla ei saanut entisaikaan leikkiä, eikä porkkanoita ollutkaan tuhlattavaksi lumiukkoleikkiin. Nyman miettii, voisiko porkkananenä olla siirtynyt kansankulttuuriin joulukorteista eikä päinvastoin. (Nyman 2004, 229.)

Lumienkelit ovat otollisen tilanteen synnyttämiä, hetkessä virinneen leikkimielen ilmentymiä. Enkelinteko opitaan usein jo aivan pienenä. Lumienkeleissä toteutuu eräs leikin tärkeimmistä tunnusmerkeistä. Se synnyttää vapauttavan tunteen jostain, joka on jotain muuta kuin tavallinen elämä. Vaikka irtaantuminen on vain hetkellistä, se on helppoa ja palkitsevaa. (Nyman 2004, 232 - 236.)

Lumienkeli oli sadan vuoden takaisessa Suomessa tavallinen, joskaan ei kaikille tuttu leikki. Tuohon aikaan uskonnollisella, pyhäksi katsotulla symbolilla leikkimistä saatettiin jopa paheksua jumalanpilkkana. Lumienkeleihin liittyi myös taikauskoa. Uskottiin, että lapsi muuttuu kuollessaan enkeliksi ja siitä syystä lumienkelin tekävä pienokainen saattoi aiheuttaa itselleen kammottavaa vahinkoa. (Nyman 2004, 233 - 234.)

Talonpoikauskulttuurin aikana talvi oli lasten ja aikuisten kannalta vapaampaa ja ehkä leikeiltäänkin rikkaampaa aikaa kuin työntäyteinen kesä. Talven iloisia piirteitä tutkittaessa hyvän lähtökohdan muodostavat lasten ja vähän varttuneempienkin ihmisten lu-

mileikit ja niistä syntyneet rakennelmat. Lumilinnat, lumiukot, lumilyhdyt, lumieläimet ja enkelinkuvat ovat hauskoja esimerkkejä arkipäiväämme kätkeytyvästä eksotiikasta. Ne kertovat luovasta ja vahvasti elävästä kansankulttuurista, joka on syntynyt pohjoisen luonnon ja sitä pelkäämättömien ihmisten kohdatessa. (Nyman 2004, 219.)

4.7 Perinneleikkien katoaminen

Jo vuoden 1898 ”Virittäjä”-lehdessä oli artikkeli, jossa oltiin huolissaan siitä, että vanhat leikit ja vanhat tavat saavat väistyä uusien tieltä. Vanhojen kansanleikkien katoamiseen oli kiinnitetty huomiota myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, joka vuonna 1926 järjesti kouluhallituksen kanssa kansanomaisten leikkitapojen keruukilpailun. Kilpailun avulla saatiin Kansanrunousarkistoon yhteensä 130 000 leikkikuvausta. Tästä aineistosta Toivo Okkola julkaisi vuonna 1928 antologian Suomen kansan kilpa- ja kotileikkejä ”otettavaksi uudestaan käyttöön, virkistykseksi ja ratoksi nuorisollemme, lapsille, jopa aikuisillekin”. Osa Okkolan antologiaan kirjatuihin perinneleikeistämme on kadonnut, mutta vielä sentään tunnetaan runsain määrin leikkejä, yksityiskohdiltaan vain toisenlaisina, jotka sisältyivät Okkolan antologiaan. (Piela 2001, 6.)

50-lukua on sanottu leikin kulta-ajaksi, mutta muun muassa Leea Virtanen on tutkimuksissaan osoittanut, että kouluikäisten leikkiperinne oli elävää ja monipuolista vielä pitkään 50-luvun jälkeenkin. (Kalliala 1999, 52.) Muutoksen suunta on kuitenkin selvä: yhä harvempia pihaleikkejä leikitään, ja niitäkin yhä vähemmän. Aikavälillä 1950 - 1970 folkloristiikan tutkijat keräsivät monipuolisen ja laajan aineiston lasten ominta leikkiperinnettä. Nykyisin sekä leikkien tunteminen että niiden leikkiminen on huomattavasti vähentynyt. (Kalliala 1999, 91.)

Näyttääkin siltä, että leikkikulttuuri, joka on kestänyt monet valtiolliset ja yhteiskunnalliset mullistukset, keisarikunnat ja tasavallat, on nyt taantumassa. Uhkana eivät ole niinkään hyvää tarkoittavat mutta liian innokkaat kasvattajat, jotka 1900-luvun alussa pyrkivät muokkaamaan leikkejä ajanmukaisempaan ja ”kasvattavampaan” suuntaan, vaan itse jälkimoderni elämäntapa epäroivine kasvatuskulttuureineen ja leikille ”vihamielisine” viestintäympäristöineen. (Kalliala 1999, 294.)

1950-luvulla suuret ikäluokat leikkivät kotipihoilla. Nykyisin pihoilla ei ole leikkijöitä, vaan lapset ovat toisaalla. Yhteiskunnassamme on tapahtunut tiettyjä muutoksia, jotka osaltaan vaikuttanevat leikkiperinteen vähenemiseen:

- Syntyvyyden aleneminen merkitsee piharyhmien pienenemistä. Joitakin leikkejä ei voi leikkiä liian pienissä ryhmissä.
- Molempien vanhempien ollessa työssä lapset ovat päivisin päiväkodissa.
- Yhä nuoremmat ikäluokat alkavat siirtyä nuorisolle ominaiseen käyttäytymiseen. Pihaleikkiperinne vaatii kukoistaakseen myös sosiaalisesti kypsempää leikkijöitä. Leikkijäin nuorentumisesta johtune se, että pihojen leikkivalikoima on kaventunut. Kun leikitään, kyseessä ovat aina samat harvat leikit.
- Uusilla asutusalueilla voi lapsia olla runsaastikin, mutta vanhempi leikkijäsukupolvi alueelta puuttuu, eikä perinteen siirtymistä tapahdu.
- Ohjattu harrastustoiminta vie lasten ajan.
- Kesämökkien yleistyminen ja vapaa-ajan vietto perheen seurassa on myös omiaan hajottamaan pihan leikkiyhteisön toimintaa. Lapset ovat poissa kotipihalta.
- Televisiolla on lapsia passivoiva vaikutus. Lasten parasta leikkiaikaa kuluu television katselemiseen. Television ja muun massaviihteen kasvava harrastus liittyy myös varhaisnuorisokulttuurin syntymiseen.

(Virtanen 1984, 79; Kalliala 1999, 90 - 91; Jantunen et al. 1993, 99; Kalliala 2003, 202; Huisman 2001, 67.)

Vertailu aikaisemman maaseutuympäristön ja nykyisen kaupunkimiljöön välillä on valaiseva. Maalla asuva lapsi saattoi vapaasti liikkua luonnonympäristössä ja käyttää välineinään luonnonmateriaalia. Aikuiset tekivät työtä kotipiirissä, joten he pystyivät samalla seurailemaan lapsia. Lapsiluvun ollessa suuri leikkiryhmiä syntyi naapurustoissa itsestään. Leikin edellytykset olivat siten automaattisesti olemassa. (Helenius 1993, 26 - 27.)

Lapsen elämään on tullut paljon ohjattua harrastustoimintaa, joka saattaa uuvuttaa päiväkotipäivän jälkeen sekä lapset että aikuiset. Aikuiset ovat olleet huolissaan lasten kadonneista pihaleikeistä. Milloin lapsilla sitten on aikaa leikkiä? Leikit eivät synny ja ala heti, kun ulkona tavataan, vaan kestää hetken ennen kuin todetaan: ”Mitäs tehtäisiin?” Tyhjiötä ja toimettomuuden tunnetta täytyy vähän aikaa kestää, ennen kuin leikit alkavat syntyä. Kirkonrottaa, piilosilla oloa, naruhyppelyä, pallon potkimista – mutta sitä ennen on täytynyt saada istua aidan päällä ja tuumata tovi. (Huisman 2001, 67 - 68.)

Nuorimmat lapset haluavat kiihkeästi samaistua vanhempien lasten ryhmään, kun taas vanhimmat alkavat vähitellen irtautua tietämättä, ollako vai eikö olla (Virtanen 1970, 238). Pihaleikkiperinne vaatii kukoistaakseen ja menestyäkseen jatkuvasti myös vanhempia ja sosiaalisesti kypsempia leikkijöitä. Mikäli leikkijän keski-ikä aleneminen on yleinen piirre, se vaikuttaa perinteen kuolinprosessin varhaisvaiheelta. (Virtanen 1981, 70.)

Monin paikoin varhaisnuorisokulttuurin vaikutukset ovat nähtävissä leikkijän keski-ikänselvänä alenemisena. Tyypillisiä pihaleikkejä vielä leikitään, esim. kirkonrottaa, mutta leikkijät ovat varsin nuoria, 5 - 8-vuotiaita. 7 - 11-vuotiaiden piirissä tuntuisi suhtautuminen leikkeihin olevan hiukan torjuvaa: spontaaneja pihaleikkitalanteita ei helposti synny, ne ovat lasten mielestä ”lapsellisia”. (Virtanen 1981, 69 - 70.) Pihan suuret yhteisleikit, tavallisesti takaa-ajo- tai piilos-aiheiset, eivät ole yhtä kilpailullisia eivätkä yhtä selkeitä tuloksia tarjoavia kuin urheilu, johon myös aikuismaailma suhtautuu täydellä vakavuudella (Virtanen 1981, 75).

Tärkein vaikutus on epäilemättä omilla ikätovereilla, jotka määräävät leikkimisen ”lapsellisuusindeksin”. Eri ikäryhmillä on tietenkin aina omat suosikkipuuhailunsa, ja nuorempien harrastamat leikit leimataan äänekkäästi juuri lapsellisiksi, varsinkin kun niistä kieltäydytään: ”Sitä pikkulasten leikkiä ei ainakaan aleta.” Kuitenkin kaikki leikit ovat sisällöllisesti muuntuvia ja voimakkaasti dynaamisia, niin että ne isompien käytössä saavat erilaisia piirteitä kuin nuorempien puuhina. Ikätoveriyhteisö, sen piirissä syntyvä halu ja tarve siirtyä nuoriso- tai varhaisnuorisokäyttämisen piiriin, on ilmeisesti ratkaisevampi kuin mikään yksilöllinen tekijä. (Virtanen 1981, 72 - 74.)

Leikkeihin liittyvä varhainen lapsellisuuden tuntu johtuu varmasti osaksi siitä, että nuoret eivät enää leiki eivätkä aikuiset liioin. Monet nykyisistä lastenleikeistä ovat vuosi-

sadan alkupuolella olleet tyypillisiä nuorten leikkejä, esim. *Leskisillä olo* tai *Hura hura häitä* -porttileikki. Moniin nuorten leikkeihin lapsilla ei ollut edes asiaa. Leikit mahdollistivat nuorison seurustelun ja riehakkaan eroottisenkin tunnelman syntymisen. Nuorison leikkiperinteen olemassaolo tavallaan takasi myös lasten leikkien olemassaolon oikeutuksen. (Virtanen 1981, 74.)

Lähiölasten leikkikulttuuria saattavat lisäksi uhata muutot, aikuisten kiellot, ankea ympäristö, massakulttuuri ja asuinalueiden kunnallinen suunnittelu. Lapsia on ajettu pois paikasta toiseen. Kaupunkilaispihoista on tullut ”patsaiden paikka”, autojen ja kukkaisu-
tutusten luvattu maa. ”Kunnon ihmisillä”, jotka ovat maksaneet suuria summia osakeesta ja asumisestaan, on oikeus vaatia ehdotonta rauhaa ja hiljaisuutta pihamaalensa. (Kalliala 1999, 91; Virtanen 1970, 43.)

Viimeistään rikkoontunut ja hajanainen päivärytmi estää sen, mikä toistui päivästä toiseen 50-luvulla sanattoman sopimuksen perusteella: päivällisen jälkeen kokoontuttiin pihalle leikkimään. Tänään pihalla saa turhaan odottaa leikkiporukan kokoontumista. (Kalliala 1999, 91.)

Sattuman leikkiin tuovat lorut noudattelevat perinteisten sääntöleikkien muutosta: yhä harvempia loruja käytetään yhä harvemmin. On selvääkin, että mitä vähemmän perinteisiä sääntöleikkejä leikitään, sitä vähemmän käytetään myös niiden aloitustilanteeseen liittyviä leikinalkajaislukuja. (Kalliala 1999, 100.)

Vähennemisestään huolimatta perinneleikit eivät ole kuitenkaan kokonaan hävinneet. Leikkijöitä voi tavata jopa päiväkodin pihalla, vaikka se ei olekaan näiden leikkien kannalta yhtä oivallinen leikkipaikka kuin ”meidän piha”. Siellä missä on taitavia leikkijöitä, aikaa ja tilaa, *kirkonrottaa* leikitään edelleen riemukkaasti isolla porukalla. (Kalliala 2000, 6.) Perinteiset leikit ovat elinvoimaisia siinä mielessä, että niitä omak-
sutaan ja leikitään, jos riittävän moni ne taitaa ja leikille on aikaa ja tilaa. Leikkiperinteen siirtäminen on kuitenkin usein satunnaista ja katkeilevaa. (Kalliala 1999, 151.)

Pihaleikkien syrjäytymistä arvioitaessa on muistettava, että toisen maailmansodan jälkeiset vuosikymmenet muodostivat lasten kannalta erikoisen ajanjakson, jolloin edellytykset leikkikulttuurin nousulle olivat poikkeuksellisen suotuisat. Nyt aikuiseksi varttuneet ikäpolvet muistavat juuri tuon huippukauden, jota vasten nykyinen tilanne ja ehkä

omienkin lasten pihaleikit vaikuttavat harmillisen köyhiltä. Pitempää ajanjaksoa tarkasteltaessa tilanne kuitenkin tasoittuu. Esimerkiksi nykyiset lumilinnat ja niiden ympärillä leikkivät lapsimäärät näyttäisivät palautuneen melko lähelle 1900-luvun alussa vallinnutta tilannetta. Vaikka leikitävät uusiutuvat, eivät entisetkään leikit hevin unohdu. (Nyman 2004, 237.)

Virtanen toteaa, että leikki arkikielen tarkoittamassa merkityksessä tulee säilymään aina, mutta leikki perittynä ja opittuna kulttuurin muotona sekä määrä sääntöjen puitteissa tapahtuvana toimintana uhkaa kadota. Virtanen keskittyi lasten perinteeseen, tietynlaisiin leikkeihin ja harrastuksiin. (Makkonen 2005, 27.)

Kun nykyinen kaupunkimainen asuminen rajoittaa lasten itsenäistä liikkumista eikä asuinympäristössä välttämättä ole toisia samanikäisiä lapsia, korostuu aikuisen vastuu lasten vertaisryhmien muodostumisessa. Pieni perhe ei aina kykene itse tuota tehtävää toteuttamaan. Silloin yhteistoiminta esimerkiksi päivähoidon kanssa saattaa olla tärkeä kanava lasten välisten suhteiden muodostumiselle. (Helenius 1993, 64.) Sääntöleikkejä leikitään päiväkodeissa kuitenkin melko vähän. Aikuisten passiivinen rooli ulkoilun aikana lienee merkittävin selittäjä. Sääntöleikit ovat usein osa jumppatuokioita, jotka joskus toteutetaan ulkona. (Kalliala 1999, 177.)

Päiväkodin pihalla lapsia voi tosin olla liikaakin. Kotipihalla *kirkonrotta* täyttää koko pihan, päiväkodin pihalla on leikittävä muiden leikkien ja leikkijöiden seassa, joista suurin osa ei ole vielä saavuttanut ”sääntöleikki-ikää”. Nämä pienemmät lapset eivät ole sen enempää kiinnostuneita kuin kykeneviäkään leikkimään *kirkonrottaa*. (Kalliala 1999, 90.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelma

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kartoittaa perinneleikkien tilannetta kouvolaisten päiväkotien esikouluissa. Tutkimusongelmana oli yksi pääongelma ja sitä täydentävät kysymykset:

Millaisia perinneleikkejä leikitään kouvolaisten päiväkotien esikouluryhmissä?

– Kuinka usein perinneleikkejä leikitään?

– Mikä vaikuttaa siihen, että juuri näitä perinneleikkejä leikitään?

5.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Vaikka toivoin saavani vastauksen siihen kysymykseen, kuinka paljon perinneleikkejä leikitään, ei tarkoituksena ollut kerätä numeerista tietoa, vaan tietoa siitä, leikitäänkö perinneleikkejä vähän vai paljon. Aineistoa ei ollut tarkoitus saattaa tilastollisesti käsiteltävään muotoon, vaan vastaus tähän kysymykseen oli tarkoitus olla intuitiivinen. Määrää tärkeämmäksi asiaksi nousikin se, mitä perinneleikkejä leikitään, joten tutkimustapa tässä opinnäytetyössä oli kvalitatiivinen eli laadullinen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 140; 160 - 164).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa asetetaan kysymyksiä ja tulkitaan asioita kulloinkin valitusta näkökulmasta ja sillä ymmärryksellä, joka tulkitsijalla on. Tutkija ei voi sanoutua irti arvolähtökohdista, sillä arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä. Pyrkimyksenä on pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi et al. 2009, 160 - 161.)

5.3 Tiedon kerääminen

Tiedonkeruumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun. Teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi et al. 2009, 208.)

Valitsin teemahaastattelun, jotta pystyin tarvittaessa esittämään lisäkysymyksiä sen mukaan, mitä vastaukset olivat. Mahdollisuutena oli myös se, että haastateltavat kertoisivat aiheesta laajemmin kuin osaisin kysellä. Teemahaastattelussa oli myös mahdollisuus selventää saatavia vastauksia ja varmistaa, että haastateltava ymmärsi kysymyksen siten kuin olin sen tarkoittanut. (Hirsjärvi et al. 2009, 204 - 208.) Koska haastateltavia oli rajallinen määrä, voin tarvittaessa ottaa yhteyttä haastateltaviin myöhemminkin.

Haastattelut oli mielestäni parasta rajata koskemaan esiopetuksen parissa työskenteleviä aikuisia. Perinneleikki oli käsitteenä vaikea aikuistenkin ymmärtää, joten kysymys perinneleikeistä olisi luultavasti hämmmentänyt esikouluikäisiä lapsia. Lapsille tehtävistä haastatteluista olisi pitänyt tehdä huomattavasti laajemmat, jotta olisin saanut haluamani tiedot. Tästä syystä johtuen tein tutkimuksen aikuisten näkökulmasta katsoen.

Haastattelut suoritin yksilöhaastatteluina, koska päiväkodeissa oli vaikea saada sovitettua aikatauluja niin, että useita henkilöitä olisi päässyt yhtä aikaa haastatteluun. Haastattelin kolmea eri puolella Kouvola sijaitsevan päiväkodin esikoulun opettajaa. Valitsin haastateltavat siten, että päiväkodit olivat eri kunnista tai kaupungeista, jotka yhdistyivät Kouvolaan vuonna 2009. Haastateltavien valintaan vaikuttivat valmiit kontaktit haastateltaviin henkilöihin. Koska haastateltavat tunsivat minut entuudestaan, haastattelutilanteet olivat vapautuneita ja selventäviä kysymyksiä oli helppo esittää molempiin suuntiin. Tein haastattelut vuoden 2010 aikana. Joitakin yksityiskohtia tarkistin haastateltavilta vielä kevään 2011 kuluessa. Haastattelun runko on liitteenä 2.

Haastateltavat olivat kaikki olleet lastentarhanopettajina esikoulussa useita vuosia. Kaksi haastatteluista tein haastateltavien päiväkodeissa lasten lepohetken aikana. Yksi haastatteluista oli haastateltavan kotona hänen toivomuksestaan, jotta saimme rauhassa keskittyä haastatteluun. Kaikissa haastatteluissa ilmapiiri oli rauhallinen. Annoin haastattelun rungon haastateltaville ennen haastattelua, jotta he osasivat valmistautua kysymyksiin. Jännitystä vähensi varmasti myös se, että haastattelija oli tuttu. Sekä haastattelijan että haastateltavan oli helppo kysyä ja varmistaa, että kumpikin oli ymmärtänyt kysymyksen ja vastauksen samalla tavalla. Aikaa haastatteluihin oli varattu noin tunti. Kotona tehdyssä haastattelussa aika hiukan ylittyi.

Tein haastattelujen aikana muistiinpanoja, joiden perusteella oli tarkoitus kirjoittaa tutkimusosion teksti. Käytin kuitenkin haastattelutilanteessa myös nauhuria, jotta voin tarkistaa keskustelun kulun myöhemmin, mikäli jokin asia ei olisi selvinnyt muistiinpanoistani. Tästä olikin hyötyä. Aloittaessani tutkimusosion kirjoittamisen kuuntelin kaikki tallennetut keskustelut seuraten muistiinpanojani ja täydentäen niitä tarpeen mukaan.

6 TULOKSET

6.1 Kuinka usein perinneleikkejä leikittiin?

Ohjatusti, viikkosuunnitelmaan sisällytettynä perinneleikkejä leikittiin esikouluissa keskimäärin noin kahden viikon välein. Ulkoillessa lapset leikkivät usein keskenään oppimiaan perinneleikkejä. Jotkin, varsinkin sisällä leikittävät perinneleikit, saattoivat kuulua päivittäiseen ohjattuun toimintaan pieninä ”välipaloina”.

6.2 Millaisia perinneleikkejä leikittiin?

Perinneleikeistä oli tehty jonkin verran muunnelmia. Niitä oli saatettu nykyaikaistaa tai ne olivat muuttuneet muista syistä. Joskus sama leikki voitiin tuntea useammalla eri nimellä. Lapset saattoivat myös opettaa toisilleen leikkejä ja soveltaa sääntöjä. Sääntöjen soveltaminen sopi hyvin, jos kaikki leikkijät olivat niistä yhtä mieltä, mutta joskus täytyi aikuisen puuttua sääntöriitoihin, kun lapset eivät päässeet säännöistä yksimielisyyteen. Opettajat antoivat lasten halutessaan kertoa tai kerrata säännöt muille lapsille toisinaan myös silloin, kun he olivat itse leikissä mukana. Tätä pidettiin erittäin hyvänä harjoituksena lapsen kielen kehitykselle. Tarvittaessa opettaja auttoi tai tarkensi sääntöjä.

Kaikki haastateltavat kertoivat, ettei joka vuonna ollut käytössä samat leikit. Leikit vaihtelivat vuosittain lapsiryhmän kiinnostuksen mukaan. Joskus saattoi mennä useampikin vuosi, ettei jotakin leikkiä leikitty ja sitten se taas nousi uudelleen esiin. Esikouluikäisistä lapsista huomasikin myös, että keväällä leikittiin jo paremmin sääntöleikkejä kuin syksyllä. Suosiossa olivat yleensä yksinkertaiset leikit, jotka lasten oli helppo oppia. Jotkut esikouluryhmät olivat kiinnostuneet monimutkaisistakin leikeistä, joista oli sitten tullut ryhmän suosikkileikkejä.

6.2.1 Piiloleikit

Piiloleikkejä leikittiin päiväkodeissa melko vähän. Vähäisyys ei johtunut siitä, etteivät lapset olisi pitäneet niistä. Lapset pitivät piiloleikeistä paljonkin, mutta päiväkodeissa oli huonosti piiloja. Erääksi syyksi piiloleikkien vähäisyyteen mainittiin valvonnan vaikeus. Joissakin päiväkodeissa lapset leikkivät pienissä ryhmissä piiloleikkejä sisällä

vapaan leikin aikana. Päivällä ulkona oli vähäisten piilopaikkojen lisäksi liikaa lapsia piiloleikkien onnistumista ajatellen. Piiloleikkejä kerrottiin kuitenkin leikittävän erilaisilla retkillä puistoon tai metsään. *Kirkonrottaakin* oli joskus leikitty.

6.2.2 Piilotusleikit

Perinteisesti piilotettava tavara oli avain ja *avainpiilon* nimellä piilotusleikit tunnettiinkin, vaikka piilotettava esine oli useimmiten jokin muu. Yhdessä päiväkodissa lapset olivat olleet innoissaan, kun yö-eskarin aluksi oli pihalta etsitty taskulampuilla heijastimesta leikattuja kirjaimia. Kirjaimista muodostunutta sanaa oli sitten mietitty yhdessä.

Eräässä päiväkodissa oli käytössä mielenkiintoinen versio, joka varmasti kiinnostaa muitakin. Lapset etsivät piilotettua esinettä, kuten piilotusleikkiin kuuluu. Kun etsijät näkivät piilotetun esineen, he eivät kertoneetkaan löydöstään muille. He pysyivät hiljaa ja menivät penkille odottamaan, että muutkin lapset löysivät esineen. Tämän leikin tarkoituksena oli opettaa hiljaisuutta ja rauhallista odottamista.

6.2.3 Kiinniottoleikit

Hippaleikit olivat esikouluissa suosittuja. Hipasta oli paljon erilaisia versioita, joista liitteessä kolme on esitelty osa. Pusu-hippaa esikoululaiset leikkivät yleensä vasta keväällä. Hippaleikkejä leikittiin pihalla, metsässä tai urheilusalissa, jos sellainen oli päiväkodin käytettävissä. Hippaa esikoululaiset leikkivät myös keskenään ilman aikuisia.

Suosittuja kiinniottoleikkejä olivat myös *Viimeinen pari uunista ulos*, *Rosvo ja poliisi* sekä *Karhu nukkuu*. Ennen pihoilla huudeltiin: ”*Kuka pelkää mustaa miestä?*” Nykyisin kerrottiin kyseltävän milloin mitäkin, mutta leikin säännöt olivat muuten pysyneet lähes entisenlaisina. Hauskin versio tästä leikistä oli mielestäni *Kuka pelkää Jone Nikula?*, jossa oli selvästi havaittavissa television ohjelmatarjonnan vaikutusta.

Tyhmä kuningas -leikki oli joidenkin esikoululaisten suuri suosikki. Se oli sekoitus kiinniottoleikistä ja *Mitä tiedät ystävästäni?* -leikistä. Suuressa suomalaisessa leikkikirjassa on leikki nimeltä *Kuningas ja kuninkaanpojat*, joka on Tyhmää kuningasta vastaava, hieman eri tavalla leikittävä vanha leikki (Vesikansa O. 1986, 228). Tätä myös leikitään ainakin nimillä *Kuninkaisilla* (Piela 2001, 32) ja *Paha kuningas* (Ojajarju &

Helenius 1986, 32). Tyhmä kuningas -leikistä oli maininta internetistä useilla sivuilla, joten leikkiä ei todennäköisesti ollut keksitty tässä päiväkodissa (mm. Maisakai 2009; Zvezdina 2008).

Lipunryöstön säännöt eivät olleet aivan yksinkertaiset, mutta se mainittiin kahdessa päiväkodissa lasten suosimaksi leikiksi. Toisessa päiväkodissa lipunryöstöstä oli tehty piilotusleikin ja kiinniottoleikin sekoitus. Jokin lelu oli ”lippu” ja se piilotettiin omalle alueelle, joten leikki vaikeutui, kun esine piti vielä löytää. Lapset olivat leikkineet tätä leikkiä keskenäänkin opittuaan säännöt.

6.2.4 Kimin leikit

Päiväkodeissa leikittiin paljon Kimin leikkejä. Kimin leikeissä leikkijät yrittävät muistaa esineitä tai joitakin muita asioita. Lastentarhanopettajat kertoivat, että heillä leikittiin perus-Kim-leikkiä tai he puhuivat vain Kim-leikistä. Tämä ei ollut kuitenkaan se versio, joka Suuressa suomalaisessa leikkikirjassa mainitaan tavallisena Kimin leikkinä. Tavallisessa Kimin leikissä tavaroita asetetaan esille ja leikkijöiden katsottua niitä jonkin aikaa, ne peitetään tai leikkijät menevät toiseen huoneeseen. Sitten he kirjoittavat muistamansa esineet paperille. Kyseessä oli pikemminkin perinteinen Poisto-Kim. Poisto-Kimissä leikkijät katselevat useita esille laitettuja esineitä vähän aikaa. Sitten he lähtevät huoneesta tai peittävät silmänsä ja leikin johtaja tai joku lapsista poistaa ja piilottaa yhden tai useamman esineen. Päästyään taas katsomaan esineitä leikkijät yrittävät mahdollisimman nopeasti keksiä, mikä tai mitkä esineet puuttuvat. (Vesikansa O. 1986, 468; 470.) Kimin leikkiä kerrottiin leikittävän tavaroiden lisäksi myös kirjaimilla. Ulkona Kimin leikkiä oli leikitty kivillä ja kävyillä. Höso-Pekka ja Tarkka-Matti oli Kimin leikki, jossa yksi leikkijöistä muutti toisessa huoneessa vaatteissaan jotakin ja toiset miettivät mitä oli muutettu.

6.2.5 Palloleikit

Polttopallo vaikutti olevan suosittu palloleikki esikouluissa. Sen mainitsivat kaikki haastateltavat. Muuten pallopelejä tuntui olevan melko vähän. Yhdessä päiväkodissa kerrottiin leikittävän *tunnelipalloa* urheilusalissa. *Koppipallon* opettamista suunniteltiin, mutta sopivan seinän löytäminen ilman ikkunoita oli hankalaa.

Yhdessä päiväkodissa oli leikitty leikkiä, jolle haastateltava ei osannut antaa nimeä. Siinä pallo heitettiin ilmaan, huudettiin jonkun leikkijän nimi ja tämän piti mennä otta-
maan pallo kiinni. Muut leikkijät menivät karkuun. Pallon kiinni saanut huusi: ”seis!”
ja yritti osua pallolla toiseen leikkijään. Samankaltaisia leikkejä oli leikkikirjoissa
muun muassa nimillä *Pallonaatta* (Vesikansa O. 1986, 132) ja *Pallonade* (Aulio 1992,
381). Silloin tällöin oli eräässä päiväkodissa leikitty samantyylistä leikkiä, jossa pallol-
la yritettiin osua toisiin, mutta leikkijät olivat istualtaan. Jalkapohjiin voi osua ilman,
että ”jäi”. Mäkisen kirjassa leikki on nimellä *Pehvis*. Leikkiä voi leikkiä myös keinussa
(*Keinupehvis*). (Mäkinen 2003, 76.) Nämä palloleikit olivat kuitenkin esikoululaisille
vielä hiukan hankalia.

6.2.6 Leikkilorut

Aikuiset käyttivät ”laskuloruja” valitakseen jonkun lapsen puolueettomasti johonkin
tehtävään. Näin lapset tyytyivät valintaan paremmin kuin jos aikuinen olisi vain sano-
nut lapsen nimen. Laskuloruissa osoitettiin leikkijöitä vuorotellen jokaisen sanan koh-
dalla ja valituksi tuli se, jonka kohdalle osui viimeinen sana. Lapset odottivat jännitty-
neinä osuiko valinta juuri häneen. Jotkut lorut tarttuivat lapsille, kun niitä oli käytetty
useita kertoja. Omia loruja lapsilla oli vähemmän. Suosituimmat lorut olivat pääpiir-
teissään nämä:

Entten tentten, teelika mentten.

Hissun kissun vaapula vissun.

Eelin keelin klot, viipula vaapula vot.

Eskon saum, pium, paum.

Tästä leikistä pois.

Auto ajoi kilparataa,

mittari näytti kahtasataa.

Yksi pyörä putosi pois.

Puh, pah, pelistä pois.

Maalari maalasi taloa,

sinistä ja punaista.

*Illan tullen sanoi hän,
nyt mä lähden tästä talosta pois.*

Eräässä päiväkodissa oli lapsilla itsellään hauska loru: *Roope laski rahojaan, yksi niistä puuttui, Roope siitä suuttui. Puh, pah, pelistä pois.* Tätä loruä en löytänyt mistään käytettävissäni olleista lähteistä.

Erilaisia loruja käytettiin lisäksi monissa leikeissä. Esimerkiksi naruhyppelyyn liittyi loruja. Kovin monia loruja ei esikoululaisilla vielä ollut, mutta kuitenkin he joskus hoivat joitakin loruja hypätessään. Muita leikkejä, joihin kuului lorutusta olivat esimerkiksi *Talonpoika, Hauki, Vanha maalipurkki, Suutari räätäli, Tammerkosken sillalla, Vahtikoira ja Hura hura häitä* (Brum, brum, brellaa).

6.2.7 Piirileikit

Vanhoja piirileikkejäkin esikoulussa leikittiin. Näihin liittyi yleensä laulu, jota laulettiin ja samalla leikittiin piirissä. Kaikille tuttu on kai Piiri pieni pyörii, jonka lapset olivat yleensä oppineet jo ennen esikoulua. Liinaleikkikin oli useimmille tuttu. Kehrätkäämme silkkilankaa -piirileikistä oli tehty muunnoksia alkuperäisen leikin rinnalle. Muita mainittuja piirileikkejä olivat Lintu lensi oksalle, Ystäväni tuttavani, Lysti leikki, Parinvaihtoleikki ja Possupolleroinen. Eräs haastateltu kertoi leikkineensä toisessa esikoulussa Kouvolan alueella lisäksi Isäntä teki talon ja Jos mökki ois pieni ja punainen -piirileikkejä.

6.2.8 Muita sisäleikkejä

Suutari-räätäli-kinkkausleikki kuului esikoululaisten suosikkileikkeihin useissa päiväkodeissa. *Hauki* ja *Kurki ja sammakot* olivat säännöiltään toistensa kanssa samankaltaisia. Samoin toistensa kanssa samantyylliset leikit olivat *Vanha maalipurkki* ja *Pukin sarvet*. Vaari tuli talohon oli laululeikki, josta lapset keksivät itse mielellään muunnelmia. *Vettä kengässä, Mitä tiedät ystävästäni?* ja *Laiva on lastattu* olivat monelle aikuiselle tuttuja leikkejä, jotka huvittavat lapsia kovasti vielä tänäkin päivänä.

Vanhasta *tuolileikistä* oli tehty useita muunnelmia. Perinteiselläkin tavalla tuolileikkiä vielä leikittiin, mutta lisäksi siitä oli muunnelmia, joissa tuoliin istumisen sijasta oli

esineitä (esimerkiksi hernepusseja) poimittavana. Yhdessä päiväkodissa tuolileikistä oli muunnos, jossa tuolit vähenivät leikin kuluessa, mutta leikkijät eivät. Kaikkien piti istua mahdollisimman nopeasti joko tuolille tai toistensa syliin. Alimmainen ei ”litis-
tynyt”, vaikka tuoleja olisi ollut enää yksi jäljellä ja leikkijöitä kymmenen, koska leikkijät joutuivat ottamaan jaloilla tukea lattiasta ja paino jakaantui vähän jokaiselle ”pinossa” olevalle. Tässä tuolileikissä ei kukaan hävinnyt, koska kaikki pääsivät mukaan joka kierrokselle. Lapsilla oli leikissä hauskaa ja sitä käytettiin ryhmäytymisessä.

Kivi - paperi - sakset-leikkiä leikittiin usein silloin, kun ”ei ollut mitään tekemistä”. Taputusleikit olivat myös näissä tilanteissa suosittuja. Aikuinen aloitti usein taputusleikin, mutta lapset jatkoivat sitä. Leikit voivat olla hyvinkin lyhytkestoisia, mutta niitä saattoi leikkiä myös pitempään. Lämpimillä ilmoilla näitä leikkejä voitiin leikkiä myös ulkona.

Joitakin ulkoleikkejä saatettiin leikkiä urheilusalissa. Päiväkodeissa ei aina ollut tilaa leikkiä juoksuleikkejä sisällä, mutta apuun tulivat läheiset urheiluhallit, joissa päiväkodeilla saattoi olla salivuoro tai mahdollisuus käyttää salia silloin tällöin. Saleissa leikittiin esimerkiksi *hippaa*, *polttopalloa* ja *tunnelipalloa*.

Ruutuhyppely oli yleensä ulkoleikki. Ainakin yhdessä päiväkodissa ruutua pystyi hyppäämään myös sisällä. Päiväkodissa oli matto, jonka kuviona oli ruutuhyppelyyn tarkoitettu ruudukko. Opettaja kertoi, että lasten oli vaikea mennä kyseisen maton ohi normaalisti kävelemällä. Useimmiten lapset halusivat hyppiä sen yli ruutuja pitkin yhdellä jalalla.

6.2.9 Muita ulkoleikkejä

Hyppynarulla hyppääminen alkoi jo sujua esikoululaisilta. Lyhyellä hyppynarulla voi hypätä yksin tai kaverin kanssa. Pidemmällä narulla hyppimiseen tarvittiin vähintään kaksi leikkijää, jos narun toisen pään kiinnitti esimerkiksi tolppaan tai aitaan. Mieluiten leikkijöitä pitkällä narulla hypätessä oli kolme tai enemmän. Narulla hyppelyyn liittyivät usein erilaiset lorut, joiden tahdissa hypättiin ja tehtiin erilaisia temppuja. Ruutuhyppely mainittiin varsinkin tyttöjen suosikiksi. Twist-kuminauhahyppelyt olivat silloin tällöin esillä. Esikoululaiset olivat ottaneet mallia koululaisista ja leikkivät twist-nauhalla muun muassa Sikinsokin-sokkelo-nimistä leikkiä. Siinä twist-nauhasta tehtiin

”hirveä hässäkkä”, jonka läpi yritettiin pujottautua koskematta kuminauhaan. Esikoulu-laisten versiossa ei välttämättä välitetty siitä, koskiko nauhaan, vaan hauskuus oli siinä, että sai tehdä sokkelon ja yrittää vain päästä siitä läpi.

Tervapata oli useille tuttu leikki. Tavallisen tervapadan lisäksi esikouluihin oli tullut Metsämörri-toiminnan mukana muunnos tervapadasta. Metsämörriin versiossa seisottiin samalla tavalla kuin tervapadassa, mutta kiertäjä ei yrittänyt heittää salaa keppiä toisen leikkijän taakse, vaan koputti selkään ja kysyi: ”Onko Mörri kotona?”. Vastauksella ”on!”, lähtivät molemmat juoksemaan vastakkaisiin suuntiin kuten tervapadassa. Mikäli vastasi kieltävästi, oli keksittävä, missä Mörri oli. Tämän jälkeen sama kyselijä jatkoi kiertämistä ja kyselemistä.

Tervapataan oli liitetty myös pantin lunastus. Padan keskelle joutui, ellei ollut huomannut tikkua takanaan, mutta myös siinä tapauksessa, ettei tikun pudottaja ehtinyt kiertää rinkiä ensin, vaan pesään ehti sama henkilö, joka siinä oli seisonut. Tervapadasta pääsi pois suorittamalla tehtävän, jonka toiset leikissä mukana olleet määräsivät. Tehtävänä oli laulu, loru tai liikuntatehtävä. Kun tehtävä onnistui, oli lunastanut paikansa takaisin leikkiin. Jos ei suorittanut tehtävää, sai pantin ja jäi ympyrään. Niin ei haastateltavan mukaan kuitenkaan käytännössä koskaan käynyt, vaan yleensä kaikki suoriutuivat tehtävästä.

Peili ja *Väri* olivat leikkejä, joita lapset voivat leikkiä keskenään. Ne ilmeisesti kulkivat joskus myös isommilta lapsilta vähän nuoremmille ilman aikuista. *Maata* leikittiin joskus. Siitäkin oli olemassa erilaisia versioita. Suosittu versio oli liitteessä kolme esitelty *Maan ryöstö*. *Montako kiveä kädessä?* oli yhden päiväkodin leikkilistalla.

Talvella esikoululaiset tekivät lumesta erilaisia rakennelmia. Lumileikkejä leikittiin silloin, kun lunta oli. Rakennettiin lumilinnoja, -eläimiä ja -ukkoja. Yksi haastateltava kertoi, että heillä aikuiset lapioivat uutta lunta kasoiksi ja kasojen annettiin jäätyä joitakin päiviä. Sitten jäätyneistä kasoista lohkottiin lapsille isoja ja pieniä lumilohkareita lapion kanssa ja lapset tekivät niistä erilaisia lumirakennuksia. Tyhjä hanki houkutteli tekemään lumienkeleitä ja lumikasat mäkeä laskemaan. *Kukkulan kuningasta* lapset olisivat halunneet leikkiä, mutta se oli katsottu vaaralliseksi ja kielletty.

Sokkoleikit olivat myös melko vähäisiä päiväkodeissa vaarallisuuden vuoksi. Joissakin esikouluissa sokkoleikkejä leikittiin joskus ohjatusti, mutta melko harvoin. Eräs esikoulunopettaja kertoi, että heillä lapset joskus vetivät pipon silmille ja leikkivät siten sokkoa pihalla.

6.3 Miksi juuri näitä leikkejä leikittiin esikoulussa?

Kuusivuotiaat lapset eivät valitse leikkejä sillä perusteella, että heidän pitäisi oppia perinneleikkejä, jotta voisivat siirtää opin taas seuraavalle sukupolvelle. Perinneleikkien suosio esikouluissa ei johtunut myöskään siitä, että opettajat olisivat halunneet välttämättä kaiken leikkiperinteen siirtyvän lapsille. Vanhaakin oli opettajien mukaan hyvä säilyttää, mutta leikkejä ei leikitty sen vuoksi, että niiden ajateltiin olevan perinnettä.

Esikoululaisten vapaat leikit olivat muuttuneet riehakkaiksi. Pojat rakentelivat mielellään majoja ja jotkut lapset leikkivät paljon tv-ohjelmista muodostettuja leikkejä erilaisine hokemineen. Heillä oli kuitenkin myös perinneleikeissä omat suosikkinsa, joita he halusivat leikittävän yhteisissä leikkihetkissä. Vauhtia ja jännitystä halusivat esikoulukäiset lapset sääntöleikeiltäkin.

Parhaita leikkejä leikittiin monia kertoja, ja lapset saattoivat leikkiä niitä vielä keskenäänkin. Esikoulujen lapsiryhmillä ei ollut vuodesta toiseen samat suosikkileikit. Lapset innostuivat jostakin leikistä ja sitä leikittiin sitten useita kertoja. Leikkiminen tapahtui siis lasten ehdoilla, leikkejä ei yritetty opettaa väkisin.

Lastentarhanopettajat opettivat esikoululaisille yleensä niitä leikkejä, jotka he itse muistivat. Muistissa oli itse lapsena leikittyjen hauskojen leikkien lisäksi niitä, joista edellisten vuosien esikoululaiset olivat pitäneet. Leikit siirtyivät myös päiväkodin aikuisilta toisille. Lastentarhanopettajilla oli laaja leikkivaranto.

Lisää perinneleikkejä opettajat etsivät yleensä kirjoista tai internetistä. Esikoululaisille etsittiin leikkejä, jotka olivat selkeitä ja helppoja opettaa. Opettajat ymmärsivät leikkien kasvattavan vaikutuksen ja hakivatkin leikeistä myös näitä ominaisuuksia. Leikkien hahmottamiseen kehittäviä motorisia-, sosiaalisia- ja tunnetaitoja. Myös toisten huomioiminen, yhteistyö- ja ryhmätyöskentelytaidot sekä sääntöjen noudattamisen oppiminen olivat asioita, joita opettajat hakivat leikeistä.

Perinneleikit eivät yleensä vaatineet mitään erityisiä leikkivälineitä. Leikkejä jouduttiin kuitenkin karsimaan päiväkodeissa tilojen puutteen vuoksi. Päiväkotien pihat eivät olleet aina kovin isoja ja seassa oli pieniäkin lapsia, joten riehakkaimmat ja vauhdikkaimmat leikit jouduttiin kieltämään sen vuoksi, että voitiin välttää vaaralliset törmäykset. Vauhdikkaissa pallopeleissä myös ikkunoiden särkymistä pelättiin. Piiloleikkien leikkiminen oli ongelmallista päiväkodeissa hyvien piilojen puutteen vuoksi.

7 POHDINTA

7.1 Perinneleikit kouvolalaisten päiväkotien esikouluryhmissä

Aiemmissa tutkimuksissa todetaan, että yhä harvempia leikkejä leikitään ja niitäkin entistä vähemmän. Mielestäni tutkimuksessa mukana olleilla lastentarhanopettajilla oli kuitenkin käytössään laaja leikkirepertuaari perinneleikkejä ja niiden muunnoksia. He myös opettivat lapsille paljon näitä leikkejä. Karimäki on tutkimuksissaan väitöskirjaansa varten huomannut, etteivät perinneleikit ole kokonaan kadonneet. Oma tutkimukseni vahvisti tätä tulosta. Esiopetusryhmässä tosin ei voinut vielä opettaa kovin vaativia ja monimutkaisia leikkien sääntöjä. Myös tilat vaikuttivat leikkien valintaan.

Väitetään, että aikuisten passiivinen rooli ulkoilun aikana selittäisi sääntöleikkien vähäisyyttä päiväkodissa. Eräs haastateltava kertoi oman passiivisuuden johtuvan siitä, että leikit veivät usein täydellisesti mukanaan ja kaikki muu unohtui. Silloin, kun piti valvoa ja huolehtia leikkijöiden lisäksi myös muiden lasten turvallisuudesta, voi leikin pyörteisiin unohtuminen olla vaarallista. Tämä on varmaan useilla päiväkodin aikuisilla syy siihen, ettei voi heittäytyä lasten kanssa leikkiin jokaisen ulkoilun aikana. Perinneleikkejä leikittiin tutkimuksessa saamani käsityksen mukaan silti muutenkin kuin ”jumppatuokioilla, jotka joskus toteutettiin ulkona”, vaikka niitä ei jokaisessa viikkosuunnitelmassa ollutkaan.

Ne leikit, joita leikittiin useimmin, olivat ryhmien lasten valitsemia. Eri lapsiryhmät kiinnostuivat eri leikeistä. Tätä pidin perinneleikkien säilymisen kannalta hyvänä asiana. Koska lapsilla ei riitä aika satojen perinneleikkien oppimiseen hyvin, on tärkeää, että he leikkivät niitä leikkejä, joista pitävät ja oppivat ne hyvin. Kun toisilla lapsiryhmillä on taas eri lempileikit, opitaan yhteensä useampia leikkejä hyvin. Siten on mahdollista, että myös seuraavalle sukupolvelle välittyy useampi leikki.

Perinneleikkien opettaminen ei onnistu niin, että lapsille sanotaan: ”Sinun isomummosi ja vaarin vaarivainaakin pienenä näitä leikkejä leikki, joten sinunkin on niitä nyt leikitävä, että perinne säilyisi!”. Leikin pitää olla hauskaa ja viihdyttävää. Sitähän useimmat perinneleikit ovat. Leikit, joista lapset eivät pidä, eivät ole siirtyneet sukupolvelta toiselle. Ne ovat kuolleita ja kuopattuja heti alkumetreilla.

Lapset eivät kuitenkaan opi leikkejä toisilta lapsilta, kuten ennen. Tämä vaatisi erikäisten lasten yhteisiä leikkejä. Nykyisin lapset suurissa päiväkodeissa, esikouluissa ja kouluissa leikkivät lähes ainoastaan oman ikäluokkansa kanssa. Tämän vuoksi aikuisten olisi oltava aktiivisia ja kerrottava lapsille erilaisista leikeistä, joista he kokeilemalla löytäisivät ne leikit, joita haluavat leikkiä. Kouvolaisten päiväkotien esikouluissa tämä asia näyttäisi olevan kunnossa.

Tämän tutkimuksen jälkeen ei minua itseäni enää huolestuta perinneleikkien katoaminen niin paljon kuin ennen. Ehkä joitakin leikkejä leikitään vain erikoistilaisuuksissa, eikä kaikkia oman lapsuuteni leikkejä leikitä joka päiväkodissa, mutta leikkejä keksitään myös lisää ja niillekin on annettava tilaa. Useimmiten näiden uusienkin leikkien pohjalla on jokin perinneleikki. Kouvolaisten lastentarhanopettajien leikkivaranto on suuri ja he ovat kiinnostuneita opettelemaan lisääkin perinneleikkejä.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys

Haastattelut tein vuoden 2010 aikana. Tunsin haastateltavat jo entuudestaan. Päiväkoteja ei ole kuitenkaan valittu sen perusteella, että olisin tiennyt niissä leikittävistä leikeistä. En valinnut tutkimukseen mukaan niitä päiväkoteja, joissa olin itse ollut jossakin vaiheessa töissä tai harjoittelussa, koska tiesin niissä leikittävän perinneleikkejä. Tutkimuksessa mukana olleista päiväkodeista yksi sijaitsi ”vanhassa” Kouvolaassa, muut kaksi olivat eri kaupungeissa tai kunnissa ennen vuoden 2009 Kouvolaan yhdistymistä. Jos minulla olisi ollut enemmän aikaa, intoa ja energiaa, olisin valinnut tutkimukseen yhden päiväkodin jokaisesta Kouvolaan liittyneestä kunnasta, mutta otos on mielestäni näinkin hyvä.

Tutkimuksen mukaan erilaisia leikkejä leikitään esikouluissa jonkin verran. Tutkimuksessa mukana olleissakin päiväkodeissa niitä voi olla käytössä vielä enemmän. Haastateltavat eivät ehkä muistaneet kaikkia leikkejä siitä huolimatta, että annoin heille haas-

tattelun rungon etukäteen mietittäväksi. Tämän epäilyn perusteena minulla on erään, tutkimuksessa mukana olevaa esikoulua käyvän lapsen kanssa jälkeenpäin käymäni keskustelu hauskoista leikeistä. Häneltä sain kuulla lisää leikkejä, joita esikoulussa leikitään. Tutkimusosiossa en niitä kuitenkaan maininnut, koska keskustelu lapsen kanssa oli täysin epävirallinen. Mahdollista on myös, että näitä leikkejä on alettu leikkiä vasta haastattelun jälkeen.

Vaikka haastateltavat eivät ehkä muistaneet kaikkia perinneleikkejä, joita heillä on käytössä, suunta on kuitenkin selkeä: perinneleikkejä leikitään vielä kouvolalaisissa esikouluissa. Tutkimuksen tulos on yhtenevä sen käsityksen mukaan, jonka sain ollessani kaksi kuukautta harjoittelussa esikouluryhmässä. Olen myös sijaisuuksia päiväkodeissa tehdessäni kysellyt esikouluopettajilta ja muilta esikouluissa työssä olleilta perinneleikkien tilannetta. Myös näissä keskusteluissa saamani tiedot olivat samansuuntaisia.

7.3 Jatkotutkimusehdotukset

Lapsia eniten kiinnostavat leikit ovat siis käytössä ja voivat hyvin esikoululaisilla, jotka vasta aloittelevat sääntöleikkivaihetta. Lisätutkimuksena olisi mielenkiintoista kysellä alakoululaisilta, kuinka paljon he leikkivät perinneleikkejä. Loppuuko leikki koulun alkamiseen, vai leikkivätkö koululaisetkin vapaa-ajalla, iltapäiväkerhossa tai koulussa?

Toinen perinneleikkeihin liittyvä ehdotus opinnäytetyöksi on perinneleikkipäivä Kouvolassa. Lehdistä olen lukenut, että muissa kaupungeissa perinneleikkipäiviä on järjestetty. Kouvolassa en ole sellaista ainakaan huomannut. Perinneleikkipäivän voisi järjestää kaikelle yleisölle vapaaksi tilaisuudeksi tai koskemaan vain yhtä päiväkotia tai koulua.

Kerran viikossa toimiva perinneleikkikerho toiminnallisena opinnäytetyönä olisi myös mielenkiintoinen ajatus. Kerho voisi olla suunnattu yhteisenä toimintana sekä lapsille että aikuisille. Ehkä siitä joku saisi kipinän myös jatkossa pitää perinneleikkikerhoja erilaisten urheilukerhojen rinnalla.

7.4 Oman itseni ja ammatillisuuteni kehittyminen

Lähteitä tähän opinnäytetyöhön oli tarjolla runsaasti. Opin etsimään tehokkaasti tietoa kirjoista ja muista julkaisuista sekä internetistä. Opin myös suhtautumaan lähteisiin kriittisesti. Huomasin, että eri kirjoittajien totena esittämät tiedot voivat poiketa toisistaan huomattavasti riippuen kirjoittajan näkökannasta. Esimerkiksi televisiota pidettiin huonona asiana lapsille, koska se passivoi lapset ja pitää heidät pois leikkimästä. Toiset kirjoittajat taas huomasivat television hyvät puolet leikin innoittajana ja aihepankkina. Opin arvioimaan asioita ja huomaamaan, etteivät ne ole aina täysin mustavalkoisia.

Vaikeutena oli se, että olisin halunnut saada kaiken löytämäni tiedon mahtumaan opinnäytetyöhöni. Jouduin poistamaan paljon tekstiä epäolennaisena ja aiheeseen liittymättömänä. Täysin turhaa nämä tiedot eivät kuitenkaan olleet, sillä vaikka poistelinkin tekstiä runsaalla kädellä, säilyvät tiedot omassa päässäni. Tiivistäminen opetti minua keskittymään olennaiseen.

Opinnäytetyötä tehdessäni opin paljon lapsen ja leikin kehityksestä eri ikäkausina. Olen myös entistä paremmin oppinut ymmärtämään leikin merkityksen lapselle ja hänen kehitykselleen. Lasten kanssa työskennellessäni tulen huolehtimaan siitä, että heillä on aikaa leikkiä. Perinneleikkien leikkiminen on erinomaista viihdykettä, joka kehittää ja yhdistää ihmisiä. Tulen varmasti opettamaan sekä lapsille että aikuisille perinneleikkejä aina, kun saan vain tilaisuuden siihen.

LÄHTEET

- 6 - 7-vuotias. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavana:
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/6_7-vuotias/. [viitattu 27.12.2010].
- Aho, L. 2001. Ympäristö- ja luonnontieto. Teoksessa Högström, B.& Saloranta, O. (toim.). Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 116 - 136.
- Airas, C. & Brummer, K. 2003. Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.). Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: Dark Oy. Sivut 162 - 183.
- Apo, S. & Anttonen, P. 2001. Perinne. Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopisto. Folkloristiikka. Saatavana:
<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#perinne>. [viitattu 5.2.2011].
- Apo, S. & Kinnunen, E-L. (toim.) 2001. Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopisto. Folkloristiikka. Saatavana:
<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>. [viitattu 5.2.2011].
- Brotherus, A. 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 251. Helsinki: Yliopistopaino. Saatavana: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/vk/brotherus/esiopetu.pdf>. [viitattu 28.12.2010].
- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Juva: WS Bookwell Oy.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallituksen internetsivut. Saatavana:
http://www.oph.fi/download/129690_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf. [viitattu 21.12.2010].

Franck, M. 1999. Ja leikki käy....Nukke- ja pukumuseon julkaisu 1999 n:o 32.

Grönholm, I. 2004. Koulun piha leikin ja oppimisen paikkana. Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 328 - 339.

Hakkarainen, P. 2002. Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Juva: WS Bookwell Oy.

Helenius, A. 2004. Leikin syntymäsijoilla. Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 14 - 20.

Helenius, A. 1993. Leikin kehitys varhaislapsuudessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Huisman, T. 2001. Liikuttava lapsuus. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2001. Taiteen ja leikin lumous. Tampere: Tammer-Paino Oy. Sivut 62 - 70.

Hujala, E. 2002. Uudistuva esiopetus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hännikäinen, M. 2004. Leikki lasten oppimisympäristönä. Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 360 - 367.

Högström, B. & Saloranta, O. (toim.) 2001. Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jantunen, T. 2009a. Kuusivuotiaan kehityopsykologiaa. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.). Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Sivut 73 - 87.

Jantunen, T. 2009b. Mitä koulu voi odottaa esiopetukselta. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.). Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Sivut 98 - 102.

Jantunen, T. 1996. Esiopetuksen lapsilähtöisyys. Teoksessa Jantunen, T. & Rönnerberg, P. (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 11 - 16.

Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) 2009. Kuningasvuosi. Leikin kultta-aika. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.

Jantunen, T. & Rönnerberg, P. (toim.) 1996. Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jantunen, T., Ylipiha, M. & Hokkanen, S. 1993. Esiopetuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalliala, M. 2004. Mikä on leikkiä? Lastentarhanopettajaliiton julkaisussa Leikin aika. Sivut 4 - 5.

Kalliala, M. 2003. Korvaamaton leikki. . Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.). Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: Dark Oy. Sivut 184 - 209.

Kalliala, M. 2000. Maailma muuttuu – muuttuuko leikki? Julkaisussa Leikki kaikkialla. Helsinki: Cosmoprint. Sivut 4 - 9.

Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kalliala, M. & Tahkokallio, Leena, 2001. Yhteinen leikki. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2001. Taiteen ja leikin lumous. Tampere: Tammer-Paino Oy. Sivut 33 - 61.

Karimäki, R. 2005. Kuvitellut ja todelliset leikkipaikat. Teoksessa: Saarikoski, H. (toim.). Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. Sivut 106 - 129.

Karimäki, R. 2004. Leikki on lapsen maailmaa. Teoksessa: Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, Inkeri (toim.) 2001. Taiteen ja leikin lumous. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Karvonen, P., Siren-Tiusanen, H. & Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kauppinen, R. 1995. ”Juuret ovat puun aivot” – Leikin kasvattava voima. Teoksessa Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.) 1995. Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 27 - 36.

Kinderspiele. Eigensinnig.org-internetsivut. Saatavana: <http://eigensinnig.org/?p=1489>. [viitattu 19.3.2011].

Korhonen, R. 2001. Leikki kuusivuotiaiden lasten esiopetuksessa. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.). Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 37 - 42.

Kuosmanen, S. 1987. Lystisunnuntai leikkiperinteen elvyttäjänä. Teoksessa: Onko lasten leikkiperinne katoamassa? Seminaari lasten lelu- ja leikkiperinteestä 2.10.1986. Helsinki. Sivut 29 - 30.

Kärkkäinen, A.-M. 2003. Leikki esiopetuksessa. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Saatavana <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10519/G0000492.pdf?sequence=1>. [viitattu 24.4.2010].

Laaksonen, P. 2004. Ymmärrämmekö leikkiä? Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 464 - 471.

Laaksonen, P. (toim.) 1981. Pelit ja leikit. Kalevalaseuran vuosikirja 61. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.

Leikin aika 2004. Lastentarhanopettajaliitto. Saatavana: <http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06JULKAISUT/ESITTEET/LEIKINAIKA.PDF>. [viitattu 20.2.2010].

Lautela, R. 2009. Keskellä uutta syntymää. Teoksessa: Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.). Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Sivut 26 - 39.

Leikki 2001. Teoksessa: Apo, S. & Kinnunen, E-L. (toim.). Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopisto. Folkloristiikka. Saatavana: <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#leikki>. [viitattu 5.2.2011].

Lerikkanen, M-K. & Koivisto, P. 2001. Opetuksen eheyttäminen – kohti elinikäistä oppimista. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.). Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 27 - 36.

Lummelahti, L. 2001. Yksilöllinen esiopetus. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Lummelahti, L. 1997. Didaktiset leikkiharjoitukset esiopetuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Lyytinen, P. & Lyytinen, H. 2003. Tiedollinen kehitys lapsuudessa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.). Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: Dark Oy. Sivut 87 - 120.

Maisakai 2009. Vs: Seuraleikkejä. Vastaus #24. Körttifoorumi. Saatavana: <http://www.h-y.fi/foorumi/index.php?topic=1385.15>. [viitattu 13.3.2011].

Makkonen, E. 2005. Leea Virtasen lastenperinnetutkimukset ja uusi lapsuustutkimus. Teoksessa: Saarikoski, H. (toim.). Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. Sivut 23 - 33.

Mäkelä, J. 2009. Vuorovaikutus ja aivojen kehittyminen lapsuudessa. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.). Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Sivut 60 - 72.

Mäkinen, P. 2003. Ollaanko kirkkistä? Pelejä ja leikkejä koululaisille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Niikko, A. 2001. Esiopetuksen pitkä taival. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Nyman, H. 2004. Lumisia leikkejä ja talvisia ajatuksia. Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 218 - 239.

Ojajarju, A.H. & Helenius, L. 1986. Leikitään ulkona. Mannerheimin Lastensuojeluliitto P-julkaisusarja N:o 18. Porvoo: WSOY.

Paakkinen, S.-M. 1987. Varhaisnuorisjärjestöt leikkiperinteen elvyttäjinä. Teoksessa: Onko lasten leikkiperinne katoamassa? Seminaari lasten lelu- ja leikkiperinteestä 2.10.1986. Helsinki. Sivut 31 - 34.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Piela, U. (toim.) 2001. Lähtisitkö leikkiin? Perinneleikkejä. Kalevalaisten Naisten Liitto ry. Helsinki: J-Paino Oy.

Piironen, L. (toim.) 2004. Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Pulli, E., Hakala, L. & Segercrantz, T. 2001. Lapsen liikunnallinen kehittyminen ja terveys. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.). Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 153 - 156.

Pyykkö, A. 1987. Leikkiperinne ja varhaiskasvatus. Teoksessa: Onko lasten leikkiperinne katoamassa? Seminaari lasten lelu- ja leikkiperinteestä 2.10.1986. Helsinki. Sivut 25 - 28.

Riihelä, M. 2004. Elämä on ehkä sittenkin vain leikkiä! Teoksessa Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy. Sivut 24 - 37.

Riihelä, M. 1995. Esiopetus eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.). Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 19 - 23.

- Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.), 1995. Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rusanen, E. 2008. Esiopetus lapsen silmin. Tutkimus kokemuksesta, tiedon transferoitumisesta ja metatietoisuudesta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saarikoski, H. (toim.) 2005. Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Sarras, S. 1995. Leikistikö leikitään? Teoksessa Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.). Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 37 - 42.
- Sinkkonen, J. (toim.) 2003. Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: Dark Oy.
- Vesikansa, O. 1986. Suuri suomalainen leikkikirja, 4. painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Vesikansa, S. 1986. Alkusanat teoksessa Vesikansa, O. Suuri suomalainen leikkikirja, 4. painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Virtanen, L. 1984. Onni yksillä. Kansanperinnettä ennen ja nyt. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.
- Virtanen, L. 1981. Loppuvatko leikit? Teoksessa Laaksonen, P. (toim.). Pelit ja leikit. Kalevalaseuran vuosikirja 61. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö. Sivut 68 - 77.
- Virtanen, L. 1970. Antti pantti pakana. Kouluikäisten nykyperinne. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Zvezdina, A. 2008. Ammattisuomea maahanmuuttajille -verkkokurssi. Lieksan kristillinen opisto. Saatavana: <http://koti.kainuu.com/mervitu/ammattisuomea/tet/tehtava16.htm>. [viitattu 13.3.2011].

KOUVOLA

Nina Vesterinen

29.6.2009

Tutkimuslupa

Myönnän tutkimusluvan Kouvolan ammattikorkeakoulun sosionomi AMK-opiskelija Nina Vesteriselle opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen tekemiseen Kouvolan kaupungin päiväkotien esiopetusryhmissä.

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa esiopetusryhmissä toteutettavia perinneleikkejä. Aineisto kerätään haastattelemalla ryhmien henkilöistöä.

Kouvolassa, 29.6.2009

Helena Kuusisto
varhaiskasvatuspäällikkö

Kouvolan kaupunki
Sivistyspalvelut
Lasten ja nuorten palvelut
p. 020 615 7224

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

- Ammattisi
- Kuinka pitkään olet ollut työssä päiväkodissa / esikoulussa?
- Kuinka usein leikitte perinneleikkejä esikoulussa?
- Mitä perinneleikkejä päiväkodin esiopetusryhmässä leikitään sisällä?
- Mitä perinneleikkejä päiväkodin esiopetusryhmässä leikitään ulkona?
- Mistä syystä juuri näitä leikkejä leikitään?
- Leikkivätkö lapset keskenään perinneleikkejä? Mitä?
- Onko leikkejä muutettu päiväkotiryhmässä erilaiseksi tai onko niissä muuten eroa esimerkiksi omassa lapsuudessa leikittyihin vastaaviin leikkeihin?
 - Mitä muutoksia on tehty?
- Onko kiinnostusta opetella lisää perinneleikkejä?

PERINNELEIKKEJÄ

Avainpiilo

Piilottajaksi valittu leikkijä piilottaa sovitulle alueelle avaimen (tai muun pienen esineen) toisten poistuttua alueelta. Avaimen tulee näkyä hiukan. Kun piilottaja on saanut avaimen piiloon, hän huutaa: ”Saa tulla”. Piilottaja kertoo onko piilon korkeus ”lintu” (ylhäällä), ”perhonen” (keskitasolla) vai ”kala” (alhaalla). Sitten muut saavat etsiä. Avaimen löytänyt saa piilottaa seuraavaksi.

Hauki (Pienet kalat)

Valitaan yksi leikkijöistä haueksi, muut ovat pikkukaloja. Lausutaan runo:

Pienet kalat uivat ai ai
 pienet kalat uivat ai ai
 pienet kalat uivat ai ai
 eikö tule hauki ei kai.

Pikkukalat uivat runon ajan lattialla mahallaan luikerrellen siihen asti, kunnes runossa kuuluu KAI. Silloin kalat jähmettyvät paikoilleen. Hauki nappaa pois pelistä tai apuhauiksi ne, jotka liikahtavat. (Leikkinurkka.)

Hippa

Hippa on juoksuleikki, jossa yksi hipaksi valittu yrittää saada muut leikkijät kiinni. Tavallisessa hipassa hippa vaihtuu aina, kun hippa koskettaa toista leikkijää. Leikkijät voivat sopia jonkun paikan tai asennon, jossa hän on turvassa.

Aku-Ankka -hippaa leikitään kuten tavallista hippaa. Kun hippa lähestyy, tulee mennä kyykkyyyn ja huutaa sen Ankkalinnan hahmon nimi, mikä tulee ensimmäiseksi mieleen. Jos ei ehdi mennä kyykkyyyn ja huutaa, tai sanoo saman nimen toistamiseen, joutuu hipaksi.

Hipasta on paljon versioita, joissa yksi hippa yrittää saada kaikki muut leikkijät kiinni. Tässä on esitelty muutama haastatteluissa mainittu: **X-hipassa** kiinni otetut menevät X:n muotoon ja pelastaa voi ryömimällä jalkojen välistä, **vessanpönttöhipassa** mennään istuma-asentoon ja pelastus tapahtuu syliin istumalla, **töpselihipassa** kädet laiteetaan lanteille, jotta pelastaja voi työntää omat kätensä kiinnijääneen käsien välistä, **lor-dihipassa** pelastus tapahtuu irvistämällä. **Taikurihippaa** leikitään siten, että hippa on

taikuri. Kun hän saa jonkun kiinni, hän taikoo tämän puuksi (kädet sivuille), kiveksi (maahan käpertyminen) tai sillaksi (konttausasento). Puun voi pelastaa kiertämällä ympäri, kiven menemällä yli ja sillan menemällä alta. **Pusuhipassa** pelastetaan pussaamalla.

Häntähipassa yhdellä leikkijällä on narunpätkä häntänä. Muut leikkijät yrittävät ryöstää sitä. Jos saa hännän, laittaa sen itselleen, jotta toiset leikkijät pääsevät taas yrittämään ryöstöä. Hännänryöstöä voi leikkiä myös siten, että kaikille leikkijöille on kiinnitetty nauha taakse housunkaulukseen. Leikkijät yrittävät saada mahdollisimman monta nauhaa itselleen menettämättä omaa häntäänsä. Jos leikkijällä on useita nauhoja, on niistä aina yksi kiinnitettävä hännäksi, loput voivat olla kädessä.

Hura hura häitä (Brum brum brellaa)

Kaksi leikkijöistä valitaan portiksi. He valitsevat itselleen nimet siten, että muut leikkijät eivät kuule. Toinen voi olla esimerkiksi mustikka ja toinen mansikka. He tarttuvat toisiaan käsistä ja nostavat ne portiksi. Kaikki alkavat laulaa: *"Hura, hura häitä. Kello löi jo kaksitoista. Keisari seisoo palatsissaan. Niin musta kuin multa, niin valkea kuin varsa. Minkä tähden sotamies on parempi kuin herra? Se, ken tulee viimeiseksi omi kuolema"*. Muut leikkijät kävelevät piirissä vuorotellen portin alta. Kuolema-sanan kohdalla portti laskeutuu ja joku jää portin sisälle. Porttiin jäänyt viedään kauemmaksi muista leikkijöistä ja häneltä kysytään, kumman nimen hän valitsee. (Tässä tapauksessa mustikka vai mansikka). Porttiin jäänyt menee sen portin puolen taakse seisomaan, kumman nimen hän valitsi ja ottaa edellisen vyötäröltä kiinni. Sitten portti taas aukeaa ja laulu alkaa. Kun kaikki leikkijät ovat jääneet porttiin ja valinneet puolensa, kilpailaan siitä, kumpi puoli on vahvempi. Kaikki vetävät portinpuolikkaita. Se puoli, joka saa toisen siirtymään omalle puolelleen, on voittaja.

Hösö-Pekka ja Tarkka-Matti (Vaate Kim)

Yksi leikkijöistä esittäytyy ensin toisille leikkijöille. Sitten hän menee toiseen huoneeseen ja vaihtaa vaatteissaan jotakin toisella tavalla. Kun hän tulee takaisin, toiset yrittävät keksiä, mikä on muuttunut.

Juoksu-Kim

Osanottajat asettuvat lähtöviivalle selkä n. 50 - 100 metrin päässä olevaan maaliin päin. Radan varrelle on asetettu erilaisia esineitä. Lähtömerkin jälkeen lähtevät kaikki ete-

nemään maalia kohti ja perille saavuttuaan kirjoittavat kaikki huomaamansa esineet paperille, jonka he sitten luovuttavat leikin johtajalle. Kilpailussa saa ensimmäisenä perille tullut yhtä suuren pistemäärän kuin osanottajien määrä on, muut pisteen vähemmän kuin lähinnä edellinen. Tähän pistemäärään lisätään piste kustakin oikein huomatuista esineistä, toisaalta vähennetään piste jokaisesta huomaamatta jääneestä esineestä sekä kaksi pistettä sellaisesta muistiinpannusta esineestä, jota ei ollut radalla ollenkaan. Eniten pisteitä kerännyt voittaa. (Vesikansa 1986, 210).

Karhu nukkuu

Käydään piiriin käsikkäin ja valitaan piirin keskelle yksi karhu nukkumaan. Lauletaan: ”Karhu nukkuu, karhu nukkuu, talvipesässäsä. Ei ole vaaraa kellään, näin sitä leikitellään. Karhu nukkuu, karhu nukkuu, eipäs nukukaan!” Laulun loputtua karhu ottaa mui-
ta kiinni ja kiinni jääneestä tulee uusi karhu. Laulu voidaan myös laulaa: ”Karhu nukkuu, karhu nukkuu, talvipesässäsä. Ei ole mitään vaaraa, että kiinni saadaan. Karhu nukkuu, karhu nukkuu, eipäs nukukaan!”

Kimin leikki (tavallinen)

Erilaisia esineitä asetetaan pöydälle 25 kappaletta. Leikkijät saavat katsella niitä minuutin ajan. Sitten ne peitetään tai leikkijät viedään toiseen huoneeseen. Tämän jälkeen leikkijät saavat viiden minuutin aikana kirjoittaa paperille esineet, jotka he muistavat. Eniten esineitä muistanut on voittaja. (Vesikansa 1986, 468.)

Kirkonrotta

Leikkijät valitsevat keskuudestaan lorulla ”rotan”. Rotta kääntyy seinään päin ja hänen selkensä ”pestään” silittämällä. Samalla lausutaan seuraava loru: ”Vasta pesty puhdas selkä, rexonalla raikastettu, kuka siihen viimeks pisti, likaisella sormellaan?”. Joku pistää rotan selkää sormellaan ja rotta yrittää arvata, kuka pistäjä oli. Se, jonka nimi sanottiin, kysyy: ”Onko totta?”, johon rotta vastaa: ”Niin totta kuin kirkonrotta”. Nimetty henkilö sanoo: ”Määrää matka” ja rotta keksii jonkun matkan, joka pitää mennä (esim. kivelle ja takaisin). Vaihtoehtoisesti voi sanoa: ”Määrää luku” ja rotta sanoo luvun, johon saakka pitää laskea. Mikäli rotta on arvannut oikean pistäjän, tästä tulee etsijä. Jos rotta ei arvannut, hän on itse etsijä. Etsijä menee määrätyn matkan tai laskee määrättyyn lukuun asti, minkä aikana muut piiloutuvat. Kun tehtävä on suoritettu, hän huutaa: ”Rotta kotona!”. Tämän jälkeen hän lähtee etsimään muita. Etsijän nähtyä toisen leikkijän, hän palaa koskettamaan huutopaikan seinää ja huutaa ”Kalle-rotta nähty!” (Kalle

on nähdyn piiloutujan nimi). Nähty piiloutuja voi yrittää pelastautua ehtimällä huuto-paikalle ennen etsijää. Tällöin piiloutuja koskettaa seinää huutaen "Omat!" tai "Oma rotta!". Samalla tavalla piiloutuja voi myös turvata itsensä ennen kuin etsijä on löytänyt hänet. Kun joku piiloutuja saavuttaa huutopaikan jäämättä ensin itse vangiksi, hän voi pelastaa siellä mahdollisesti olevat leikkijät huutamalla seinää koskettaessaan "Kaikki pelastettu!". Tällöin sama etsijä jää uudelleen muiden juostessa taas piiloon. Jotta etsijä vaihtuisi useammin, voidaan sopia, että pelastaa saa vain kerran yhden kierroksen aika-na. Kierros päättyy, kun kukaan piiloutuja ei ole enää karkutiellä. Mikäli yksi tai use-ampi leikkijä on joutunut vangiksi, tulee ensimmäisenä nähdystä seuraava etsijä. Jos kaikki piiloutujat ovat turvanneet itsensä huutamalla huutopaikalla "omat", joutuu etsijä uudelleen etsijäksi.

Kivi-paperi-sakset

Kivi on käsi nyrkissä. Paperi on kämmen auki, sormet suorina yhdessä. Sakset on etu-sormi ja keskisormi erillään, suorina eteenpäin. Käsi näytetään yhtä aikaa esimerkiksi kolmeen laskien. Kivi voittaa sakset, paperi voittaa kiven ja sakset voittaa paperin.

Koppipallo

Koppipallosta on monia eri nimiä ja hiukan erilaisia versioita: Mestaripallo (Vesikansa 1986, 148; Aulio 1992, 386), Suutarisilla (Vesikansa 1986, 149), Esterin kärsimykset (Aulio 1992, 387), Seinäpallo (Wisser & Thoenes 1995, 10) ja Pallokoulu, näin muu-taman mainitakseni.

Tätä peliä voi pelata yksikseenkin, tarvitaan vain pieni (noin tennispallon kokoinen) pallo. Etsi itsellesi tasainen seinä ja mahdollisimman tasainen alusta. Heitä palloa sei-nään ja ota koppi seuraavasti:

10 kertaa: tavallisesti yläkautta seinään ja ota koppi

9 kertaa: alakautta seinään, taputa kädet kerran yhteen ja ota koppi

8 kertaa: alakautta seinään ja seinästä maan kautta pompaten ota koppi

7 kertaa: ensin maan kautta pompulla seinään ja seinästä koppi

6 kertaa: pallo oikealla kädellä oikean jalan alta seinään ja koppi

5 kertaa: pallo vasemmalla kädellä vasemman jalan alta seinään ja koppi

4 kertaa: pallo oikealla kädellä selän takaa seinään ja koppi

3 kertaa: pallo vasemmalla kädellä selän takaa seinään ja koppi

2 kertaa: selkä seinään päin ja heitetään pallo pään yli seinään, käännytään kasvot seinään päin ja otetaan koppi

1 kerta: heitetään pallo seinään, hypätään itse kerran ympäri ja otetaan koppi

Keksi itse uusia tapoja heittää palloa!

(Lelutalo.)

Kuka pelkää Jone Nikulaa? (Kuka pelkää mustaa miestä?)

Leikkialueelle piirretään kaksi yhdensuuntaista rajaviivaa 20 - 40 metrin päähän toisistaan koko leikkialueen leveydelle. Yksi leikkijöistä seisoo keskellä, muut ovat toisella rajaviivalla. Keskellä olija huutaa: ”Kuka pelkää Jone Nikulaa?” (tai mitä milloinkin). Muut leikkijät lähtevät juoksemaan toista viivaa kohti ja keskellä oleva kiinniottaja yrittää saada heitä kiinni ennen kuin he ehtivät sinne. Kiinni saadut jäävät keskelle kiinniottajiksi. Leikkiä jatketaan, kunnes kaikki on saatu kiinni. Viimeisenä kiinni saatu on voittaja ja saa jäädä seuraavalla kerralla huutajaksi.

Kukkulan kuningas

Pienikin lumikasa tai mäennyppylä riittää tämän leikin toteuttamiseen, mutta mitä korkeampi kumpare, sitä parempi. Leikkijät kilpailevat siitä, kuka pystyy valloittamaan huipun ensimmäisenä. Huipulle päästäkseen joutuu leikkijä sekä estämään että väistelemään muita. Kukkulan valloittaneet yrittävät estää muita pääsemästä ylös. (Leikinurkka.)

Kuningas ja kuninkaanpojat

Leikkialueelle merkitään n. 30 askelta pitkä ja 15 askelta leveä suorakaide. Toisen lyhyen sivun viereen piirretään neliö, jonka sivut ovat n. 4 askelta. Tämä esittää kuninkaan valtaistuinta, jolla istuu yksi leikkijöistä, kuningas. Vastakkaisella sivulla on ”pesä”. Muut leikkijöistä ovat kuninkaanpoikia, jotka valitsevat keskuudestaan johtajan. He sopivat pesässä keskenään määrätöiden (esim. halonhakkuun, soutamisen, leipomisen) suorittamisesta kuninkaalle, jonka jälkeen he astuvat riviin kuninkaan eteen. Kuningas sanoo: ”Hyvää päivää, poikani, missä olette olleet?” Johtaja mainitsee silloin jonkin kaupungin tai maan. Kuningas kysyy sitten: ”Mitä te teitte siellä?” Pojat jäljittelevät liikkein ja elein työtä, joka heille on määrätty tehtäväksi ja kuningas koettaa arvata, mitä he suorittavat. Jos hän arvaa oikein, koettaa hän koskettaa poikia, jotka lähtevät

juoksemaan takaisin pesälleen. Siitä tai niistä, jotka kuningas saavuttaa ja joita hän koskettaa, tulee kuninkaan neuvonantajia ja auttajia toisten koskettamisessa seuraavalla kerralla. Se, joka viimeiseksi saadaan kiinni, tulee uudeksi kuninkaaksi, kun leikki aloitetaan uudelleen. (Vesikansa 1986, 228.) **Tyhmässä kuninkaassa** kuningas yrittää keksiä kyselemällä muiden leikkijöiden ennalta sopiman sanan (vrt. ”Mitä tiedät ystävästäni?”). Muuten leikki on samanlainen kuin Kuningas ja kuninkaanpojat.

Kurki ja sammakot

Yksi leikkijöistä on kurki, joka soittaa kapuloita. Toiset leikkijät ovat sammakoita, jotka pomppivat. Kun kapuloitten soitto lakkaa, sammakot jähmettyvät paikoilleen. Kurki tarkkailee sammakoita ja jos näkee niiden liikkuvan, ottaa pois pelistä. Kun kurki alkaa taas soittaa, jäljellä olevat sammakot voivat liikkua.

Kymmenen tikkua laudalla

Tukevan laudan alle laitetaan puoliväliin pölkkö. Laudan maassa olevaan päätyyn asetetaan 10 tikkua. Joku leikkijöistä polkaisee tikut ilmaan. Etsijäksi valittu yrittää saada yhden tikuista kopattua. Jos hän onnistuu, polkaisija joutuukin etsijäksi. Etsijä ryhtyy keräämään tikkuja takaisin laudalle. Sillä aikaa muut pelaajat piiloutuvat. Kun tikut ovat laudalla, etsijä huutaa: ”Kymmenen tikkua laudalla” ja alkaa etsiä muita. Nähtyään jonkun etsijä huutaa hänen nimensä ja juoksee laittamaan jalkansa laudan päälle. Löydetty jää rinkiin laudan luo. Jos löydetty ehtii laudalle ennen etsijää, hän polkaisee tikut uudelleen ilmaan ja pääsee piiloutumaan. Etsijän on kerättävä tikut uudelleen ja aletta-va etsiä pelaajia. Joku piiloutuneista voi myös salaa käydä lennättämässä tikut laudalta ja pelastaa näin löydetyt. Tämän tempun saa kuitenkin tehdä vain kerran pelin aikana. Uusi etsijä on ensimmäisenä rinkiin joutunut. (Leikkiraitti 2007.)

Laiva on lastattu

Leikkijät istuvat piiriin.. Aluksi sovitaan millä kirjaimella tulee alkaa sanojen, joita leikissä saa käyttää. Ne voivat alkaa esimerkiksi a-kirjaimella.

Leikin aloittaja heittää pallon jollekulle piirissä istujalle sanoen vaikka ”Laiva on lastattu aakkosilla”. Pallon kiinni ottanut heittää sen seuraavalle sanoen vuorostaan vaikka ”Laiva on lastattu aapisilla”. Näin jatketaan.

Jos joku leikkijöistä ei keksi a-alkuista sanaa tai jos hän toistaa sanan, joka on jo esiintynyt, hän putoaa pois leikistä. (Mäkinen 2003, 42.)

Lipunryöstö

Pelialue jaetaan kahtia ja pelaajat jaetaan kahteen yhtä suureen joukkueeseen. Kumpikin joukkue laittaa yhden lipun näkyviin oman alueen päähän. Lippu voi olla tavallinen lippu tai jokin pieni ja kevyt esine. Tavoitteena pelissä on saada toisen joukkueen lippu omalle alueelle niin, että ei jää kiinni. Vastapuolen pelaajat voidaan ottaa kiinni toisen alueella ja laittaa ennalta määrättyyn "vankilaan". Jos kiinni jääneellä on lippu, se palautetaan. Oman joukkueen jäsen voi pelastaa vankilassa olijan koskettamalla. Omalla puolella on turvassa. Lipun tai vankilan luona ei saa olla vartioimassa, vaan koko ajan pitää liikkua. Peli päättyy, kun toinen joukkue saa kuljetettua vastapuolen lipun omalle puolelleen jäämättä kiinni.

Maa I (Maan ryöstö)

Leikkijät piirtävät maahan omien kenkiensä kokoiset alueet, joissa seisovat. Yhdellä leikkijöistä on pieni keppi, jonka hän heittää jollekin. Tämä yrittää heitosta potkaista kepin mahdollisimman kauas ja mittaa sitten matkan omasta maastaan kepin putoamispaikkaan askelillaan (jalkapohjan mitta). Sitten hän lisää omaan maahansa alueen, joka on samankokoinen kuin kepin putoamispaikkaan mitattu askelten määrä. Jos keppi putoaa potkaisijan omalle alueelle, hän menettää kepin pituussuunnan osoittaman alueen maastaan. Leikkijä putoaa pelistä kun hän ei enää mahdu seisomaan molemmilla jaloillaan omalla maallaan. (Leikkinurkka.)

Mitä tiedät ystävästäni?

Yksi leikkijöistä menee pois huoneesta. Muut valitsevat hänelle "ystävän", joka voi olla elävä henkilö, historiallinen henkilö tai satuolento. Voidaan sopia, että "ystävä" voi olla myös esine. Kun ystävä on valittu, leikkijä kutsutaan sisään. Hän kysyy jokaiselta vuorotellen "Mitä tiedät ystävästäni?". Kukin vastaa mainitsemalla jonkin ominaisuuden tai tuntomerkin. Näin kyselemällä hän lopulta arvaa ystävän. Se, kenen kohdalla hän arvaa, joutuu uudeksi kyselijäksi. (Leikkinurkka; Vesikansa 1986, 379.)

Eräs versio on, että kysyttyään "Mitä tiedät ystävästäni?", kysyjä jatkaa jollakin tarkentavalla kysymyksellä, esim. Onko hän mies, elääkö vielä, onko kuuluisa, onko tässä huoneessa. Vastata saa vain "Kyllä", "Ei" tai "En tiedä". (Leikkinurkka.)

Montako kiveä kädessä?

Kaksi leikkijää etsivät itselleen sovitus määrän pikkukiviä, esimerkiksi 20 kiveä. Ne

laitetaan sellaiseen paikkaan, ettei toinen leikkijä näe niitä. Toinen ottaa osan kiviä kassastaan ja heiluttaa niitä kämmmentensä sisällä kysyen: ”Montako kiveä kädessä?” Toinen vastaa jonkin määrän ja sen jälkeen kivet lasketaan. Jos arvaus oli oikein, arvaaja saa kivet. Jos arvaus meni väärin, joutuu hän antamaan yhden omista kivistään arvuuttelijalle. Sitten vuoroja vaihdetaan. Leikki päättyy, kun toiselta leikkijältä loppuvat kivet.

Pallonaatta

Leikkijät ovat pienessä piirissä, yksi keskellä naattana pehmeä pallo kädessään. Hän lennättää pallon ilmaan ja toiset juoksevat piiristä ulospäin. Heti pallon kiinni saatuaan hän huutaa: ”Seis!”, jolloin jokaisen on pysähdyttävä paikalleen. Keskellä olija koettaa osua pallolla johonkuhun. Jos hän osuu, tämä tulee naataksi ja leikki jatkuu. Ellei naatta osu kehenkään, hän joutuu edelleen pallottamaan ilmaan. (Vesikansa 1986, 132.)

Pehvis

Joku pelaajista valitaan pallonheittäjäksi eli polttajaksi. Muut istuvat maassa. Heidän kannattaa seurata tarkasti polttajan liikkeitä.

Polttaja yrittää osua pallolla pelaajia käsiin, selkään, keskivartaloon, takamukseen tai reisiin. Pelaajat taas yrittävät torjua pallon potkaisemalla tai päällään pukaten.

Jos polttaja osuu pelaajaan muualle kuin päähän tai jalkaan, tulee tästä polttaja. Vuoro vaihtuu myös silloin, kun pelaaja onnistuu torjumaan pallon, mutta polttaja saa siitä kopin.

Vain silloin, kun pallo ei ole polttajan kädessä, voivat muut siirtyä paikaltaan niin, että ainakin toinen käsi koskettaa maata. Polttajan on heitettävä pallo aina siitä kohdasta, missä hän sai sen kiinni. Heti, kun hän koskettaa palloa ja huutaa ”seis”, on pelaajien pysähdyttävä.

Jos polttaja huomaa, että jonkun pelaajan takamus ja molemmat kädet ovat yhtä aikaa irti maasta ja ehtii laittaa toisen kätensä maahan ennen tätä pelaajaa, vuoro vaihtuu.

Keinupehivistä pelataan samalla tavalla, mutta pelaajat istuvat keinoissa ja heittäjäksi valittu pelaaja yrittää osua keinoja pallolla maahan piirretyn viivan takaa. (Mäkinen 2003, 76.)

Peili

Yksi leikkijöistä on peili, joka seisoo selin muihin. Toiset asettuvat lähtöviivalle noin 20 metrin päähän peilistä ja yrittävät liikkua kohti peiliä. Peili kääntyy silloin tällöin -

yllättäen - liikkuihin päin. Jos hän huomaa jonkun liikkuvan, tämä joutuu palaamaan takaisin lähtöviivalle. Se, joka ensimmäisenä ehtii koskettamaan peiliä, on seuraava peili. (Leikkinurkka.)

Poisto-Kim

Pieniä esineitä asetetaan pöydälle, ja leikkijät saavat katsella niitä vähän aikaa painaakseen ne muistiinsa. Sitten he kääntyvät tai peittävät silmänsä käsillään ja leikin johtaja poistaa esineistä yhden. Kun leikkijät saavat luvan katsoa, he yrittävät huomata mikä esine on poissa.

Polttopallo

Leikkialueelle piirretään iso ympyrä. Leikkijät seisovat ympyrässä ja yksi leikkijöistä seisoo polttajana ympyrän ulkopuolella. Polttaja yrittää pallolla osua ympyrän sisällä olevia vyötärön alapuolelle. Polttaja ei saa astua ympyrän sisään (ellei täydy hakea sieltä palloa). Jos pallo osuu ympyrän sisällä olevaan leikkijään, siirtyy hän polttajan apulaiseksi ympyrän ulkopuolelle. Viimeiseksi ympyrään jäänyt on voittaja.

Pukin sarvet

Leikkijät seisovat tai istuvat piirissä. Yksi leikkijöistä lähtee kiertämään piirin ulkopuolella ja pysähtyy jonkun takana. Kiertäjä nostaa kätensä toisen leikkijän pään taakse ja näyttää pään yläpuolelle yhtä, kahta tai ei yhtään sormea. Sitten hän kysyy: ”Montako sarvea pukilla on?” Se, jonka pään päällä sarvet ovat, yrittää arvata sarvien lukumäärän. Jos hän arvaa, pääsee hän seuraavaksi kiertäjäksi. Muutoin sama kiertäjä jatkaa kyselyä toiselta leikkijältä.

Rosvo ja poliisi

Leikkijät jaetaan kahteen joukkueeseen, rosvoihin ja poliiseihin. Poliisit yrittävät saada rosvoja kiinni. Kiinni jääneet viedään ennalta sovittuun ”vankilaan”. Toiset rosvoet voivat käydä pelastamassa kiinni jääneitä koskettamalla heitä. Leikki loppuu, kun kaikki rosvoet on napattu.

Sokko

Yhdelle leikkijöistä on sidottu huivi tms. silmille. Hän yrittää saada muita leikkijöitä kiinni ja kiinni saatuaan tunnistaa tämän. Sokkoleikeissä alue on hyvä määritellä siten,

ettei siellä ole vaarallisia esineitä tai kulmia. Yksi hyvä keino siihen, ettei sokko pääse satuttamaan itseään on, että muut leikkijät pysyvät piirissä hänen ympärillään.

Suutari räätäli

Leikkijät hyppivät yhdellä jalalla. Voidaan sopia, saako jalkaa vaihtaa vai ei. Kaikki laulavat: ”Suutari, räätäli, pikipöksy Pietari, kengän koputtaja, naskalin naputtaja, mene tästä portista pois, pois.” Se, joka pystyy kauimmin hyppimään yhdellä jalalla, voittaa.

Tammerkosken sillalla

Yhdellä leikkijöistä on triangeli. Lausutaan runo: ”Kävelin eilen illalla Tammerkosken sillalla. Kuulin kellon soivan. Montako kertaa se soi?” Triangelia kilautetaan 1 - 24 kertaa ja toiset laskevat montako kertaa se soi. Oikein vastannut on seuraava soittaja.

Talonpoika

Yksi leikkijöistä on arvuuttelija. Hänellä on pieni esine toisessa kädessä, tai hän voi myös jättää esineen selkänsä taakse. Arvuuttelija tuo kädet nyrkissä päällekkäin eteensä vaihdellen niiden paikkaa ja lausuu lorun: ”Missä asuu talonpoika, ylhäällä vai alhaalla vai onko hän muuttanut pois?” Kädet jäävät paikoilleen ja joku toinen leikkijä yrittää arvata, missä pieni esine on.

Tervapata

Leikkialueelle piirretään ympyrä ja ympyrän kehälle jokaiselle leikkijälle puoliympyrän muotoinen oma paikka. Ympyrän keskelle piirretään pieni ympyrä, tervapata. Leikkijät asettuvat omille paikoilleen paitsi yksi, joka jää kiertäjäksi. Kiertäjä lähtee kiertämään ympyrää tikku kädessään pudottaen matkalla tikun jonkun taakse. Se, jonka taakse hän tikun pudottaa, ottaa tikun maasta ja lähtee juoksemaan vastakkaiseen suuntaan piirin ympäri. Leikkijät kilpailevat siitä, kumpi ehtii ensin tyhjäksi jääneelle paikalle. Ilman paikkaa jäänyt jatkaa kiertäjänä. Tervapataan piirin keskelle joutuu, jollei huomaa tikkua eikä ehdi lähteä paikastaan siihen mennessä, kun kiertäjä on kiertänyt kieroksen. Tervapadasta pääsee pois, kun seuraava joutuu sinne tai ennalta sovitun ajan jälkeen. (Leikkinurkka.)

Tunnelipallo

Leikkijät asettuvat jonoon jalat haara-asennossa. Jonon ensimmäisellä on pallo, jonka hän vierittää ”tunnelista” jonon viimeiselle. Kun jonon viimeinen saa pallon, hän juok-

see sen kanssa jonon ensimmäiseksi ja vierittää taas jonon viimeiselle. Tunnelipalloa voidaan leikkiä viestikilpailuna, kun tehdään kaksi tai useampia joukkueita.

Tuolileikki (Jerusalemin matka)

Tuolit, joita on yksi vähemmän kuin osallistujia, asetetaan ympyrän muotoon istuimet ulospäin. Leikinhjaaja laittaa musiikin soimaan ja leikkijät alkavat kiertää ympyrää. Kun musiikki loppuu, jokaisen täytyy istua tuolille. Se joka ei ennätä joutuu pelistä pois. Joka kierroksen jälkeen otetaan tuoli pois ja lopulta jäljelle jää vain yksi tuoli. Se kumpi kahdesta viimeisestä ehtii tuoliin voittaa. (Leikkinurkka.)

Vahtikoira

Yksi leikkijöistä on lattialla koiran makuuasennossa kasvot käsillä peitettynä. Päällä voi olla myös huopa, jotta ”koira” ei varmasti näe. Muut leikkijät ovat piirissä hänen ympärillään. Koiran vieressä on kulkunen tai jokin muu kilisevä kello. Yksi piirissä olevista leikkijöistä käy hakemassa kellon ja piilottaa sen selkensä taakse. Muutkin piirissä olijat pitävät kädet selkensä takana. Yhdessä huudetaan: ”Vahtikoira, vahtikoira, kellosi on kadonnut!” Silloin koira nousee konttaamaan ja yrittää arvata kenellä kello on. Hän käy haukkumassa sen leikkijän edessä, jota epäilee kellon ottajaksi. Leikkijä näyttää kätensä. Jos ei osunut oikeaan, koira menee jonkun toisen leikkijän luo, kunnes kello löytyy. Välillä kello saattaa ”vahingossa” kilahtaa. Seuraavaksi koiraksi pääsee se, jolta kello löytyi.

Vanha maalipurkki

Leikkijät seisovat piirissä kasvot keskustaan päin ja lausuvat lorua ”Vanha maalipurkki olan takaa kurkki, sininen vai punainen pensselin on väri sen.” Yksi leikkijöistä on maalipurkki, joka kiertää piirin ulkopuolella pitäen käsissään sinistä ja punaista pensseliä. Lorun loputtua hän pysähtyy jonkun leikkijän taakse nostaen jommankumman pensselin koholle. Leikkijän on arvattava, kumman värinen pensseli on koholla. Jos hän arvaa oikein, hänestä tulee maalipurkki, joka lähtee kiertämään piiriä maalipensseleiden kanssa ja edellinen kiertäjä jää hänen paikalleen. Jos leikkijä arvaa väärin, saa vanha maalipurkki jatkaa kiertämistä, kunnes joku arvaa oikein. (Leikkinurkka.)

Vettä kengässä

Leikkijät jaetaan kahteen yhtä suureen joukkoon, esimerkiksi ykkösiin ja kakkosiin. Kakkoset menevät paikkaan, josta he eivät näe eivätkä kuule ykkösiä. Ykkösjoukkueen

jäsenet valitsevat itselleen parin kakkosista. Jokaiselle täytyy löytyä pari. Kakkoset tulevat vuorotellen ykkösten luo kumartamaan tai niiaamaan jollekin. Ellei kakkonen kumarra oikealle parilleen, sanotaan hänelle "Vettä kengässä!" ja hän joutuu hyppimään yhdellä jalalla pois. Kumarrettuaan oikealle parille, tämä sanoo: "Pääsit taivaaseen". Hän saa jäädä pois leikistä, mutta ei saa paljastaa seuraaville tulijoille, kenen pari on. Kun kaikki ovat löytäneet oman parinsa, vaihdetaan ryhmien tehtäviä ja leikki jatkuu. (Leikkinurkka.)

Viimeinen pari uunista ulos (Leskisillä)

Leikki paikaksi valitaan tasainen alue. Leikkijät seisovat pareittain jonossa. Pariton leikkijä seisoo jonon edessä selin toisiin ja huutaa "Viimeinen pari uunista ulos!" Silloin viimeisenä olevat lähtevät juoksemaan kumpikin omaa puoltaan eteenpäin tavoittaakseen parinsa. Edessä ollut pariton yrittää saada kiinni toisen juoksijoista. Jos hän onnistuu ennen kuin takaa-ajettavat ehtivät koskettaa toisiaan, heistä tulee uusi pari johon etupäähän. Yksin jäänyt juoksija on vuorostaan huutaja. (Leikkinurkka.)

Vinkki

Yksi leikkijöistä on etsivä, joka laskee sataan. Sillä aikaa toiset menevät piiloon. Etsivä lähtee etsimään toisia. Löydettyään jonkun hän huutaa tämän nimen ja lisää "Ensimmäinen kerta". Löydetty tulee sovitulle paikalle, esimerkiksi maahan piirretyn ympyrän sisälle. Jos joku piilossa olijoista vilkuttaa kiinni jääneelle, tämä saa paeta ja piiloutua. Kun etsijä löytää hänet uudelleen, hän huutaa tämän nimen ja lisää "Toinen kerta". Jos leikkijä on jäänyt kiinni kolme kertaa, ei häntä voi enää pelastaa vilkuttamalla. Hänestä tulee seuraava etsijä. (Leikkinurkka.)

Väri

Yksi leikkijöistä on väri, joka seisoo seinää vasten selin muihin. Toiset asettuvat lähtöviivalle noin 20 metrin päähän väristä. Väri sanoo esimerkiksi "Se, kenellä on keltaista vaatteissa, saa liikkua kolme kukonaskelta eteenpäin". Värin käskyt vaihtelevat koko ajan ja askeltyyppiä voidaan myös vaihdella (esim. tipu, jättiläinen jne.). Se, joka ensimmäisenä pystyy koskettamaan väriä ja huutamaan oman nimensä, on seuraava väri. (Leikkinurkka.)

Lähteet liitteessä 3:

Aulio, O. 1992. Suuri leikkikirja, 4. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Leikkinurkka. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavana:
<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/leikkinurkka/>. [viitattu 10.4.2011.]

Leikkiraitti 2007. Tampere. Hyvinvointipalvelut. Kulttuuri- ja nuorisopalvelut. Saatavana: <http://www.tampere.fi/tiedostot/5qCB8BwY1/leikkiraitti.pdf>. [viitattu:10.4.2011.]

Lelutalo. Kivoimmat pihaleikit. Saatavana: <http://www.lelutalo.fi/Pihaleikit/>. [viitattu 10.4.2011.]

Mäkinen, P. 2003. Ollaanko kirkkistä? Pelejä ja leikkejä koululaisille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Vesikansa, O. 1986. Suuri suomalainen leikkikirja, 4. painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Wisser, A. & Thoenes, B. 1995. Leikkikirja. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.